MYKOLO ROMERIO UNIVERSTITETAS
TEISĖS MOKYKLA
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

VIKTORIJA IVANOVSKAJA
CIVILINĖS IR VERSLO TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

PAREIGA PERDUOTI BENDROVĖS TURTĄ IR DOKUMENTUS NAUJAI IŠRINKTAM BENDROVĖS VADOVUI: TEISINĖS PROBLEMOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Virginijus Bitė

Vilnius
2021

TURINYS

ĮVADAS 3
1. BENDROVĖS VADOVO TEISINIO STATUSO YPATUMAI 8
1.1. Bendrovę valdančio asmens teisinis statusas 8
1.2. Bendrovės vadovo bendrosios pareigos 13
1.3. Besikeičiančių bendrovės vadovų pareigos 17
2. BENDROVĖS DOKUMENTŲ IR TURTO PERDAVIMO PAREIGOS PAŽEIDIMAS 22
2.1. Bendrovės vadovo pareiga tinkamai saugoti bei valdyti įmonės turtą ir dokumentus 22
2.2. Turto ir dokumentų neperdavimo atvejai 27
2.3. Žalos nustatymo problematika, neperdavus dokumentų bei turto naujajam vadovui 33
3. PAREIGOS PERDUOTI ĮMONĖS TURTĄ IR DOKUMENTUS KITI PROBLEMINIAI ASPEKTAI 36
3.1. Priverstinio likvidavimo taikymo grėsmė ir niuansai 36
3.2. Įrodinėjimo pareigos paskirstymas bylose dėl įpareigojimo perduoti dokumentus / turtą 40
3.3. Laikinųjų apsaugos priemonių taikymo problematika 45
3.4. Pareiga perduoti įmonės turtą ir dokumentus nemokumo atveju 49
IŠVADOS 55
PASIŪLYMAI 58
LITERATŪROS SĄRAŠAS 59
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS 67
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA 68
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA 69

ĮVADAS

Tyrimo problematika, temos aktualumas. Bendrovės valdymo organas įgyvendina juridinio asmens civilines teises ir pareigas, taip pat savo vadovavimo laikotarpiu disponuoja juridinio asmens turtu bei dokumentais, todėl yra atsakingas už tinkamą bendrovės veiklos organizavimą bei turto ir dokumentų apsaugą ir teisėtą naudojimąsi jais. Juridinio asmens turtas ir tam tikri dokumentai, ypatingai buhalterinės apskaitos dokumentai, yra rodiklis tiek įmonės finansinės padėties, tiek apskritai ūkio subjekto, kaip rinkos dalyvio, vertinamasis kriterijus. Siekiant užtikrinti bendrovės veiklos tęstinumą, keičiantis juridinio asmens vadovams atsiranda esamo vadovo pareiga perduoti įmonės turtą ir dokumentus naujajam vadovui. Lietuvos kasacinis teismas savo praktikoje[1] pasisako, jog ši pareiga kildinama iš Lietuvos Respublikos civilinio kodekso[2] (toliau – Civilinis kodeksas, CK) 2.87 str. nurodytų juridinio asmens valdymo organo bendrųjų pareigų, kurios teisės doktrinoje[3] dar vadinamos fiduciarinėmis. Tačiau yra ir specialiųjų įstatymų, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymo[4] 19 str. 4 d. numato pareigą keičiantis juridinio asmens vadovui perduoti buhalterinės apskaitos dokumentus naujajam vadovui. Atkreiptinas dėmesys, jog buhalterinės apskaitos dokumentai nėra vieninteliai dokumentai, kuriuos privaloma perduoti, todėl galima teigti, jog pareiga perduoti įmonės dokumentus ir turtą naujajam vadovui nėra iki galo sureguliuota ir šios pareigos įgyvendinimui trūksta teisinio aiškumo. Siekiant atlikti šią vadovui kylančią pareigą, savo vadovavimo laikotarpiu svarbu tinkamai valdyti bei saugoti įmonės turtą ir dokumentus, kadangi galimos situacijos, jog turtas ir dokumentai neperduodami dėl kelių priežasčių: jie neišsaugomi ir / ar prarandami, arba tyčia paslepiami ir / ar sunaikinami. Temos aktualumas pasireiškia tuo, kad trūksta teisinio reguliavimo kalbant apie pareigą perduoti turtą ir dokumentus naujajam vadovui, o taip pat šios pareigos kontekste yra nemažai kitų teisinių problemų. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog bankroto proceso metu juridinio asmens valdymo organai turi pareigą perduoti įmonės turtą ir dokumentus bankroto administratoriui – ji yra griežtai sureguliuota Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatyme[5] (toliau – Juridinių asmenų nemokumo įstatymas, JANĮ), su aiškiomis teisinėmis pasekmėmis už šios pareigos neįvykdymą – baudos paskyrimas, draudimas numatytą terminą eiti viešojo ar privataus juridinio asmens vadovo pareigas, taip pat numatyta

[1] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429-313/2015“.
[2] „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. birželio 4 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr
[3] Laurynas Didžiulis, „Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija“, *ISSN 1392-1274. TEISĖ* 91 (2014): 84, http://www.zurnalai.vu.lt/index.php/teise/article/view/3371.
[4] „Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. birželio 4 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.43178AA9832E/asr.
[5] „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2020 m. birželio 4 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/56df69a293fa11e9aab6d8dd69c6da66.

tyčinio bankroto taikymo galimybė, kurios atveju kreditoriams padaryta žala išieškoma iš vadovų. Svarstytina, ar mokios įmonės dokumentų bei turto perdavimas naujajam vadovui galėtų būti sureguliuotas panašiai, kaip ir nemokumo atveju? Bendrovės dokumentų ir turto neperdavimas naujajam vadovui kelia grėsmę taikyti priverstinio likvidavimo institutą, kadangi CK 2.66 str. 4 d. įtvirtina pareigą juridinių asmenų registrui kasmet teikti juridinio asmens finansinių ataskaitų rinkinius už einamuosius metus, kurių nepateikus, pagal CK 2.70 str. 1 d., todėl keliamas probleminis klausimas, ar juridinio asmens tvarkytojas savo iniciatyva gali likviduoti bendrovę esant minėtiems pagrindams? Įrodinėjimo pareigos paskirstymas bylose dėl įpareigojimo perduoti įmonės dokumentus / turtą naujajam vadovui taip pat yra probleminis, kadangi yra sprendžiamas pagal bendrąją įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę, todėl kyla klausimas, ar galima perkelti įrodinėjimo našta vadovui? Dar vienas probleminis aspektas yra tas, jog bylose dėl įpareigojimo perduoti įmonės turtą ir dokumentus ieškovas prašo taikyti laikinųjų apsaugos priemonių (toliau – LAP) institutą bei tuo pačiu įpareigoti atsakovą laikinosiomis apsaugos priemonėmis perduoti minėtus objektus, tačiau teismai nelinkę jų taikyti, kadangi jie sutampa su pareikšto ieškinio reikalavimu.

Tyrimo naujumas. Magistro baigiamojo darbo naujumas pasižymi tuo, kad Lietuvos teisės moksle teisinės problemos, susijusios su vadovo pareiga perduoti įmonės dokumentus ir turtą naujajam vadovui nėra analizuotos, o teismų praktikoje menkai aptariama, kokios teisinės problemos ir kokie jų galimi sprendimo būdai kyla atsiradus šiai pareigai. Keičiantis įmonės vadovams dokumentai bei turtas privalo būti perduoti, tačiau šiai dienai trūksta apibrėžto ir aiškaus teisinio reguliavimo. Teismų praktikoje didžiulis dėmesys skiriamas nemokios bendrovės dokumentų bei turto perdavimo atvejams bei šios pareigos nevykdymo pasekmėms, o mokios būsenos metu keičiantis vadovams neperdavimo atvejis taip pat pasitaikantis atvejis, tačiau nėra gausios ir nuoseklios teismų praktikos. Tema yra nauja tuo, kad Lietuvoje nebuvo analizuojama priverstinio likvidavimo taikymo grėsmė neperdavus dokumentų naujajam vadovui, nebuvo ištirtos laikinųjų apsaugos priemonių taikymo galimybės, įrodinėjimo pareigos paskirstymo problemos bylose dėl įpareigojimo perduoti dokumentus / turtą, todėl atsakymus bus siekiama pateikti šiame darbe

Tiriamos problemos ištyrimo lygis. Lietuvos teisės doktrinoje bendrovės vadovo pareigos perduoti įmonės turtą ir dokumentus naujai paskirtam vadovui teisinės problemos nėra išanalizuotos. Atkreiptinas dėmesys, kad ši pareiga vadovui kyla iš bendrųjų pareigų, kurios teisės mokslininkų yra plačiai išnagrinėtos. Fiduciarinių pareigų prigimtį, jų kilmę analizavo Laurynas

Didžiulis[6]. Bendrųjų pareigų institutas išsamiai išanalizuotas ir Rimgaudo Greičiaus[7], taip pat Gintarės Jakuntavičiūtės disertacijoje[8]. Fiduciarines pareigas taip pat nagrinėjo ir Robert Flannigan[9], Christopher M. Forrester ir Celeste S. Ferber[10]. Tačiau šiuose darbuose nenagrinėta konkreti vadovo pareiga perduoti įmonės turtą ir dokumentus naujai paskirtam vadovui, o taip pat nebuvo analizuotos problemos, su kuriomis susiduriama perduodant dokumentus bei turtą. E. Žutautaitė[11] analizavo vadovo pareigą saugoti ir perduoti buhalterinės apskaitos dokumentus. Apie ginčus, susijusius su dokumentų perdavimu, rašė I.L. Bukova ir M.V. Rudov.[12] Priverstinio likvidavimo taikymo grėsmė dėl neperduotų dokumentų nebuvo ištirta teisės moksle, tačiau plačiau finansinių ataskaitų rinkinio pateikimą Juridinių asmenų centro tvarkytojui analizavo Giedrė Balkytė, Milda Kvekšienė, Lina Striaukaitė[13]. Įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisykles bei jos taikymo išimtis plačiai išanalizavęs Žilvinas Terebeiza savo disertacijoje[14], o kalbant apie laikinąsias apsaugos priemones, vienas iš esminių šaltinių yra teismų praktikos rinkinys: „Bendrųjų klausimų dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo apžvalga"[15]. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog šiame darbe iškeltos problemos yra naujos ir Lietuvoje nenagrinėtos.

Magistro baigiamojo darbo reikšmė. Magistro baigiamasis darbas turi ypatingą reikšmę tiek teisės doktrinai, tiek Lietuvos teismų praktikai, kadangi Lietuvoje nėra išnagrinėtos su šia pareiga kylančios teisinės problemos. Praktinė reikšmė pasireiškia tuo, jog ši tema bus aktuali tiek juridinio asmens vadovams, kuriems keičiantis atsiranda pareiga perduoti įmonės turtą bei dokumentus, tiek patiems verslo subjektams, kurie susidūrę su šia problema. Šio darbo tyrimo metu išnagrinėtos problemos galimai turės įtakos teisinio reglamentavimo įvedimui ar esamų teisės aktų tobulinimui. Ištyrus dokumentų ir turto neperdavimo naujajam vadovui atvejus, bus

[6] Laurynas Didžiulis, „Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija", *ISSN 1392-1274. TEISĖ* 91 (2014): 84, http://www.zurnalai.vu.lt/index.php/teise/article/view/3371.

[7] Rimgaudas Greičius, *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007).

[8] Gintarė Jakuntavičiūtė, „Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė" (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universtitetas, 2012), 63, https://vb.mruni.eu/object/elaba:1873577/1873577.pdf.

[9] Robert Flannigan, „Fiduciary Duties of Shareholders and Directors", Journal of Business Law (2004): 277-302.

[10] Christopher M. Forrester, Celeste S/ Ferber „Fiduciary duties and other responsibilities of corporate directors and officers", RR Donnelley Global Capital Markets. (2012):1-136, http://www.mainstreetforumnc.org/wp-content/uploads/2012/07/Fiduciary_Duties_and_Other_Responsibilities_of_Corporate_Directors_and_Offiers.pdf.

[11] Ernesta Žutautaitė, „Bendrovės apskaitos dokumentai. Už ką atsako bendrovės vadovas", Vadovo pasaulis (2005)7-8, https://foresta.lt/wp-content/uploads/article-vadovo-pasaulis.pdf.

[12] I.l.Burova, M.V. Rudov, „Процессуальные особенности рассмотрения дел об истребовании документов у исполнительного органа юридического лица". *Проблемы экономики и юридической практики.* (2017):167-171. https://cyberleninka.ru/article/n/protsessualnye-osobennosti-rassmotreniya-del-ob-istrebovanii-dokumentov-u-ispolnitelnogo-organa-yuridicheskogo-litsa/viewer

[13] Giedrė Balkytė, Milda Kvekšienė, Lina Striaukaitė, „Labai mažų ir mažų įmonių finansinių ataskaitų atitiktis verslo apskaitos standartų nuostatoms", *ISSN 2351-6712 (Online) Socialiniai tyrimai / Social Research. 2020, Vol*. 43 (2), 5–14, https://journals.su.lt/socialiniai-tyrimai/article/view/314/219.

[14] Žilvinas Terebeiza, „Įrodinėjimo našta ar pareiga" *Vilnius: Socialinių mokslų studijos, ISSN 2029–2236* (2010), https://vb.mruni.eu/object/elaba:1959932/1959932.pdf.

[15] „Bendrųjų klausimų dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo apžvalga", 2010 m. gruodžio 15 d, Teismų praktika 34.

svarstoma priverstinio likvidavimo taikymo grėsmė, laikinųjų apsaugos priemonių taikymo galimybė, įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklė dėl įpareigojimo perduodi įmonės dokumentus bei turtą.

Tyrimo tikslas. Atskleisti pareigos perduoti įmonės turtą ir dokumentus naujajam bendrovės vadovui probleminius aspektus.

Tyrimo uždaviniai. Magistro baigiamojo darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1) Atskleisti juridinio asmens vadovo teisinio statuso ypatumus, išskirtinai jam taikomų bendrųjų pareigų institutą, o taip pat vadovų pasikeitimo metu kylančias pareigas;
2) Išsiaiškinti galimus dokumentų ir turto neperdavimo naujajam vadovui atvejus bei to priežastis;
3) Nustatyti pareigos perduoti įmonės turtą ir dokumentus naujajam vadovui kitus probleminius aspektus: priverstinio likvidavimo taikymo grėsmę, įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklės tokio pobūdžio bylose, laikinųjų apsaugos priemonių taikymo galimybės, teisinio reguliavimo įvedimas.

Tyrimo metodika. Įgyvendinant tyrimo uždavinius taikomi šie metodai:

1) Dokumentų analizės metodas. Šis metodas naudojamas siekiant išanalizuoti teisės mokslinius darbus, teisės aktus, teismų praktiką bei išanalizuoti kylančias teisines problemas vadovui įgyvendinant pareigą perduoti įmonės turtą ir dokumentus.
2) Sisteminės analizės metodas. Šis metodas padės ištirti atskiras teisines problemas, su kuriomis susiduriama perduodant dokumentus ir turtą naujajam vadovui bei teikiant pasiūlymus dėl susidariusių problemų sprendimo būdo.
3) Lyginamasis metodas. Šio metodo pagalba bus lyginami nemokumo procesą reglamentuojantys teisės aktai su kitomis materialinėmis teisės normomis, reguliuojančiomis vadovo pareigą dokumentų bei turto perdavimo kontekste. Aptariant įrodinėjimo pareigą bus lyginama su Vokietijoje taikomu reguliavimu, kadangi šioje valstybėje yra aiškiai sureguliuota įrodinėjimo pareigos perkėlimo vadovui taisyklė, kai jis turi pareigą įrodyti, jog elgėsi atidžiai ir rūpestingai.
4) Loginis metodas. Vadovaujantis teisiniu samprotavimu ir išanalizavus teisinę literatūrą taikomas teikiant išvadas į iškeltus klausimus.

Tyrimo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas bei trys dėstomos dalys, išvados bei pasiūlymai. Pirmajame skyriuje aptariami vadovo teisinio statuso ypatumai bei iš to kylančios bendrosios pareigos, iš kurių atsiranda pareiga perduoti įmonės dokumentus ir turtą naujai išrinktam vadovui. Antrajame skyriuje apibrėžiama vadovo pareiga saugoti įmonės turtą ir dokumentus bei tinkamai juos valdyti, o taip pat aptariamos šių pareigų neįvykdymo pasekmės bei

dėl to susidarę neperdavimo atvejai. Trečiajame skyriuje analizuojamos kitos atskiros teisinės problemos, susijusios su pareiga perduoti įmonės turtą bei dokumentus naujajam vadovui: bendrovės vadovo pareiga perduoti įmonės dokumentus bei turtą esant nemokumo būsenai bei analizuojama panašių teisės normų taikymo galimybė esant mokiai įmonei, priverstinio likvidavimo taikymo grėsmė dėl neperduotų dokumentų ir turto naujajam vadovui, laikinųjų apsaugos priemonių taikymo problematika, įrodinėjimo pareigos paskirstymas bylose dėl įpareigojimo perduoti dokumentus bei turtą.

Ginamieji teiginiai.

1. Bylose dėl įpareigojimo perduoti bendrovės turtą ir dokumentus teismai galėtų taikyti laikinąsias apsaugos priemones – draudimą dalyvauti sandoriuose ar atlikti tam tikrus veiksmus, arba įpareigoti atlikti tam tikrus veiksmus - perduoti tam tikrus dokumentus / turtą, kai yra reali grėsmė, jog bendrovės turtas ar dokumentai bus paslėpti / sunaikinti / perleisti tretiesiems asmenims.
2. Nepateikus finansinių metinių ataskaitų Registrų centrui, priverstinis likvidavimas pagal CK 2.70 str. 3 d. turėtų būti taikomas tik kaip *ultima ratio* priemonė, jei nepateikimo priežastis yra ankstesnio bendrovės vadovo dokumentų ir turto neperdavimas naujajam, kai naujasis imasi visų aktyvių veiksmų, siekdamas atgauti bendrovės turtą ir dokumentus.
3. Bylose dėl įpareigojimo perduoti dokumentus ir turtą įrodinėjimo našta gali būti perkeliama atsakovui tais atvejais, kai ieškovas negali įrodyti neperdavimo fakto, o vadovas turėjo pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai.
4. Išsamaus teisinio reglamentavimo nebuvimas sąlygoja teisinių problemų egzistavimą dokumentų ir turto perdavimo naujajam vadovui atvejais, todėl siekiant minėtos pareigos įgyvendinimo, atsižvelgiant į JANĮ pavyzdį, Civiliniame kodekse turėtų būti įtvirtinta galimybė teismui uždrausti eiti privataus ir (ar) viešojo juridinio asmens vadovo pareigas vienerius metus, o taip pat numatyta analogiška baudos taikymo galimybė.

1. BENDROVĖS VADOVO TEISINIO STATUSO YPATUMAI

1.1.Bendrovę valdančio asmens teisinis statusas

Kiekvieno juridinio asmens veiklos pagrindą sudaro tam tikrų organų struktūra, kurios dalyviai yra atsakingi už tinkamą veiklos organizavimą ir vykdymą, juridinio asmens tikslų įgyvendinimą. Juridinis asmuo negali įgyvendinti civilinių teisių ir pareigų bei būti pilnavertis civilinių teisinių santykių subjektas be įstatymų numatytos organų struktūros. Remiantis Civilinio kodekso 2.81 str. 1 dalimi, juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus. Teisės doktrinoje nurodoma, kad juridinio asmens organas – tai teisinė kategorija, kuri reiškia asmenį ar asmenų grupę, kuris (kurie) atstovauja juridinio asmens interesams santykiuose su kitais teisės subjektais be specialaus įgaliojimo[16]. Kalbant apie Lietuvoje esamą juridinių asmenų organų struktūrą, Civiliniame kodekse 2.82 str. 2 dalyje nurodyta, kad kiekvienas juridinis asmuo turi turėti vienasmenį ar kolegialų valdymo organą ir dalyvių susirinkimą, jeigu steigimo dokumentuose ir juridinių asmenų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose nenumatyta kitokia organų struktūra. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme[17] (toliau - Akcinių bendrovių įstatymas arba ABĮ) 19 str. 1 d. taip pat numatyta, jog bendrovė turi turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir vienasmenį valdymo organą − bendrovės vadovą. Esant akcinei bendrovei, privaloma sudaryti bent vieną kolegialų organą – stebėtojų tarybą ar valdybą, kurios taip pat yra atsakingos už juridinio asmens veiklos priežiūrą. Kaip matome, Lietuvos įstatymų leidėjas remiasi tokia bendrovės struktūra, kurioje valdymo organas yra būtina juridinio asmens struktūros dalis. Jo teisinio statuso ypatingumas visų pirma pasižymi tuo, jog jis yra pagrindinis dalyvis, išreiškiantis juridinio asmens valią, o tai reiškia, kad valdymo organas sudaro sandorius juridinio asmens vardu, priima verslo sprendimus, vadovauja juridinio asmens veiklai, palaiko santykius su trečiaisiais asmenimis, disponuoja juridinio asmens turtu, dokumentais ir pan. Kaip teigia O.V. Dmitriev[18], Rusijoje juridinio asmens valdymo organas bendra prasme suprantamas kaip organas, per kurį juridinis asmuo įgyvendina savo teisnumą ir veiksnumą. Tai reiškia, jog būtent per valdymo organą juridinis asmuo gali turėti subjektinių teisių ir pareigų ir per jį turi galimybę jomis pasinaudoti. Juridinio asmens valios išreiškimas pasireiškia tiek įmonės viduje, tiek santykiuose su trečiaisiais asmenimis. Taip pat pabrėžtina, kad juridinio

[16] Egidijus Baranauskas ir kt., *Civilinė teisė. Bendroji dalis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007), 204.
[17] „Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas“, Valstybės žinios, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 8 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E22116F1B0E0/asr.
[18] Дмитриев Олег Владимирович, „Органы управления в системе органов юридических лиц“, *Вестник Омского университета. Серия «Право». № 3 (24). С.* (2010): 96, žiūrėta rugsėjo 10 d. https://cyberleninka.ru/article/n/organy-upravleniya-v-sisteme-organov-yuridicheskih-lits/viewer.

asmens vadovo žinioje yra jo turtas bei dokumentai, kuriais vadovas turi pareigą disponuoti bendrovės tikslais. Kadangi juridinio asmens valios išreiškimas pasireiškia ir per valdomą turtą bei dokumentus, atsiranda tikimybė kilti teisinėms problemoms dėl netinkamo dokumentų ir turto valdymo.

Įmonės, įstaigos, organizacijos vadovo teisinio statuso ypatumas pasižymi tuo, jog jis, būdamas valdymo organu, tuo pačiu yra ir darbo santykių subjektas, su kuriuo sudaroma darbo sutartis ir taikomas darbo teisės reglamentavimas. Tarp bendrovės ir jos vadovo susiklosto darbo teisiniai santykiai, kurie vadovui taip pat sukuria papildomų pareigų, tačiau jau kaip darbo teisinių santykių dalyviui. Lietuvos Aukščiausias Teismas savo praktikoje yra ne kartą nurodęs, jog „bendrovės vadovo teisinio statuso prigimtis yra dualistinė, kadangi bendrovės vadovas yra ir vienasmenis bendrovės valdymo organas, ir bendrovės darbuotojas“[19], todėl šiam ypatingam subjektui taikomos tiek darbo teisės, tiek civilinės teisės normos, sukuriančios dvejopų teisių ir pareigų. Bendrovės vadovo dualistinis teisinis statusas teisės doktrinoje[20] vertinamas kaip probleminis, kadangi darbo teisės normos nėra suderintos su bendrovių teisės normomis, o tai kelia daugiau teisminių ginčų siekiant patenkinti verslo poreikius bei vertinti vadovą bendrovių teisės aspektu. Tame pačiame straipsnyje kalbama, jog atsižvelgiant į verslo tikslus, darbo teisės normos negali būti viršesnės už bendrovių teisės, o teksto autorės teikia siūlymą, kuriuo darbo teisės normos turėtų būti derinamos su bendrovių teisės normomis vadovo teisinio statuso atžvilgiu. Šiai nuomonei pritartina, kadangi bendrovės veikla priklauso nuo jos valdymo ypatumų, o tai reiškia, kad valdymo organas, kaip juridinio asmens dalyvis turi daugiau atsakomybių ir pareigų, kurios sukuria daugiau teisinių pasekmių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat ne kartą pabrėžęs, jog „tarp bendrovės ir jos vadovo visų pirma susiklosto pavedimo teisiniai santykiai, grįsti pasitikėjimu. Administracijos vadovas pirma, yra bendrovės vienasmenis valdymo organas. Jis organizuoja kasdieninę bendrovės veiklą, atstovauja bendrovei, pagal suteiktų įgalinimų ribas veikdamas bendrovės vardu sudaro sandorius, priima į darbą ir atleidžia darbuotojus bei vykdo kitas jam įstatymo ir bendrovės įstatų suteiktas funkcijas“[21]. Tad atkreiptinas dėmesys, jog pirmenybė teikiama civilinės teisės normoms, kurios reglamentuoja vadovo statusą kaip bendrovės pavedimo teisinių santykių subjektą. Bendrovės vadovo teisinio statuso dualizmas yra plačiai nagrinėtas tiek teisės moksle, tiek teismų praktikoje, tad neaiškumų dėl šio dvigubo statuso nėra.

[19] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-177- 701/2017“.
[20] Agnė Tikniūtė, Jūratė Usonienė, „Vienasmenio valdymo organo statusas: ar įmanomas vienareikšmiškumas?“, *Mykolo Romerio universitetas, ISSN 2029–2058* (2013): 1 – 17, https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1507.
[21] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-252/2012“.

Atkreiptinas dėmesys, kad vadovas atsako tiek už darbo teisės normų pažeidimus, tiek už civilinės, priklausomai nuo pažeidimo turinio.

Vadovas, kaip juridinio asmens organas, atlieka nemažai funkcijų, tačiau pati pagrindinė jo kompetencijai priskirtina funkcija, išskirianti jį iš kitų organų, yra įvardinama kaip valdymo funkcija. Atlikus teismų praktikos bei nacionalinių teisės aktų analizę, sunkiai galėtume rasti bendrovės valdymo apibrėžtį bei sampratą, o tai kelia problemų taikant atsakomybę už valdymo funkcijų neįgyvendinimą ar netinkamą įgyvendinimą[22]. Kadangi tai yra ganėtinai plataus pobūdžio sąvoka, į kurią įeina didelis vadovo funkcijų spektras, akivaizdu, kad susiduriama su valdymo sampratos apibrėžimo problemomis siekiant atskirti, kurios funkcijos yra priskiriamos valdymui bei kokia atsakomybė numatytą už jų neįgyvendinimą ar netinkamą įgyvendinimą. Tačiau teisės doktrinoje[23] pabrėžiama, kad civiliniame kodekse vertinama, jog valdymo funkcija vadovą atskiria nuo kitų juridinio asmens organų vien dėl jam taikomų fiduciarinių pareigų, tačiau pačių straipsnio autorių teigimu, vien formaliu valdymo kriterijumi negalima valdymo organų atriboti nuo kitų bendrovės organų. A. Tikniūtė ir J.Kiršienė[24] nurodo, jog valdymas yra kaip svetimo turto kontrolės įgyvendinimo būdas. Bendrovės valdymo organas valdo bendrovei priklausantį turtą, o tai sukelia jam papildomų pareigų, kurios atskiria ji nuo kitų juridinio asmens organų. Lietuvos Aukščiausias Teismas[25] pabrėžia, jog „valdymo funkciją bendrovėje vykdo valdymo organai – priklausomai nuo konkrečios bendrovės struktūros, tai gali būti tik vienasmenis vadovas (ABĮ 37 straipsnio 1 dalis) arba vienasmenis vadovas ir kolegialus valdymo organas – valdyba“, todėl galima teigti, jog vis dėlto praktikoje valdymas vertinamas kaip vadovą atskiriamasis nuo kitų bendrovės organų bruožas tiek dėl jam taikomų išskirtinių bendrųjų pareigų, tiek dėl jo galimybių veikti įmonės vardu. Kadangi teisinės valdymo sąvokos apibrėžties nėra, G. Jakuntavičiūtė[26] savo disertacijoje valdymo sąvoką vertina per ekonominės sąvokos prizmę bei nurodo, jog valdymo mokslo požiūriu juridinio asmens valdymas yra kaip tikslingas juridinio asmens veiklos planavimo, organizavimo, vadovavimo ir kontrolės procesas. Šie procesai yra minimi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje: juridinis asmuo turi turėti vienasmenį ar kolegialų valdymo organą, kuris *inter alia* atsako už juridinio asmens veiklos organizavimą, vadovas organizuoja kasdienę bendrovės veiklą, priima į darbą ir atleidžia darbuotojus, sudaro ir nutraukia su jais darbo

[22] Greta Bagdanavičiūtė, „Bendrovių valdymo teisinis reguliavimas“ (magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2016), 5, https://epublications.vu.lt/object/elaba:35837851/35837851.pdf.
[23] Julija Kiršienė, Agnė Tikniūtė, „Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija“, *Jurisprudencija*, t. 55 (47) (2004): 34, https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3233/3031.
[24] *Ibid*, 37.
[25] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-4-3-313/2018“.
[26] Jakuntavičiūtė, *supra note, 6:34.*

sutartis, skatina juos ir skiria nuobaudas[27]. Taigi, valdymo sąvoka apima plačius vadovo įgaliojimus bendrovės veikloje, o būtent per valdymo funkcijas vadovas įgyvendina juridinio asmens civilines teises ir pareigas.

Bendrovės vadovo teisinis statusas taip pat pasižymi tuo, kad jo valdymo žinioje yra juridinio asmens turtas ir dokumentai. Įmonės veikla yra įgyvendinama valdant dokumentus bei disponuojant joje esančiu turtu, todėl tinkamas turto / dokumentų valdymas turi didelę reikšmę įmonės veiklos sėkmei. Atsižvelgiant į tai, kad būtent nuo vadovo valdymo veiksmų priklauso juridinio asmens turto panaudojimas, vadovui keliami aukštesnio standarto pareigos, kurios bus aptariamos vėlesniame skyriuje. Bendrovės turto valdymas apima ir svetimo turto apsaugą, išsaugojimą, valdymą išimtinai tik bendrovės tikslais.

Bendrovės vienasmenis valdymo organas pasižymi tuo, kad jis yra vertinamas kaip juridinio asmens atstovas. Šie jam priskirtini atstovavimo santykiai visą laiką kėlė nemažai diskusijų, kadangi vieni teoretikai teigė, jog tai yra civiliniai atstovavimo santykiai, kiti, jog atstovavimo santykių tarp bendrovės vadovo ir bendrovės nėra. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso antros knygos komentare[28] (toliau - Civilinio kodekso komentaras), konkrečiai - CK 2.82 str. 3 dalies komentare, nurodyta, kad juridinio asmens valdymo organas yra atsakingas už juridinio asmens valdymą ir atstovavimą jam turint santykių su trečiaisiais asmenimis. Vadinasi, vadovas įgyvendina juridinio asmens subjektines teises, turėdamas galimybę valdyti bendrovę jos viduje ir atstovauti jos interesus prieš trečiuosius asmenis. Vadovaujantis ABĮ 37 str. 10 dalimi, bendrovės vadovas veikia bendrovės vardu ir turi teisę vienvaldiškai sudaryti sandorius, išskyrus atvejus, kai bendrovės įstatuose nustatytas kiekybinis atstovavimas bendrovei. Ši vadovo kompetencijai priskirtina funkcija išskiria vadovo galimybę veikti įmonės vardu ir per sandorių sudarymą palaikyti teisinį santykį su trečiaisiais asmenimis. Tačiau visgi teisės doktrinoje labiau linkstama vadovautis nuomone, kurioje atstovavimo santykiai nėra vertinami kaip civiliniai teisiniai santykiai. Kaip aiškina R. Greičius, „subjektas tuo pačiu metu negali būti ir įstatyminis atstovas, ir įgaliotinis pagal pavedimo sutartį. Nors faktiškai visas juridinio asmens vadovo pareigas ir teises nustato įstatymai, negalima teigti, kad tarp juridinio asmens ir vadovo susiklosto įstatyminio atstovavimo teisiniai santykiai, nes vadovą skiriantis ar su juo sudarantis sutartį juridinio asmens organas išreiškia savo valią būti atstovaujamas konkretaus asmens“[29]. Bendrovės vadovo santykis su trečiaisiais asmenimis gali būti vertinamas kaip atstovavimo santykis, kai per sandorių sudarymą yra patenkinami bendrovės interesai, tačiau svarbu pabrėžti, kad tarp vadovo

[27] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014“.
[28] Gintautas Bartkus ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys* (Vilnius: Justitia, 2002), 180.
[29] Rimgaudas Greičius, *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007), 45.

ir bendrovės susiklostę atstovavimo santykiai neatitinka tikrųjų atstovavimo teisinių santykių bruožų, kadangi vadovas yra bendrovės organizacinė struktūros dalis, juos vertiname kaip vieną subjektą, o ne du atskirus subjektus, kurie būdingi esant atstovavimo santykiams[30]. Todėl atstovavimo sąvoka vartojama formaliai, siekiant paaiškinti vadovo veikimą bendrovės vardu prieš trečiuosius asmenis. Kitose valstybėse vadovaujamasi labai panašiu atstovavimo principu, pavyzdžiui, Bosnijoje ir Hercogovinoje įprastai įmonei atstovauja direktoriai arba valdyba, priklausomai nuo struktūros, o atstovavimo būdas yra registruojamas įmonių registre, Jungtinėje Karalystėje taip pat direktoriams gali būti pavesta atstovauti įmonei, toks atstovavimas taip pat fiksuojamas įmonių registre[31]. Bendrovės vadovas būna būtent tas asmuo, kuriam direktorių valdyba paveda atstovauti įmonei. Pabrėžtina, jog bendrovės vadovas, veikdamas įmonės vardu, prisiima nemažai įsipareigojimų, kuriuos privalo įgyvendinti vadovaujantis teisės aktais, todėl, kad jo priimami sprendimai sukuria teisines pasekmes bendrovei. Kai valdymo organas veikia viršijant savo įgaliojimus, teisinės pasekmės gali kilti ne tik bendrovei, bet ir vadovui, tačiau jau kaip fiziniam asmeniui.

Taigi, bendrovės vienasmenis valdymo organas yra vertinamas dvejopai, kadangi jis yra ne tik civilinių teisinių santykių subjektas, bet jį su bendrove saisto ir darbo teisiniai santykiai. Tačiau svarbu pabrėžti, jog bendrovės vadovo teisinis statusas ypatumais pasižymi būtent bendrovių teisės kontekste, kadangi bendrovės valdymo organas įgyja daugiau teisių bei pareigų jos atžvilgiu, taip pat jį saisto platesnis atsakomybių spektras. Viena iš esminių vadovo funkcijų — valdymo, kuri pasireiškia tiek kasdieniu bendrovės veiklos organizavimu, tiek atstovavimu (nors teisės doktrinoje ginčytina atstovavimo samprata CK 6.756 st. prasme[32]), arba kitaip, veikimu bendrovės vardu palaikant santykius su trečiaisiais asmenimis. Valdymo organas, atlikdamas savo funkcijas, yra atsakingas už juridinio asmens veiklos vykdymą, jos organizavimą, vadovavimą bei kontrolę, jis įmonės vardu priima verslo sprendimus, o visi šie procesai yra susiję su bendrovės veiklos tęstinumu, todėl tokio pobūdžio funkcijos išskiria jį kaip ypatingą statusą turintį organą. Vadovo teisinis statusas taip pat pasižymi tuo, jog jis yra ne tik atsakingas už kasdienę bendrovės veiklą, organizacinius bendrovės klausimus, tačiau jo žinioje yra visas bendrovės turtas ir dokumentai, kuriais jis disponuoja bei šiuo veikimu kuria teisines pasekmes bendrovei. Vertinant valdymo sąvoką teisės kontekste, tai yra juridinio asmens turto kontrolės

[30] Dina Adomavičiūtė, „Uždarosios akcinės bendrovės vienasmenio valdymo organo teisinės padėties Lietuvoje ir Vokietijoje analizė“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2009), 44, https://vb.mruni.eu/object/elaba:1786178/1786178.pdf.

[31] „Duties & Responsibilities of Directors“, C’M’S LAW tax , (2012), 123;146, https://cms.law/en/media/local/cms-dsb/files/publications/guides/duties_and_responsibilities_of_directors_2015_v-4.

[32] Jakuntavičiūtė, *supra note, 6:64.*

įgyvendinimas, kurią gali įgyvendinti tik bendrovės vadovas, tad jo statuso ypatingumas pasižymi ne tik dualizmu, tačiau ir turėjimu galimybe valdyti kito asmens turtą ir dokumentus.

1.2. Bendrovės vadovo bendrosios pareigos

Bendrovės vadovas savo vadovavimo laikotarpiu privalo veikti vadovaudamasis bendrųjų pareigų institutu (CK 2.87 str.), taip pat bendrovės įstatais, kitais bendrovės dokumentais, elgtis pagal bendrąją pareigą atidžiai ir rūpestingai (CK 6.246 str.) bei veikti neprieštaraujant sąžiningumo ir protingumo principams, juridinio asmens teisėms ir teisėtiems interesams (CK 2.82 str. 4 d.)[33]. Tačiau būtent dėl vadovo specifinių santykių su bendrove jam yra taikomos ne tik bendrosios elgesio standarto taisyklės, tačiau išskirtinai tik juridinio asmens valdymo organų nariams taikomos pareigos. Bendrųjų vadovo pareigų institutas yra įtvirtintas CK 2.87 str., kuriame reglamentuota, kad bendrovės vadovas turi veikti sąžiningai ir protingai, būti lojalus juridiniam asmeniui, laikytis konfidencialumo, vengti interesų konflikto, nenaudoti bendrovės informacijos ir turto asmeniniams poreikiams bei informuoti apie sandorius su bendrove. Anksčiau Lietuvos teismų praktikoje CK 2.87 straipsnyje įtvirtintos juridinio asmens organų narių pareigos buvo įvardijamos kaip *fiduciarinės, t. y. pasitikėjimu tarp įmonės ir jos vadovo pagrįstos pareigos*[34], o apibendrindami tame straipsnyje esančias pareigas, teismai įprastai išskirdavo dvi fiduciarines pareigas – lojamumo bei rūpestingumo[35], tačiau naujausioje praktikoje nuo šios kategorijos nukrypstama. Lietuva taiko amerikietiškąjį modelį, bei priešingai – nei angliškajam, kuris pripažįsta tik lojalumo pareigą, abi pareigas priskiria prie fiduciarinių[36] . Tačiau šis klausimas kėlė nemažai diskusijų teisės doktrinoje ir manytina, kad teismai ilgą laiką rūpestingumo pareigą netiksliai priskirdavo prie fiduciarinių pareigų[37], kadangi ši pareiga kyla ne iš patikėjimo santykių. Teismų praktikoje taipogi rasime nuomonę, jog „vadovą ir jo vadovaujamą įmonę sieja fiduciariniai santykiai. Nuo pat tapimo bendrovės vadovu momento vadovas turi elgtis rūpestingai, atidžiai ir apdairiai, laikytis bendrųjų (CK 2.87 straipsnis) ir specialiųjų teisės normų, reglamentuojančių jo pareigas valdant įmonę“[38]. Teisės doktrinoje[39] teigiama, jog galimybė disponuoti svetimu turtu sukuria fiduciarinių santykių instituto taikymo galimybę išimtinai tik

[33] Jakuntavičiūte, *supra note*, 8:101.
[34] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 23 d. „Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga““, Teismų praktika, 45.
[35] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298-701/2016“.
[36] Didžiulis, *supra note, 3:89.*
[37] Robert Flannigan, „Fiduciary duties of shareholders and directors“, Journal of Business Law, p. 277 (2004), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=628775.
[38] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-297-378/2017“.
[39] Kiršienė, Tikniūtė, *supra note,* 19: 38.

vadovui. Kaip įvardija L. E. Ribstein, fiduciarinės pareigos atsiranda tuomet, kai asmuo, kuris kontroliuoja ir valdo turtą bei iš jo gaunamą naudą, perduoda neribotus įgaliojimus, susijusius su turto valdymu kažkam kitam[40]. Atsižvelgiant į tai, jog bendrovės valdymo organo vadovavimo laikotarpiu visas bendrovės turtas ir dokumentai yra jo žinioje, tai sukuria jam teisinių pareigų elgtis atsakingai su kitam asmeniui nuosavybės teise priklausančiu turtu. Bet koks neatsakingas elgesys su įmonės turtu ar dokumentais gali sukelti neigiamas civilines teisines pasekmes bendrovei.

Atkreiptinas dėmesys, jog be bendrųjų pareigų vadovas turi pareigą vadovautis ne tik bendrosiomis pareigomis, tačiau ir specialiosiomis, kurios yra imperatyviai numatytos atskiruose įstatymuose, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatyme[41] (toliau – Juridinių asmenų nemokumo įstatymas, JANĮ), kurio 57 str. 1 dalyje nurodytos valdymo organo pareigos, kai įmonei iškeliama bankroto byla. Šiame straipsnyje reglamentuojama, jog įmonės valdymo organai turi pareigą perduoti įmonės turtą ir dokumentus nemokumo administratoriui. Lietuvos teismų praktikoje pabrėžiama, kad „juridinio asmens valdymo organai turi laikytis fiduciarinių pareigų ne tik vykdydami imperatyvias įstatymuose nustatytas pareigas (pavyzdžiui, pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, parengti metinius balansus ir pan.), bet ir nepažeisti fiduciarinių pareigų priimdami verslo sprendimus, kai įstatymai ir bendrovės vidaus dokumentai nereglamentuoja konkretaus elgesio modelio“[42]. Akivaizdu, kad fiduciarinės pareigos traktuotinos kaip pagrindinis valdymo organų elgesio standarto kriterijus ir kiekvienas jo sprendimas turi remtis ne tik specialiųjų įstatymų nuostatomis, bet ir fiduciarinių pareigų prigimtimi.

Kadangi juridinio asmens valdymo organas veikia kito asmens vardu, disponuoja jo turtu, priima sprendimus už kitą asmenį bei turi galimybę atstovauti juridinį asmenį prieš trečiuosius asmenis, jo veikimas turi būti pagrįstas rūpestingumu bei lojalumu bendrovei, kurios vardu jis veikia. Taip tarp šių asmenų susiklosto pasitikėjimu grįsti santykiai. Nagrinėjamos temos kontekste svarbu paminėti, jog bendrovė, turėdama savo turtą, perduoda įgaliojimus vadovui su esamu turtu elgtis apdairiai, rūpestingai, sąžiningai bei taip, kaip to reikalauja tiek fiduciarinių santykių institutas, tiek bendrosios civilinės teisės normos. Tačiau turint įgaliojimus disponuoti svetimu turtu, nesąžiningam vadovui gali kilti noras siekti asmeninės naudos, tačiau fiduciarinių pareigų institutas apsaugo bendrovę nuo galimo piktnaudžiavimo.

---

[40] Larry Edward Ribstein, „Are partners agents?“ *Illinois Law and Economics Research Papers Series Research, Paper No. LE08-004* (2008): 13-14, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1086745.

[41] „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *op. cit.*

[42] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 23 d. „Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga““, Teismų praktika, 45, *supra note.*

Kalbant apie vadovo pareigą elgtis rūpestingai, atsižvelgiama į CK 2.87 str. 1 d., kurioje nurodyta, jog juridinio asmens valdymo organo narys juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų narių atžvilgiu turi veikti sąžiningai ir protingai. Kaip teigia J. Velasco, kai kurie mokslininkai rūpestingumo pareigos nelinkę priskirti prie fiduciarinių pareigų, vieni net linkę jos atsisakyti, tačiau paties autoriaus teigimu, ši pareiga ne mažiau svarbesnė už lojalumo, kadangi jos vykdymo lygmenyje yra atsargumas[43]. Lietuvos teismų praktikoje taip pat randame teismų poziciją, *jog pareiga veikti sąžiningai ir protingai juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų narių atžvilgiu nustatoma įgyvendinant bendrąjį civilinių teisinių santykių reguliavimo principą (CK 1. 5 straipsnis), t. y. nustatant, ar juridinio asmens narys elgiasi taip, kaip elgtųsi apdairus asmuo tokiomis pačiomis aplinkybėmis, ir ar jis elgiasi bona fide juridinio asmens atžvilgiu*[44]. Taigi, yra atvejų, kai teismas šią pareigą pripažįsta fiduciarine, dar kitais atvejais ši pareiga vertinama kaip bendrasis teisės principas, kuris bet kokiu atveju turėtų būti taikomas juridinio asmens vadovui, nepaisant to, ar jį sieja fiduciariniai santykiai su bendrove, ar ne. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalgoje dėl bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų[45] pabrėžiama, jog rūpestingumo pareiga apima tiek protingo, tiek sąžiningo elgesio kriterijus. Kasacinis teismas savo praktikoje pasisakydamas dėl įmonės vadovo rūpestingumo pareigos turinio, yra išaiškinęs, „kad vadovo rūpestingumo pareiga visų pirma nustato teisėto elgesio reikalavimą, kad paties vadovo elgesys nepažeistų imperatyviųjų teisės normų, be to, vadovas privalo prižiūrėti, kad ir įmonės veikla būtų teisėta – vadovas privalo dirbti rūpestingai ir kvalifikuotai bei daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama įmonė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus“[46]. Remiantis šiuo išaiškinimu, bendrovės vadovo rūpestingumas pasireiškia imperatyvių įstatymo reikalavimų laikymusi, o tuo pačiu kyla pareiga rūpintis, kad jo vadovaujama įmonė atitiktų teisėtumo kriterijus. Šiuo atveju svarbu atkreipti dėmesį į pareigą elgtis rūpestingai su įmonės turtu bei dokumentais, kurių valdymui taip pat keliami teisėtumo reikalavimai, už kuriuos yra atsakingas vadovas. Sąžiningumo bei protingumo kriterijus apima pareigą saugoti įmonės turtą bei disponuoti juo tik bendrovės tikslais, tačiau jokiu būdu nešvaistyti, neprarasti ir nesinaudoti asmeniniais tikslais.

Lietuvoje, vertinant vadovo pareigą elgtis rūpestingai, atsižvelgiama į objektyvųjį elgesio standarto kriterijų, tačiau tam tikrais atvejais remiamasi ir subjektyviuoju elementu. Objektyvus kriterijus nustatomas atsižvelgiant į tai, kaip tokioje pačioje situacijoje būtų pasielgęs kitas

[43] Julian Velasco, „*A Defense of the Corporate Law Duty of Care“*, 40 J. Corp. L. 647 (2015), 648-649, https://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/1124/.
[44] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-16/2005“.
[45] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“, *op.cit.*
[46] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-220-916/2015“.

apdairus, protingas bendrovės vadovas, o subjektyvusis kriterijus vertinamas atsižvelgiant į tam tikras vadovo asmenines savybes, kvalifikaciją ir pan. Šis objektyvaus — subjektyvaus elgesio standarto modelis reikalauja, kad bendrovės vadovas, priimdamas sprendimus, vadovautųsi savo kvalifikacija bei įvertintų, ar kitas protingas vadovas elgtųsi taip pat tokioje pačioje situacijoje[47]. Taigi, vertinant vadovo bendrąją pareigą elgtis rūpestingai, didelis dėmesys skiriamas protingumo, atidumo kriterijui. Kasacinio teismo jurisprudencijoje numatoma, kad vadovą ir jo vadovaujamą įmonę sieja fiduciariniai santykiai, nuo pat tapimo bendrovės vadovu momento vadovas turi elgtis rūpestingai, atidžiai ir apdairiai. Ar vadovas konkrečiu atveju šią pareigą įvykdė, nustatoma pagal tam tikrus objektyvius elgesio standartus – rūpestingo, apdairaus, protingo vadovo elgesio matą[48].

Bendrovės vadovo lojalumo pareiga vertinama kaip universali, ji detalizuojama CK 2.87 str. 3-6 dalyse. Apibendrinus šiame straipsnyje nurodytas pareigas, esminis kriterijus, apibūdinantis lojalumą, yra vadovo veikimas geriausiais bendrovės atžvilgiu tikslais, vengimas interesų konflikto bei disponavimas bendrovės turtu tik įmonės naudai. Kaip teigia Andrew S. Gold, Amerikos teismuose aptinkamas dar vienas į lojalumo pareigą įeinantis elementas — būti teisingam, ir tai nebūtinai reiškia siekimas geriausių tikslų, kadangi kai kurie fiduciarai siekdami geriausių benefeciaro interesų, iš tikrųjų veikia siekdami naudos sau, tad būti teisingam reiškia elgtis sąžiningai bei laikytis įsipareigojimų[49]. Lietuvos teisinėje sistemoje tokio apibrėžimo nerandame, tačiau galima rasti panašumų su rūpestingumo pareigos institutu. Remiantis Civilinio kodekso komentaru, lojalumo pareiga reiškia, jog juridinio asmens vadovas turi veikti pagal juridinio asmens steigimo dokumentus bei juridinio asmens organų sprendimus, be to, juridinio asmens vadovas turi rūpintis juridinio asmens gerove ir siekti įgyvendinti juridinio asmens tikslus[50]. Kaip matome, tokie išaiškinimai suponuoja išvadą, jog buvimas lojaliam užtikrina efektyvesnį bendrovės tikslų įgyvendinimą bei apsaugo bendrovę nuo vadovo neteisėtų veiksmų, kuriais jis galimai gali siekti naudos sau, pasinaudodamas įmonės padėtimi, turtu ar kitomis privilegijomis.

Kasacinis teismas savo praktikoje yra išaiškinęs, jog *lojalumo pareiga reiškia, kad juridinio asmens valdymo organo narys privalo veikti bendrovės ir jos akcininkų naudai, vengti situacijos, kai jo asmeniniai interesai prieštarauja ar gali prieštarauti juridinio asmens interesams, taip pat negali naudoti juridinio asmens turto asmeninei naudai ar naudai trečiajam asmeniui gauti be juridinio asmens dalyvių sutikimo. Nustačius aplinkybes, kad vadovas*

[47] Paulius Čerka, „Ar vakarų valstybių teisėje valdymo organams nustatyti rūpestingumo pareigos (duty of care) principai ir standartai taikytini Lietuvos bendrovių teisei?“ , *International Journal of Baltic Law* , (2002), 63.
[48] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-472-313/2018“, *op.cit.*
[49]Andrew S. Gold, „Purposive Loyalty“, 74 Wash.&Lee L. Rev.881 (2017), 881-907, https://scholarlycommons.law.wlu.edu/wlulr/vol74/iss2/12/.
[50] Bartkus, *supra note*, 5: 67.

bendrovės turtą ir finansus valdo ar turtu bendrovės vardu disponuoja nesilaikydamas CK 2.87 straipsnyje nustatytų principų, nevykdydamas fiduciarinių pareigų bendrovei, gali būti sprendžiama dėl jo veiksmų vykdant pareigas neteisėtumo[51]. Čia iškyla interesų konflikto problema tarp pačio juridinio asmens ir jo valdymo organo, kurio kompetencijai priskirtina tokio konflikto vengti, o jam atsiradus imtis atitinkamų priemonių jį pašalinti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad „atsižvelgiant į konkrečios situacijos specifiką, įmonės vadovo interesų konflikto vengimas gali reikalauti ne tik pasyvaus elgesio (nedalyvauti priimant atitinkamą sprendimą), bet ir aktyvių veiksmų. Įmonės vadovo lojalumo pareiga jo vadovaujamai įmonei reiškia ir pareigą imtis priemonių, kad dėl sandorio su įmonės vadovu jo vadovaujama įmonė nepatirtų žalos. Vadovas, dalyvaudamas sandoryje su bendrove, kurios vadovas jis yra, turi ne vien formaliai atskleisti interesų konflikto situaciją, tačiau ir įspėti apie galimus neigiamus sandorio padarinius bei jam žinomą riziką, dėl kurios gali atsirasti žala“[52]. Interesų konfliktas turi būti sprendžiamas tiek aktyviais, tiek pasyviais bendrovės vadovo veiksmais, o tai reiškia, kad kartais juridinis asmuo gali atskleisti tik jam žinomą informaciją, nors formaliai tai būtų laikytina kaip neteisėtu vadovo veiksmu, kadangi bendrovė ir akcininkai taip pat yra suinteresuoti asmenys prieš trečiuosius asmenis[53].

Taigi, bendrovės vadovas savo vadovavimo laikotarpiu yra įpareigotas elgtis atidžiai, sąžiningai, rūpestingai ir protingai ne tik pagal bendrąsias visiems civilinių teisinių santykių subjektams taikomas taisykles, tačiau ir išskirtinai juridinio asmens valdymo organų nariams taikomas pareigas, įtvirtintas CK 2.87 str. Esminės jo pareigos – elgtis rūpestingai ir lojaliai vadovaujamos įmonės atžvilgiu. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog vadovas yra saistomas ir specialiųjų įstatymų teisės normomis, nurodančiomis konkrečias pareigas būtent vadovui. Svarbu paminėti, jog vadovo žinioje yra visas esamas įmonės turtas bei dokumentai, jis privalo juos valdyti bei disponuoti nepažeidžiant nei bendrųjų, nei specialiuosiuose įstatymuose numatytų pareigų.

1.3. Besikeičiančių bendrovės vadovų pareigos

Besikeičiant bendrovės valdymo organų nariams, svarbu išlaikyti jos veiklos tęstinumą, užtikrinti bendrovės, trečiųjų asmenų interesų apsaugą, todėl bendrovės vadovų pasikeitimas

[51] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64-248/2016“.
[52] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014“, *op.cit.*
[53] Ingrida Maciūtė, „Juridinio asmens vadovo civilinė atsakomybė: verslo sprendimo priėmimo taisyklės taikymo sąlygos ir praktika“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2017), 16, https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:25271036/datastreams/MAIN/content.

sukuria papildomų pareigų, kurių nevykdymas gali sukelti rimtų padarinių bendrovei. Kaip jau buvo minėta, bendrovės valdymo organas yra būtinas dalyvis įmonės veikloje, todėl tinkamas pareigų perleidimas yra svarbus momentas įmonės veikloje. Įmonės vadovas veikia bendrovės vardu bei atsako už bendrovės veiklos organizavimą ir jos tikslų įgyvendinimą, patikėtą turtą, dokumentų tvarkymą bei už kitų įstatymuose bei teisės aktuose, taip pat bendrovės įstatuose nustatytų pareigų vykdymą, pagal 2.87 straipsnį juridinio asmens valdymo organo narys juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų narių atžvilgiu turi veikti sąžiningai ir protingai. Tad remiantis šiomis teisės normomis, keičiantis bendrovės vadovams, senajam vadovui kyla pareiga perduoti įmonės veiklą taip, kad naujas vadovas iš karto galėtų ją tęsti. Vienas iš esminių veiklos užtikrinimo būdų yra įmonės dokumentų bei turto perdavimas naujajam vadovui, kuris, juos priėmęs, įsipareigoja tęsti bendrovės veiklą vadovaudamasis jam taikomomis bendrosiomis ir specialiosiomis pareigomis.

Kalbant apie bendrovės vadovų pasikeitimo tvarką, remiamės Akcinių bendrovių įstatymo 37 straipsnio 5 dalies nuostatomis, kurioje nurodyta, jog bendrovės vadovui priėmus sprendimą atsistatydinti, jį išrinkusi bendrovės valdyba ar stebėtojų taryba sprendimą atšaukti vadovą iš pareigų priima per 15 dienų nuo atsistatydinimo pranešimo gavimo dienos, o visuotinio akcininkų susirinkimo išrinktas bendrovės vadovas turi sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą, į kurio darbotvarkę būtų įtraukti bendrovės vadovo atšaukimo ir naujo bendrovės vadovo rinkimo klausimai[54]. Kaip matome, įstatymų leidėjas numato naujo vadovo rinkimo klausimą iš karto po senojo vadovo atšaukimo, todėl galime daryti išvadą, kad bendrovė be vadovo negali vykdyti savo veiklos, jis yra būtinas organas įmonės veiklos tęstinumui. Kaip jau buvo minėta, dokumentų ir turto perdavimas yra svarbus aspektas įmonės veiklos tęstinumui, o Lietuvos teisinėje sistemoje susiduriame su teisinio reglamentavimo stoka kalbant apie vadovų pasikeitimą bendrovėje bei iš to kylančias pareigas, kadangi ABĮ bei DK numato tik paskyrimo ir atleidimo klausimus. Tačiau kai kurie specialieji įstatymai numato besikeičiančių vadovų pareigą perduoti įmonės turtą bei dokumentus, taip pat teismų praktika formuoja taisykles, kuriomis remiantis vadovai turi aiškumo dėl jiems tokios kylančios pareigos.

Keičiantis juridinio asmens vadovams, dabartinis teisinis reguliavimas ABĮ 37 str. 11 d. numato pareigą vadovui po atsistatydinimo saugoti bendrovės komercines (gamybines) paslaptis, konfidencialią informaciją, kurias sužinojo eidamas šias pareigas. Remiantis Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymo[55] (toliau — Buhalterinės apskaitos įstatymas, BAĮ) 19 str. 4 d., numatyta, jog pasikeitus ūkio subjekto vadovams apskaitos dokumentus, apskaitos registrus, finansines ataskaitas ir metinius pranešimus arba veiklos ataskaitas perima paskirtas naujas ūkio

[54] „Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas“, *op.cit.*
[55] „Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas“, *op.cit.*

subjekto vadovas. Būtent šios teisinės normos numato aiškias vadovams kylančias pareigas jų atsistatydinimo / atšaukimo atvejais. Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išsakęs poziciją, kad „skirtingais laikotarpiais vadovavusiems bendrovės vadovams gali atsirasti civilinė atsakomybė už tinkamą įmonės dokumentų ir turto neperdavimą bendraisiais pagrindais, ne tik pagal minėtas ĮBĮ 10 straipsnio 4 dalies 6 punkto ir 7 dalies 2 punkto nuostatas. Ši pareiga kildintina iš CK 2.87 straipsnio 1 dalies, taip pat iš specialiųjų Akcinių bendrovių ir Buhalterinės apskaitos įstatymų nuostatų“[56]. Taigi, teismų formuojamoje praktikoje keičiantis įmonės vadovams pagal fiduciarinių pareigų institutą bei pagal specialiųjų įstatymų nuostatas atsiranda imperatyvi teisės nuostatų formuojama pareiga perduoti dokumentus bei turtą. Nors konkrečios teisinės normos ir nėra, numatančios pareigą perduoti visą įmonės turtą ir dokumentus besikeičiant bendrovės vadovams, tačiau ši pareiga išplaukia iš nuostatų, reguliuojančių tinkamą turto bei dokumentų apskaitos vedimą, apsaugą, bei iš teismų praktikos formuojamų taisyklių.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai po vadovo pasitraukimo iš pareigų, niekas iš karto neperima vadovo pozicijos, todėl dokumentų / turto perdavimas kartais kelia probleminių klausimų. Yra atvejų, kai senas valdymo organas dokumentus palieka buhalterines paslaugas teikusiai bendrovei, tačiau teismai yra suformavę aiškią poziciją, kad „po įmonės vadovo pasitraukimo iš vadovo pareigų, jei šių pareigų oficialiai neužėmė kitas asmuo, būdamas apdairus, rūpestingas ir sąžiningas, įmonės vadovas, pasibaigus jo įgaliojimams, įmonės dokumentus ir turtą turėjo perduoti kitiems įmonės valdymo organams ar dalyviams“[57]. Kadangi dokumentus naujajam vadovui turi perduoti paskutinis bendrovei vadovavęs asmuo, tad neišrinkus naujo vadovo, dokumentų perdavimas juridinio asmens dalyviui yra vertinamas kaip tinkamas pareigos įgyvendinimas.

Keičiantis bendrovės vadovams, ir atsiradus pareigai perduoti įmonės dokumentus ir turtą, svarbu šią pareigą įgyvendinti tinkamai, jog kilus ginčui būtų aišku, kuris bendrovės valdymo organas savo pareigos neįgyvendino ar įgyvendino netinkamai. Būtent direktoriaus atsistatydinimo momentu turi būti perduoti dokumentai ir turtas, kaip pasisako Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „direktoriai, t. y. asmenys, atsakingi už bendrovės turto apskaitymą ir išsaugojimą. Atsistatydindami iš pareigų, kiekvienas jų turėjo užtikrinti skaidrų bendrovės turto ir dokumentų perdavimą“[58]. Atsistatydinimo metu bendrovės vadovas yra paskutinis asmuo, kurio žinioje yra visas įmonės turtas ir dokumentai, todėl neįgyvendinant šios pareigos, atsakomybė kyla jam. Tačiau kasacinis teismas savo praktikoje ne kartą pažymėjęs jog, skirtingais laikotarpiais

[56] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-429-313/2015.“, *supra note,* 1.
[57] „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. balandžio 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-621- 180/2017“.
[58] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-429-313/2015.“

vadovavusiems bendrovės vadovams gali atsirasti civilinė atsakomybė už tinkamą įmonės dokumentų ir turto neperdavimą bendraisiais pagrindais[59]. Siekiant išvengti civilinės atsakomybės, kiekvienas vadovas, palikdamas savo pareigas, iš esmės turėtų tinkamai apibrėžti, kokius dokumentus bei kokį turtą jis perduoda naujajam vadovui. Teismų praktika formuoja taisykles, kuriomis siekiama įtvirtinti reikalavimą perduoti įmonės turtą ir dokumentus taip, kad būtų galima jį tiksliai identifikuoti. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas vienoje nutartyje[60] buhalterinių dokumentų aprašo nevertino kaip dokumentų priėmimo-perdavimo akto, kadangi jame buvo nurodyti tik tam tikri segtuvai, tačiau nebuvo duomenų apie juos perduodantį ir priimantį asmenį, taip pat apie perduodamą materialų turtą - pinigus. Kadangi minėtoje byloje buvo perduodama didelė pinigų suma, teismas pasisakė, kad kiekvienas rūpestingas, atidus ir apdairus žmogus jų perdavimą užfiksuotų dokumentais, jų perdavimas–priėmimas ar vienašalis priėmimas turi būti atitinkamai įforminamas pasirašant tam tikro turinio dokumentus, kurie leistų spręsti apie įvykusį juridinį faktą. Tačiau ne visais atvejais priėmimo perdavimo aktas yra vertinamas kaip tinkamas dokumentų bei turto perdavimo būdas. Pavyzdžiui, vienoje byloje šis aktas nebuvo pripažintas kaip tinkamu dokumentų bei turto perdavimu, kadangi prievolė buvo įgyvendinta netinkamai, įmonės direktorė priėmimo – perdavimo aktu delegavo pareigą išsaugoti bendrovės dokumentus ir turtą asmeniui, kuris tuo metu dar nebuvo bendrovės direktorius, tad neįgyvendinus pareigos tinkamu metu, ji nėra įgyvendinta, o antra, byloje nebuvo galima nustatyti, kokie konkrečiai dokumentai aktu buvo perduoti[61]. Tad perduodant įmonės dokumentus ir turtą, svarbu šią pareigą įgyvendinti tinkamu laiku bei tinkamoj formoj. Priėmimo-perdavimo aktas yra tinkamas dokumentas, tačiau jis turi atitikti visus šiam dokumentui keliamus reikalavimus, o svarbiausia, kad jame turi būti išvardinti aiškiai visi perduodami dokumentai bei turtas, taip pat ypatingai svarbu perduoti jau naujam įgaliotam asmeniui.

Taigi, keičiantis bendrovės vadovams, senasis vadovas turi imperatyvią pareigą perduoti įmonės turtą ir dokumentus naujajam valdymo organui, ši pareiga kyla tiek iš bendrųjų vadovo pareigų, tiek iš specialiųjų įstatymo nuostatų, kadangi vienos aiškios teisinės normos Lietuvos teisinis reguliavimas nenumato. Tais atvejais, kai po senojo vadovo atsistatydinimo / atšaukimo naujas vadovas nėra iš karto paskiriamas, teismų praktika suformavusi taisykles, kurios numato pareigą dokumentus ir turtą perduoti juridinio asmens dalyviams. Kadangi dokumentų neperdavimas gali turėti įtakos įmonės veiklos pasibaigimui, todėl ši besikeičiančių vadovų pareiga yra viena iš svarbiausių. Svarbu, kad ši pareiga būtų įgyvendinta tinkamai, t. y. bendrovės

[59] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-429-313/2015.“, *op.cit.*

[60] „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gegužės 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-262- 196/2016“.

[61] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-429-313/2015“, *op.cit.*

vadovas, dokumentus bei turtą turi perduoti atsistatydinimo / atšaukimo metu, o taip pat ypatingai svarbu, jog perdavimas vyktų taip, kad galima būtų identifikuoti perduodamą turtą ir dokumentus. Kitu atveju, jei vadovas dėl netinkamai įgyvendintų ar neįgyvendintų pareigų sukelia savo veiksmais žalos, jam gali būti taikoma civilinė atsakomybė.

2. BENDROVĖS DOKUMENTŲ IR TURTO PERDAVIMO PAREIGOS PAŽEIDIMAS

2.1. Bendrovės vadovo pareiga tinkamai saugoti bei valdyti įmonės turtą ir dokumentus

Kadangi bendrovės valdymo organas savo žinioje turi juridinio asmens turtą bei dokumentus, jis turi pareigą jais disponuoti tik juridinio asmens interesais. Į šią disponavimo sąvoką įeina tinkamas dokumentų bei turto valdymo organizavimas, tinkamas dokumentų parengimas bei pateikimas tretiesiems asmenims, o taip pat turto ir dokumentų saugojimas pagal įstatyme numatytus reikalavimus. Nuo tinkamo dokumentų ir turto valdymo bei apsaugos dalinai priklauso įmonės veiklos tęstinumas, santykiai su trečiaisiais asmenimis, o ir pats bendrovės vadovas save apsaugo nuo civilinės atsakomybės, jeigu tinkamai atlieka savo pareigas. L. Didžiulis savo moksliniame straipsnyje yra pateikęs fiduciarinių pareigų užuomazgas, atsiradusias senovės Romoje, kurioje buvo skiriamos dvi *fiducia* rūšys: *fiducia cum amico* ir *fiducia cum creditotre*. *Fiducia cun amico* reiškė pasitikėjimo santykius tarp fiduciato ir fiduciarijaus ir tam tikrą teisinį veiksmą, kuriuo turtas buvo perduodamas kitam asmeniui, o *fiducia cum creditore* pasireiškė perleistų teisių užtikrinimu[62]. Vadovaujantis senovės Romos fiduciarinių pareigų sampratos apibrėžimu, pastebime, jog jau nuo senų laikų buvo formuojamas suvokimas, jog juridinio asmens vadovas, turėdamas savo žinioje kito asmens patikėtą turtą bei dokumentus, turėjo pareigą užtikrinti jų apsaugą bei tinkamą organizavimą. Atkreiptinas dėmesys, kad ši pareiga turi sąsają su pareiga perduoti įmonės dokumentus ir turtą besikeičiant įmonės vadovams, kadangi neįgyvendinus pirmosios, susiduriama su problemomis atsiradus perdavimo pareigai.

Aptariant dokumentų bei turto svarbą įmonės veikloje, atkreiptinas dėmesys, kad visi įmonės dokumentai ir turimas turtas yra svarbūs įgyvendinant verslo tikslus bei dalyvaujant santykiuose su trečiaisiais asmenimis. Įmonės veikla prasideda nuo steigimo dokumentų (ABĮ 7 str.), remiantis jų tekstu, įmonė privalo vykdyti savo veiklą, o kiti sudaromi dokumentai negali prieštarauti jų tekstui. Taip pat įprastai įmonės savo veikloje nuolat palaiko santykius su trečiaisiais asmenimis, todėl bet koks sudaromas sandoris yra civilinių teisinių santykių užtikrinimo būdas. Juridinio asmens veikloje vyksta nuolatinis bendradarbiavimas su klientais, su bendrovėje dirbančiais darbuotojais, taip pat su viešojo sektoriaus institucijomis, todėl visi šie civiliniai teisiniai santykiai yra įtvirtinti įvairiuose įmonės dokumentuose. O ypatingą reikšmę įmonės veikloje turi buhalterinės apskaitos dokumentai, kaip nurodo Lietuvos Aukščiausiasis teismas, „*buhalterinė apskaita yra ūkinių operacijų ir ūkinių įvykių, išreikštų pinigais, registravimo, grupavimo ir apibendrinimo sistema, skirta informacijai, reikalingai priimant ekonominius*

[62] Didžiulis, *supra note, 4:84.*

sprendimus, gauti ir (arba) finansinių ataskaitų rinkiniui sudaryti, ir ji turi būti tvarkoma taip, kad apskaitos informacija būtų tinkama, objektyvi ir palyginama, pateikiama laiku, išsami ir naudinga vidaus ir išorės informacijos vartotojams. Taigi, pagal įstatyme nustatytus reikalavimus vedama apskaita yra pagrindinis šaltinis, kuriuo remiantis galima nustatyti įmonės ūkinės ir finansinės būklės rezultatus, turto sudėtį, identifikuoti su juo susijusias operacijas. Visos ūkinės operacijos ir ūkiniai įvykiai turi būti pagrįsti apskaitos dokumentais"[63]. Taigi, atsižvelgiant į šį išaiškinimą, svarbu atkreipti dėmesį, jog buhalterinės apskaitos dokumentai yra svarbūs bendrovės duomenys, patvirtinantys įmonės ekonominius rodiklius. Tinkamai vedami duomenys parodo tikrąją ūkinio subjekto ekonominę padėtį, galimybę teikti paslaugas, atsiskaityti už gaunamas prekes ar paslaugas, įvertinti bendrovės nemokumo būseną. Kalbant apie įmonės turtą, įprastai juo naudojantis įmonė siekia ekonominės naudos, teikia paslaugas, gauna pajamas. Taigi, kiekvienas dokumentas ir turtas turi įtakos įmonės veiklos vykdymui, todėl privaloma saugoti bet kokį dokumentą bei įmonės turtą.

Pareiga saugoti įmonės turtą ir dokumentus turi aiškų teisinį reguliavimą bei išplėtotą teismų praktiką, kadangi kyla nemažai ginčų, ypatingai nemokumo proceso metu dėl neperduotų įmonės dokumentų ir turto, tad tokio pobūdžio bylose kartais yra sprendžiamas klausimas ir dėl dokumentų bei turto apsaugos. Visų pirma, CK 2.4 straipsnyje įtvirtinta, jog kiekvienas asmuo, kuris verčiasi verslu ar profesine veikla, privalo tvarkyti savo turtą ir visa kita, kas susiję su jo verslu ar profesine veikla, taip pat saugoti dokumentus ir kitą informaciją apie savo turtą, verslą ar profesinę veiklą taip, kad kiekvienas turintis teisinį interesą asmuo bet kada galėtų gauti visapusišką informaciją apie to asmens turtines teises ir pareigas. Juridinis asmuo turto tvarkymo ir apsaugos pareigas įgyvendina per valdymo organą. Buhalterinės apskaitos įstatymo 4 straipsnyje numatyta, kad ūkio subjektai apskaitą tvarko taip, kad apskaitos informacija būtų tinkama, objektyvi ir palyginama, pateikiama laiku, išsami ir naudinga vidaus ir išorės informacijos vartotojams. Pagal to pačio įstatymo 14 str. 2 dalies nuostatas, ūkio subjekto vadovas atsako už teisingos, tikslios, išsamios ir laiku pateiktos informacijos apie ūkinius įvykius ir ūkines operacijas pateikimą, o įstatymo 19 str. 1 dalyje reglamentuota, jog apskaitos dokumentai ir apskaitos registrai iki finansinių ataskaitų patvirtinimo saugomi ūkio subjekto vadovo nustatyta tvarka, kuri turi numatyti priemones, užtikrinančias dokumentų saugumą, taip pat šio įstatymo 21 straipsnyje numatyta ūkio subjekto vadovo atsakomybė už apskaitos organizavimą pagal šio įstatymo reikalavimus. Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymo[64] (toliau — Dokumentų ir archyvų įstatymas, DIAĮ) 10 str. 1 dalis taip pat numato įmonės dokumentų valdymo organizavimo

[63] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-510-915/2018".

[64] „Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas", Valstybės žinios, žiūrėta 2020 m. gruodžio 25 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1FEF229DA7C6/asr.

tvarką, už kurią atsako tos institucijos, įstaigos ar įmonės vadovas. Remiantis Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo[65] (toliau — Įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas, ĮFAĮ) 28 straipsnio 1 dalies norma, įmonės vadovas taip pat atsako už jos finansinių ataskaitų, metinio pranešimo parengimą ir pateikimą Juridinių asmenų registro tvarkytojui ir atskiros socialinės atsakomybės ataskaitos parengimą ir paskelbimą. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. 719 patvirtintose inventorizacijos taisyklėse[66], (toliau - Inventorizacijos taisyklės) kurių 9.2 punkte nurodyta, kad visas įmonės turtas turi būti inventorizuojamas keičiantis materialiai atsakingiems asmenims. Taip pat šiose taisyklėse nurodyta, kad už inventorizacijos organizavimą ir atlikimą laiku, inventorizavimo duomenų išsaugojimą, įstatymų nustatyta tvarka atsako įmonės vadovas. Taigi, išnagrinėjus teisinio reglamentavimo nuostatas, galime daryti išvadą, jog prievolės, susijusios su dokumentų apskaitos vedimu ir apsauga yra aiškios, todėl juridinio asmens vadovui neturėtų kilti klausimo dėl jam kylančios pareigos turinio.

Taip pat Lietuvos teisinis reguliavimas numato dokumentų bei turto saugojimo terminą, kuris yra svarbus kriterijus, kadangi tik nustatytą laikotarpį bendrovės valdymo organas turi pareigą užtikrinti dokumentų apsaugą. Įvairaus pobūdžio dokumentams taikomi skirtingi saugojimai terminai, kurie reglamentuojami bendrųjų dokumentų saugojimo terminų rodyklėje[67]. Minėtame teisės akte nurodyti saugojimai terminai yra taikomi ir juridiniam asmeniui. Kadangi juridinio asmens veikloje nuolat vyksta finansinės operacijos, keliauja pinigų srautai, visų šių finansinių operacijų patvirtinimo dokumentams taikomas bendrasis 10 metų saugojimo terminas. Ilgesnis terminas numatytas dokumentams, susijusiems su darbo santykių apskaita, jiems numatytas net 50 metų saugojimo terminas. Paprastai dokumentų saugojimo terminas skaičiuojamas nuo bylos užbaigimo metų pabaigos[68]. Taigi, vadovui privalu žinoti dokumentų saugojimo terminą, kadangi per įstatymų numatytą laikotarpį, jis turi pareigą užtikrinti tinkamą bendrovei nuosavybės teise priklausančio turto apsaugą, saugojimo tvarką, kad dokumentai būtų prieinami visą saugojimo laikotarpį. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktika, taip pat pažymėtina, kad „bendrovės vadovo pareiga elgtis rūpestingai su juridinio asmens turtu apima pareigą tinkamai vesti turto apskaitą, teikti kasmetinių finansinių ataskaitų rinkinį Juridinių

[65] „Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas“, Valstybės žinios, žiūrėta 2020 m. gruodžio 25 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.132D0D75309C/asr

[66] „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. birželio 3 d. nutarimo Nr. 719 „Dėl inventorizacijos taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, TAR, žiūrėta 2020 m. gruodžio 1 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8e8de9515f1f11e896f6c1bcca8cd3a8.

[67] „Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. kovo 9 d. įsakymas Nr. V-100 „Dėl bendrųjų dokumentų saugojimo terminų rodyklės patvirtinimo““, Valstybės žinios, žiūrėta 2020 m. gruodžio 25., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.11379DB2A362/asr.

[68] „Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. V-118 „Dėl dokumentų tvarkymo ir apskaitos taisyklių patvirtinimo““, Valstybės žinios, Žiūrėta 2020 m. gruodžio 25 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C21AD42B2592/asr.

asmenų registrui, taip pat išsaugoti duomenis apie įmonės finansines operacijas įstatymų nustatytą laikotarpį“[69]. Įstatymo numatytas laikotarpis yra rodiklis, siekiant nustatyti, ar juridinio asmens valdymo organas tinkamai vykdė fiduciarines bei specialiuosiuose įstatymuose numatytas pareigas. Pareigų nevykdymas užtraukia atsakomybę, todėl svarbu tiksliai nustatyti momentą, nuo kurio buvo pažeista dokumentų bei turto saugojimo pareiga ir koks vadovas valdė bendrovę šios pareigos nevykdymo metu. Tik pasibaigus bendrovės valdymo dokumentų saugojimo terminui, valdymo organui dingsta prievolė saugoti turimus dokumentus. Dokumentų ir archyvų įstatyme, 14 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog dokumentus galima naikinti atlikus jų vertės ekspertizę, kai pasibaigia norminių teisės aktų nustatyti dokumentų saugojimo terminai. Sprendimą dėl valstybės ar savivaldybės institucijos, įstaigos ar įmonės, nevalstybinės organizacijos, privataus juridinio asmens veiklos dokumentų naikinimo ar jų saugojimo terminų pratęsimo priima vadovas pagal Lietuvos vyriausiojo archyvaro nustatytus dokumentų rengimo, tvarkymo ir apskaitos bendruosius reikalavimus. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos vyriausiojo archyvaro 2011 m. gruodžio 20 d. įsakymu, 19 punkte[70] nustatyta, kad dokumentai, kurių saugojimo terminas yra pasibaigęs, atrenkami naikinti; dokumentų naikinimas įforminamas aktu, kurį tvirtina organizacijos ar įmonės vadovas ar kitas tos organizacijos ar įmonės įgaliotas asmuo. Vadovaujantis šiuo teisiniu reguliavimu, bendrovės vadovas turi teisę sunaikinti bendrovės dokumentus, pasibaigus jų saugojimo terminui. Vertinant tiek dokumentų bendrovėje saugojimo aspektus, tiek prarastų dokumentų klausimą, svarbu tinkamai nustatyti, ar vadovas vis dar turėjo pareigą saugoti turimus dokumentus.

Netinkamas dokumentų / turto saugojimas kelia grėsmę pareigos perduoti įmonės turtą naujajam vadovui įgyvendinimui, todėl gali būti keliamas civilinės atsakomybės taikymui vadovui klausimas. Remiantis LAT praktika, buhalterinės apskaitos dokumentų nesaugojimas įstatymų nustatytą laiką — tai bet koks neatsargus jų praradimas pirma laiko, kuris šiems dokumentams saugoti nustatytas įstatymu, kai dokumentai prarandami dėl įstatymų nežinojimo ar neteisingo jų suvokimo arba netinkamo apskaitos dokumentų saugojimo[71]. Taigi, dokumentų praradimo atveju yra atsižvelgiama į patį neišsaugojimo faktą, neatsižvelgiant į tai, ar asmuo suprato imperatyvų įstatymo reikalavimą, ar netinkamai suvokė, svarbiausia, kad jis, kaip apdairus ir rūpestingas bendrovės valdymo organas turėjo imtis visų įmanomų priemonių, kad dokumentai būtų išsaugoti įmonės žinioje.

---

[69] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429-313/2015“, *op.cit.*

[70] Lietuvos Respublikos vyriausiojo archyvaro 2011 m. gruodžio 20 d. įsakymas nr. V-152 „Dėl nevalstybinių organizacijų ir privačių juridinių asmenų dokumentų rengimo, tvarkymo ir apskaitos taisyklių patvirtinimo““, Valstybės žinios, žiūrėta 2020 m. vasario 7 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.416430.

[71] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-356-689/2018“.

Teismų praktikoje su dokumentų neišsaugojimu neretai susiduriama iškėlus bendrovei nemokumo procesą, kai paskutinis bendrovės vadovas neperduoda nemokumo administratoriui įmonės turto ir dokumentų. Tokiais atvejais neįmanoma atsiskaityti su kreditoriais, nustatyti įmonės turto, pasunkėja nemokumo proceso vykdymas, todėl teismai ne kartą yra konstatavę, jog pareiga perduoti įmonės dokumentus ir turtą kildinama ne tik iš nemokumą reguliuojančių teisės normų. Tačiau mokios įmonės atveju kiekvieno bendrovės vadovo pareiga yra elgtis rūpestingai su juridinio asmens turtu - tinkamai vesti turto apskaitą, teikti kasmetinių finansinių ataskaitų rinkinį Juridinių asmenų registrui, taip pat išsaugoti duomenis apie įmonės finansines operacijas įstatymų nustatytą laikotarpį[72]. Šioms nuostatoms prieštaraujantys veiksmai kelia juridinio asmens vadovo / vadovų civilinę atsakomybę, kadangi nebūtinai paskutinis vadovas, neperdavęs dokumentų nemokumo administratoriui, yra neišsaugojęs įmonės turto ir dokumentų, tokius veiksmus atlikti gali ir prieš tai vadovavę asmenys. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog besikeičiant bendrovės vadovams, atsakingas už dokumentų neišsaugojimą gali būti ir naujas bendrovės valdymo organas, jeigu nesiima jokių aktyvių veiksmų turtui surasti. Pavyzdžiui, vienoje byloje, bendrovės savininkė buvo solidariai atsakinga už turto praradimą, kadangi tapusi bendrovės savininke ir perėmusi bendrovės finansinius dokumentus, kuriuose buvo nurodytas ir bendrovės turtas, ji privalėjo nedelsiant pasidomėti tuo turtu, jo būkle ir imtis priemonių jį išsaugoti, o nustačius, kad turtas prarastas, nedelsiant veikti ir siekti, kad jis (turtas) būtų surastas ir grąžintas bendrovei[73].

Kaip matyti, Lietuvos teisės sistemoje yra aiškiai sureguliuota pareiga saugoti bendrovės dokumentus bei turtą būtent jos valdymo organui, o šios prievolės atsiradimas sietinas su fiduciarinių santykių prigimtimi, kurių pagrindu vadovas patikėjimo teise valdo kitam asmeniui nuosavybės teise priklausantį turtą bei dokumentus. Juridinis asmuo savo veiklą vykdo organizuodamas įvairių dokumentų visumą, o kiekviena ūkinė operacija ar ūkinis įvykis fiksuojamas buhalterinės apskaitos, finansinės atskaitomybės ataskaitose, todėl svarbu visus įmonės dokumentus turėti jos žinioje bei tinkamai apskaityti, siekiant užtikrinti bendrovės ir su ja susijusių trečiųjų asmenų teises ir pareigas. Pareiga saugoti bei tinkamai valdyti juridinio asmens turtą ir dokumentus yra glaudžiai susijusi su pareiga perduoti įmonės turtą ir dokumentus naujajam vadovui, kadangi praradus dokumentus ar turtą kyla neperdavimo grėsmė, todėl vadovams gali būti keliamas civilinės atsakomybės klausimas tiek dėl neišsaugojimo, tiek dėl neperdavimo.

[72] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429-313/2015“.
[73] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64/2013“.

2.2.Turto ir dokumentų neperdavimo atvejai

Kaip jau buvo minėta, turto ir dokumentų perdavimo pareigos įgyvendinimas yra svarbus įmonės veiklai, kadangi šios pareigos neįgyvendinimas neretais atvejais sukelia nemažai neigiamų pasekmių. Dėl dokumentų ar turto neperdavimo bendrovė gali būti privesta prie bankroto ribos, gali atsirasti skolinių įsipareigojimų tretiesiems asmenims, ar galų gale gali kilti grėsmė dėl tam tikros vykdomos veiklos nutraukimo ir negalėjimo įgyvendinti juridinio asmens prievolių, ir tai yra tik keletas kilusios žalos pavyzdžių dėl neperduotų dokumentų ir turto. Svarbu išsiaiškinti, dėl kokių priežasčių dokumentai ir turtas nebuvo perduoti bei kas atsakingas už neįgyvendintos pareigos sukeltą žalą bendrovei. Yra keli galimi dokumentų ir turto neperdavimo atvejai. Visų pirma, bendrovės vadovas gali neperduoti įmonės turto ir dokumentų, nes jų neišsaugojo ar kitaip prarado, taip pažeisdamas įstatyminę pareigą saugoti svetimą turtą, antra, neperduoda, nes tyčia siekia nuslėpti tam tikrą veikimą ar neveikimą, kuris gali atsispindėti dokumentuose. Kiekvienu atveju bendrovei gali būti padaryta žala, už kurios atlyginimą atsakingas vadovas, turėjęs pareigą perduoti savo žinioje esantį įmonės turtą ir dokumentus naujajam bendrovės vadovui. Lietuvos teismų praktikoje[74] už padarytą žalą dėl neperduotų dokumentų ar turto nebūtinai atsako paskutinis įmonei vadovavęs asmuo, šis klausimas sprendžiamas vertinant ir ankstesniųjų vadovų pareigos įgyvendinimą, kadangi ši pareiga kiekvienam vadovui kyla paeiliui.

Tuo atveju, kai bendrovės vadovas netinkamai organizuoja buhalterinę apskaitą, o netinkamas organizavimas apima ir pareigą saugoti turimą turtą ir dokumentus, jis atlieka neteisėtus veiksmus, todėl siekiant taikyti civilinę atsakomybę, būtina nustatyti visas jos kilimo sąlygas (CK 6.246 – 6.249 str.). Dokumentų neišsaugojimo ar praradimo atveju, už juos atsakingas vadovas pažeidžia specialiųjų teisės aktų reikalavimus, taip pat toks jo veikimas ar neveikimas prieštarauja fiduciarinių pareigų institutui. Veiksmų neteisėtumas CK 6.246 straipsnyje apibrėžiamas kaip įstatyme numatytų reikalavimų nevykdymas, tačiau vien neteisėtų vadovo veiksmų nepakanka civilinei atsakomybei nustatyti, „bendrovės vadovas už įstatymuose įtvirtintų pareigų pažeidimus atsako tada, kai jo veiksmais padaroma žalos (nuostolių), kuri yra ne tik viena būtinųjų civilinės atsakomybės sąlygų, bet ir pagrindas konkrečius bendrovės vadovo veiksmus (neveikimą) vertinti kaip neteisėtus ir lėmusius žalos atsiradimą”[75]. Tad įmonės turto ir dokumentų praradimas ir neišsaugojimas vertinamas kaip imperatyviųjų įstatymo normų nesilaikymas, tačiau visų pirma toks pažeidimas turi sukelti žalą, už kurios atlyginimą atsakingas neteisėtus veiksmus atlikęs valdymo organas.

[74] „Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“, *supra note,* 13: 52.
[75] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-493/2012“.

Vadovaujantis CK 6.249 straipsnio 1 dalimi, žala gali būti vertinama kaip turto netekimas, todėl ir žala bendrovei gali būti padaryta dėl turto, kuris buvo bendrovės vadovo žinioje, netekimo. Svetimo turto praradimas ar netinkamas disponavimas juo teisės moksle įprastai vertinamas kaip turto savininkui žalą sukeliantis veiksmas, todėl svarbu tiksliai nustatyti, kokia žala buvo padaryta, jog galėtumėme kalbėti apie žalos atlyginimą. Jeigu tarp įmonės ir jos valdymo organo kyla ginčas dėl įmonei padarytos žalos, kuri atsirado vadovams netinkamai valdant dokumentus ir turtą, t. y. jei turtas yra netinkamai saugojamas, iššvaistomas, ar padaryti kitokie kalti veiksmai, kuriais padaryta žala, ji turi būti nustatoma pagal faktus: yra konkretaus turto ar nėra[76]. Šioje vietoje, atsiradus žalai bei siekiant atkurti ankstesnę padėtį iki nuostolių atsiradimo, ypatingai svarbu, vykdant įmonės veiklą, visą įmonės turimą turtą ir dokumentus bei visus su jais atliekamus veiksmus, fiksuoti atitinkamuose turto sąrašuose, įmonės turto balansuose ir panašaus pobūdžio įrodomuosiuose dokumentuose, nes iškilus ginčui, tai tampa pagrindine įrodomąją priemone. Taigi, tinkamai vedama turto apskaita tampa pagrindiniu šaltiniu, remiantis kuriuo galima nustatyti įmonės ūkinės ir finansinės būklės rezultatus, turto sudėtį ir identifikuoti su juo susijusias operacijas[77], tad tinkamas apskaitos dokumentų organizavimas gali būti tinkama įrodinėjimo priemonė, užtikrinanti pažeistų teisių interesų apsaugą. Teismų praktika taipogi nuosekliai laikosi šios pozicijos pažymėdama, kad *turto netekimo faktas turi būti patvirtinamas įrodymais, kad turtas įmonėje buvo, bet jo neliko, taip pat nėra to turto ekvivalento, jeigu pagal aplinkybes jis turėtų būti. Įmonės turtas yra apskaitomas pagal apskaitos dokumentus, todėl turto turėjimas ir netekimas gali būti įrodinėjamas apskaitos dokumentais. Jais turi būti patikimai patvirtinamas turto turėjimo faktas*[78]. Vienoje byloje[79] didžiosios knygos įrašais buvo siekiama įrodyti konkretaus turto priklausymą bendrovei ir žalos padarymą jo netekimu, tačiau teismas nepripažino didžiosios knygos kaip pakankamąją įrodomąją galią turinčių dokumentų, kadangi jie nepatvirtina išsamių ūkinių operacijų ar įvykių, jie vertinami kaip suvestiniai, tačiau ne detalūs objektų duomenys. Įrašas didžiojoje knygoje neįrodo faktinio turto buvimo, o parodo tik buhalterinės apskaitos būklę, todėl šie dokumentai nepatvirtino įmonės turto turėjimo bei vadovui buvo taikytinas žalos atlyginimo klausimas. Taigi, ne visi apskaitos dokumentai gali būti vertinami kaip turto turėjimo faktą patvirtinantys įrodymai, kadangi kai kurie iš jų gali būti labiau kaip išvestiniai duomenys, kurių nepakanka galutiniam vertės nustatymui. Įmonės turto vertę įrodantys dokumentai privalo būti itin detalūs, kad atspindėtų realiąją turto padėtį bei juos praradus būtų tinkamai apskaičiuotas padarytos žalos dydis. Kaip minėta, žala gali pasireikšti įvairiomis

[76] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-14/2013“, *op.cit.*
[77] „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. spalio 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1619-157/2017“.
[78] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-610/2013“.
[79] *Ibid.*

formomis, pavyzdžiui, vienoje byloje, žala įmonei pasireiškė tuo, jog ji buvo privesta prie bankroto ir nebuvo galimybės atsiskaityti su kreditoriais, kadangi nebuvo įmanoma nustatyti įmonės turto, nebuvo išsaugoti ir bankroto administratoriui neperduoti privalomi įmonės veiklos apskaitos dokumentai, pagal kuriuos būtų galima nustatyti įmonės veiklos rezultatus ir priežastis[80]. Kasacinio teismo formuojamoje teismų praktikoje[81] vertinama, jog įmonės balansas yra tinkama ir leistina įrodinėjimo priemonė žalos faktui ir dydžiui nustatyti, tačiau balanso duomenys turi būti vertinami vadovaujantis įrodymų visumos taisykle ir iš visumos turi būti sprendžiama, ar balanse esantys duomenys patvirtina įmonei padarytos žalos faktą ir dydį. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad tai yra finansinio pobūdžio duomenys, kurie sudaryti kaip išvestiniai duomenys iš kitų dokumentų, todėl ne visada atspindi naudojamą įmonės turto vertę, ir jis sudaromas apskaitos tikslais, o ne žalos dydžiui nustatyti. Jeigu balansas sudarytas su tam tikrais trūkumais, pvz., yra neišsamus, nepatvirtintas ir pan., tai ne visada suteikia pagrindą manyti, kad žala įmonei yra padaryta[82]. Taigi, apskaitos dokumentai kaip žalos fakto ir dydžio nustatymo priemonė neturėtų apsiriboti tik vienu ar keliais finansinio pobūdžio dokumentais, jų turėtų būti daugiau, kadangi svarbi visų įrodymų visuma.

Vertinant bendrovės vadovo kaltę šios pareigos neįgyvendinimo kontekste, svarbu atkreipti dėmesį, kad kaltės forma priklauso nuo neteisėtų veiksmų atlikimo, o kadangi dokumentų ir turto neperdavimas dėl tam tikrų priežasčių yra tiek specialiųjų, tiek fiduciarinių pareigų pažeidimas, atsakomybė gali kilti už fiduciarinių pareigų pažeidimą esant dideliam neatsargumui arba tyčiai[83], arba esant ir paprastam neatsargumui[84]. Vadovaujantis CK 6.248 straipsnio 1 dalimi, kaltė yra preziumuojama, jei teismas nustato atliktų veiksmų neteisėtumą. Bet kokie bendrovės valdymo organo veiksmai, susiję su neteisėtu juridinio asmens turto disponavimu, nepaisant ar jie atlikti tyčia, ar per neatsargumą, teisės aktų pažeidimas jau yra rimtas pagrindas pripažinti asmenį kaltu. Kaip nurodoma teismų praktikoje[85], nustačius, kad įmonės turtas buvo prarastas ar neperduotas dėl juridinio asmens valdymo organų kaltės ir pareigų nevykdymo (neveikimo), bei nesant dokumentų, patvirtinančių prarasto turto vertės sumažėjimą, juridinio asmens valdymo organai turi atlyginti įmonei dėl prarasto turto atsiradusią žalą, kuri lygi prarasto turto vertei, nurodytai įmonės finansiniuose dokumentuose.

[80] „Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1105/2014“.
[81] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-14/2013“, *op.cit.*
[82] *Ibid.*
[83] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 1 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012“.
[84] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014“.
[85] „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-789-798/2016“.

Remiantis CK 6.247 str., priežastinio ryšio nustatymas yra taip pat būtinoji sąlyga taikant civilinės atsakomybės institutą. Sprendžiant klausimą, ar tarp vadovo atliktų veiksmų ir padarytos žalos yra teisinis priežastinis ryšys, vertinama pagal tai, ar žala yra būtinoji vadovo veiksmų pasekmė, t. y. ar žala nebūtų kilusi, jei ne vadovo tam tikri veiksmai, ir ar žala teisiškai gali būti priskirta vadovui, t. y. ar jos atsiradimą vadovas galėjo ar turėjo numatyti[86]. Kasacinis teismas yra pasisakęs, jog taikant deliktinės atsakomybės taisykles, priežastinį ryšį tarp neteisėtus veiksmus atlikusio asmens veiksmų ir žalos turi įrodyti ieškovas[87]. Ši pareiga yra kildinama ir iš Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso[88] (toliau – Civilinio proceso kodeksas, CPK) 178 straipsnio normų, kurioje įrodinėjimo naštą turi ta šalis, kuri reiškia reikalavimus.

Kaip minėta, vertinant bendrovės vadovo neteisėtus veiksmus, pasireiškiančius dėl netinkamos buhalterinės apskaitos tvarkymo ir organizavimo, ieškinys gali būti pareikštas ne tik paskutiniam vadovui, tačiau ir ankstesniems bendrovės vadovams, jeigu savo vadovavimo laikotarpiu jie netinkamai valdė dokumentus bei neperdavė jų naujajam vadovui ne dėl įmonės kaltės[89]. Skirtingais laikotarpiais vadovavusiems bendrovės vadovams gali atsirasti civilinė atsakomybė už tinkamą įmonės dokumentų ir turto neperdavimą bendraisiais pagrindais. Ši pareiga kildintina tiek iš CK 2.87 straipsnio 1 dalies, tiek iš specialiųjų įstatymų nuostatų. Vadovaujantis ABĮ 37 straipsniu 12 dalies 2 ir 6 punktais, bendrovės vadovas atsako už metinių finansinių ataskaitų rinkinio sudarymą ir bendrovės metinio pranešimo parengimą bei bendrovės dokumentų ir duomenų pateikimą Juridinių asmenų registro tvarkytojui. ĮFAĮ 28 straipsnyje numatyta, kad vadovas, nevykdantis pareigų, susijusių su įmonės finansinių ataskaitų, metinio pranešimo parengimu ir pateikimu Juridinių asmenų registrui, arba netinkamai jas vykdantis, privalo atlyginti visą padarytą žalą įmonei ir (arba) kitiems asmenims. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, „tais atvejais, kai žala padaryta per konkretaus vadovo įgaliojimų laikotarpį jam pažeidus minėtas imperatyviąsias įstatymų nuostatas, atsakomybė kyla savarankiškais pagrindais kitaip nei specifinė dokumentų bankroto administratoriui neperdavusio vadovo atsakomybė pagal ĮBĮ 10 straipsnio 4 dalies 6 punktą ir 7 dalies 2 punktą“[90]. Tai reiškia, kad nebūtinai paskutinis juridinio asmens vadovas yra atsakingas už dokumentų neperdavimą ir sukeltą žalą, galimi atvejai, jog jis neperduoda turto, kurio pats negavo iš prieš tai vadovavusio asmens, „kiekvieno valdymo organo (vienasmenio ir kolegialaus) pareigos yra savarankiškos ir

[86] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-297-378/2017“.
[87] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-429-313/2015“, *op.cit.*
[88] „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, Valstybės žinios 36, 1340 (2002).
[89] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-429-313/2015“, *op.cit.*
[90] *Ibid.*

vieno valdymo organo pareigų vykdymas neatleidžia kito valdymo organo nuo šio pareigų vykdymo"[91].

Antru atveju, bendrovės dokumentai bei turtas gali būti neperduodami naujam bendrovės vadovui siekiant tyčia nuslėpti tam tikrus sandorius ar ūkines operacijas, vykusius bendrovėje. Tais atvejais, kai bendrovę valdo nesąžiningas vadovas, ir savo nesąžiningais veiksmais valdomai bendrovei yra sukūręs neigiamų teisinių pasekmių, pavyzdžiui, nuostolingais sandoriais privedęs ją prie didžiulių skolinių įsipareigojimų, dokumentų neperdavimas ar netgi jų sunaikinimas sumažina tikimybę įrodyti jo kaltus veiksmus. Tačiau tai nereiškia, kad neperdavus tam tikrų dokumentų, juos sunaikinus, ar sudarius fiktyvų perdavimo aktą, nėra galimybės įrodyti vadovo kaltų veiksmų. Tokiu atveju, vadovas turėtų paneigti, jog perdavimo aktai ar įmonėje sudaryti sandoriai neatitinka teisėtumo reikalavimų, o to neįrodžius, bei įvertinus įrodymų visumą, vadovas atsako už fiktyvių ar nuostolingų sandorių atsiradimą.

Tais atvejais, kai kalba eina apie bendrovę, kuri turi kreditorinių įsipareigojimų ir yra nemokumo stadijoje, įmonės dokumentų ir turto neperdavimas atima galimybę patenkinti finansinius įsipareigojimus esamiems kreditoriams. Teismai pasisako, jog „bendrovės dokumentų neperdavimas bankroto administratoriui be svarbių priežasčių leidžia spręsti apie netinkamą ir (ar) apgaulingai tvarkytą įmonės buhalterinę apskaitą ir sudaro pagrindą dėl tokių neteisėtų valdymo organų veiksmų inicijuoti pastariesiems teisminius procesus dėl žalos, padarytos įmonei ir jos kreditoriams, atlyginimo"[92]. Dokumentų ir turto neperdavimas pagal esamą teisinį reguliavimą yra vertinamas kaip tyčinio bankroto požymis. JANĮ 70 str. 2 dalis nurodo identifikuojančius tyčinio bankroto požymius, o vienas iš jų: juridinio asmens buhalterinės apskaitos dokumentų aplaidus ar apgaulingas tvarkymas (4 punktas). Pagal anksčiau galiojusį teisinį reglamentavimą, taikant minėtą punktą, buvo būtina nustatyti, jog visiškai arba dalinai negalima nustatyti įmonės veiklos, jos turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros, tačiau pagal dabartinį reguliavimą, vertinant buhalterinės apskaitos netinkamą ar aplaidų tvarkymą, turi būti atsižvelgiama į JANĮ 70 str. 1 dalį, kurioje nurodoma, kad tyčiniu bankrotu galima pripažinti tuos atvejus, kai jis kilo dėl sąmoningai blogo juridinio asmens valdymo ir (ar) juridinio asmens vardu sudarytų sandorių, kai tapo žinoma ar turėjo būti žinoma, kad jų sudarymas pažeidžia kreditorių teises ir (ar) teisėtus interesus[93]. Dokumentų neperdavimas naujajam įmonės vadovui siekiant nuslėpti įmonės ūkinę ir finansinę būklę, ar su jomis susijusias operacijas siejamas su nusikalstamos veikos padarymu, kadangi tas slėpimas susijęs su sąmoningu noru nuslėpti

[91] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-7-124/2014", *op.cit.*
[92] „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. balandžio 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-621- 180/2017", *supra note,* 59.
[93] „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-1438-553/2020".

sandorių, ūkinių operacijų neteisėtumą, ypatingai vertinant įmonės nemokumo būsenos atsiradimą. Netinkamas buhalterinės apskaitos tvarkymas yra tada, kai apskaitos dokumentai yra paslepiami, sunaikinami, sugadinami arba apskaita netvarkoma ar tvarkoma aplaidžiai arba neišsaugomi apskaitos dokumentai[94], o šie veiksmai gali užtraukti ne tik civilinę, tačiau ir baudžiamąją atsakomybę.

Kai dokumentų neperdavimas siejamas su valdymo organų sąmoningais nesąžiningais veiksmais, atsiranda baudžiamosios atsakomybės taikymo galimybė. Toks neperdavimas gali būti siejamas su apgaulingu ar aplaidžiu buhalterinės apskaitos tvarkymu, kuris reglamentuojamas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – Baudžiamasis kodeksas, BK) 222 ir 223 straipsniuose. BK 222 straipsnis numato atsakomybę už apgaulingai tvarkomą teisės aktų reikalaujamą buhalterinę apskaitą arba paslėpimą, sunaikinimą ar sugadinimą apskaitos dokumentų, jeigu dėl to negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros, o 223 straipsnyje numatyta atsakomybė tam, kuris privalėjo tvarkyti, bet netvarkė teisės aktų reikalaujamos buhalterinės apskaitos arba aplaidžiai tvarkė teisės aktų reikalaujamą buhalterinę apskaitą, arba įstatymų nustatytą laiką nesaugojo buhalterinės apskaitos dokumentų, jeigu dėl to negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros. Taigi, esminis kriterijus yra tas, jog naujasis bendrovės vadovas, pradėjęs valdyti bendrovę ir negalintis išreikalauti iš senojo vadovo dokumentų ir turto, o tai pat negalintis dėl ankstesnio vadovo netinkamo valdymo nustatyti asmens juridinio veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo, įsipareigojimų dydžio ar struktūros, juridinio asmens vardu gali kelti baudžiamosios atsakomybės kilimo klausimą. Tačiau šių baudžiamojo kodekso straipsnių aspektu, priešingai nei civilinės teisės, šių nusikalstamų veikų padarinys nėra žala kilusi kitiems asmenims, pavyzdžiui, juridiniam asmeniui, šių daromų neteisėtų veiksmų padarinys yra negalėjimas nustatyti realios asmens veiklos, turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio analizuojant buhalterinės apskaitos dokumentus[95]. Šiais nusikalstamais veiksmais žala vertinama tuomet, kai jie atliekami kartu su kitais nusikaltimais. Diferenciacija tarp civilinės ir baudžiamosios teisės nuostatų, reglamentuojančių apgaulingą buhalterinės apskaitos tvarkymą yra ta, jog baudžiamosios teisės taikymas dažniausiai siejamas ir su kitomis nusikalstamomis veikomis, ir žala kitiems asmenims nėra priteisiama, o civilinei teisei užtenka tokiais neteisėtais veiksmais sukelti žalą juridiniam asmeniui ar kitiems asmenims.

Kaip matyti, dokumentų ir turto neperdavimas naujajam bendrovės vadovui tiek dėl jų neišsaugojimo, tiek dėl siekio tyčia juos paslėpti / sunaikinti, prieštarauja imperatyvioms įstatymo

[94] „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1888-370/2016“.
[95] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29- 942/2016“.

nuostatoms bei užtraukia jas pažeidusias vadovams atsakomybę. Nors teismų praktikoje vyrauja situacijos, kai dokumentai ir turtas neperduodami iškėlus nemokumo bylą ją administruojančiam asmeniui, tačiau iš jų matyti, jog dokumentų ir turto neperduoda nebūtinai paskutinis įmonei vadovavęs asmuo, šios pareigos paeiliui neįgyvendina ir prieš tai vadovavę asmenys. Todėl dokumentų ir turto neišsaugojimas / praradimas gali užtraukti civilinę atsakomybę bei pareigą atlygini įmonei sukeltą žalą tiek vienam vadovui, tiek keliems vadovams solidariai. Žala tokio pobūdžio bylose nustatinėjama vertinant prarasto turto vertę pagal apskaitos dokumentus, buvo konkretus turtas bendrovėje, ar nebuvo. Pavyzdžiui, kai vadovui jų neišsaugant, prarandant ar atliekant kitokius neteisėtus veiksmus su jais, sudaro pagrindą vertinti civilinės atsakomybės taikymo sąlygas bei tokiais veiksmais sukelta žala išieškoma iš ją sukėlusio asmens. Žala tokio pobūdžio bylose yra nustatinėjama vertinant prarasto turto vertę. Kai dokumentai neperduodami siekiant tyčia nuslėpti tam tikras ūkines operacijas ar įvykius, atsiranda galimybė kelti baudžiamosios atsakomybės klausimą už apgaulingą ar aplaidų apskaitos tvarkymą.

2.3. Žalos nustatymo problematika, neperdavus dokumentų bei turto naujajam vadovui

Dokumentų bei turto neperdavimas naujajam vadovui, tiek dėl jų neišsaugojimo, tiek dėl siekio tyčia paslėpti / sunaikinti juos, kelia probleminį klausimą taikant civilinę atsakomybę vadovui / vadovams bei nustatinėjant žalos dydį. Susidarius situacijai, kai senasis vadovas neperduoda viso turto ir dokumentų, nustatyti įmonei padarytą žalą tampa iš ties sunku, kadangi nėra aišku, kokios vertės turtas iš tikrųjų prarastas, kokiu turtu įmonė disponavo bei kaip tas turtas buvo panaudotas įmonės veikloje. Be abejo, naujasis vadovas turėtų imtis visų įmanomų aktyvių veiksmų, jog dokumentai būtų surasti / atgauti, tačiau netgi atgavus dalį dokumentų bei turto, tos dalies atgavimas nebūtinai išspręs patirtos žalos klausimą. Visų pirma, dėl pažeistų teisių gynimo, t. y. dėl neperduotų dokumentų bei turto, įmonė turi kreiptis CK 1.138 str. pagrindais, t. y. įpareigojimu įvykdyti prievolę natūra (perduoti įmonės turtą ir dokumentus). Išnaudojus šį pažeistų teisių gynimo būdą, civilinė atsakomybė vertinama kaip papildoma prievolė, atsirandanti dėl pagrindinės prievolės neįvykdymo[96].

Kaip jau buvo minėta, siekiant pasinaudoti civilinės atsakomybės institutu, būtina nustatyti įmonei padarytą žalą, tačiau neatgavus įmonės dokumentų, žalos apskaičiavimas tampa probleminis, nes nėra įrodymų, pagrindžiančių turto buvimą / nebuvimą. Naujasis vadovas turėtų išnaudoti visas galimybes, siekdamas surasti neperduodamą turtą bei dokumentus, pavyzdžiui, kreiptis į Juridinių asmenų registrą, prašydamas pateikti visus vadovaujamos įmonės finansinės atskaitomybės dokumentus, teikiamus JAR, kuriais remiantis galima būtų išsigryninti, kokiu turtu

[96] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-39/2012“.

įmonė disponavo / disponuoja. Tačiau kaip jau buvo minėta, įmonės balansas ne visada bus tinkama įrodinėjimo priemonė žalos faktui ir dydžiui nustatyti, o jos duomenys privalo būti vertinami su kitų įrodymų visuma, todėl vien balanso dėl neperduoto turto / dokumentų gali nepakakti. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad ne visada visas įmonės turtas yra apskaitomas buhalterinės apskaitos dokumentuose, todėl vien šiuo dokumentu negalima remtis siekiant nustatyti žalos dydį.

Pavyzdžiui, kai dokumentai ir turtas neperduodami būtent dėl to, kad buvo aplaidžiai tvarkoma buhalterinė apskaita, vertinant netinkamą buhalterinės apskaitos tvarkymą, LAT ne kartą pažymėjęs, jog *netinkamas buhalterinės apskaitos tvarkymas savaime nesukelia žalos, kadangi turtas, nors ir tinkamai neįtrauktas į apskaitą, gali būti panaudotas įmonės veikloje ar išsaugotas. Tačiau visais atvejais netinkamas buhalterinės apskaitos tvarkymas apsunkina galimybes nustatyti įmonės turto sudėtį ir kiekį, jo panaudojimo teisėtumą, taip pat ir galimos žalos įmonei padarymą, jei turtas neišsaugotas ar panaudotas ne įmonės tikslais. Dėl to įmonės vadovas, kuris, būdamas atsakingas už prekių realizavimą ar kitokį panaudojimą, nevykdė savo pareigos tinkamai organizuoti buhalterinę apskaitą, inventorizuoti materialines vertybes ir tokiu savo neveikimu sukūrė padėtį, kai duomenų apie prekių judėjimą įmonėje nėra, neturėtų būti atleidžiamas nuo įrodinėjimo pareigos ir ši neturėtų būti perkeliama įmonei*[97]. Siekiant nustatyti, koks turtas įmonėje buvo / yra bei kaip jis buvo panaudotas, ankstesnis vadovas, siekdamas išvengti atsakomybės, turėtų įrodyti, jog jie buvo naudojami įmonės interesais.

Lietuvos Aukščiausias Teismas, pasisakydamas dėl žalos nustatymo yra nurodęs, „jeigu ieškovas negali tiksliai įrodyti nuostolių dydžio, šalys nesutaria dėl jų dydžio, pateikia prieštaringus įrodymus, nuostolių dydį nustato teismas (CK 6.249 straipsnio 1 dalis)“[98]. Toje pačioje nutartyje teisėjų kolegija pasisakė, *jog vien tikslaus įmonės veikloje panaudotų lėšų dydžio nenustatymas savaime nereiškia, kad lėšos įmonės veikloje apskritai nebuvo panaudotos. Esant abejonių dėl įmonės veikloje panaudotų lėšų apimties, ją gali nustatyti teismas, atsižvelgdamas į šalių pateiktus įrodymus ir tikėtiną įmonės gautos naudos vertę. Šalims taip pat nedraudžiama prašyti skirti ekspertizę galimai įmonės gautai naudai nustatyti. Neįrodžius, kad iš įmonės apskaitos neteisėtai išimtos lėšos buvo panaudotos įmonės veikloje ar kad dėl jų įmonė gavo kitokią adekvačią naudą, žalos atlyginimo ieškinys turi būti tenkinamas*[99]. Taigi, vertinant žalos nustatymo klausimą, kai nėra aiškus tikslus nuostolių dydis, teismas, įvertinęs šalių, taip pat tam tikrais atvejais ekspertizės išvadas, gali nurodyti žalos dydį, kuris turėtų būti išieškomas iš žalą sukėlusio asmens.

[97] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-276-248/2016“.
[98] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-427/2013“.
[99] *Ibid.*

Taigi, neperdavus dokumentų ir turto naujajam vadovui tampa problemiška taikyti civilinės atsakomybės institutą, kadangi nėra galimybės nustatyti padarytos galimos žalos dydžio. Jei dėl neperduotų dokumentų bei turto įmonės veikla atsiduria ant nemokumo ribos, staigiai išaugus įsiskolinimams, tuomet žalos dydis galėtų būti vertinamas pagal išaugusių skolinių įsipareigojimų dydį. Jei dokumentai buvusio vadovo yra sunaikinti, paslėpti, neišsaugoti, ir jokiomis civilinių teisių gynimo priemonėmis dokumentai nėra perduodami, vadovams turėtų būti keliamas baudžiamosios atsakomybės klausimas už apgaulingą ir / ar aplaidų apskaitos tvarkymą. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, jog nesant galimybės tiksliai nustatyti žalos dydžio, teismas, įvertinęs šalių, taip pat ekspertizės išvadas, gali žalos dydį nustatyti pats. Vadovas, siekdamas paneigti jam keliamos civilinės atsakomybės klausimą, turi įrodyti, jog bendrovės dokumentų / turto neprarado ir naudojo juos tik įmonės interesais.

3. PAREIGOS PERDUOTI ĮMONĖS TURTĄ IR DOKUMENTUS KITI PROBLEMINIAI ASPEKTAI

3.1. Priverstinio likvidavimo taikymo grėsmė ir niuansai

Įprastai bendrovės likvidavimas siejasi su juridinio asmens pabaiga ir jo išnykimu kaip civilinių teisinių santykių subjekto. Pagal CK 2.106 str. bendrovės likvidavimas gali būti tiek savanoriškas (juridinio asmens dalyvių sprendimu arba teismo ar kreditorių susirinkimo sprendimu dėl bankroto), tiek priverstinis (teismo sprendimu, jeigu veikla yra netinkama bei juridinio asmens registrų centro tvarkytojo iniciatyva). Nagrinėjamos temos kontekste yra aktualus priverstinis likvidavimas, kuris taikomas tais atvejais, kai bendrovė yra moki, tačiau jos valdymo organai nesilaiko tam tikrų įstatyme nustatytų reikalavimų, arba juridinio asmens veikla yra netinkama. Pagal esamą teisinį reguliavimą, priverstinę likvidavimo procedūrą inicijuoti gali ne tik teismas, tačiau ir Juridinių asmenų registro tvarkytojas. Ši taisyklė reglamentuota Civiliniame kodekse, kurio 2.70 str. 1 d. numato, kad juridinių asmenų registro tvarkytojas turi teisę inicijuoti juridinio asmens likvidavimą, kai yra bent viena iš šiame straipsnyje išvardintų aplinkybių, o viena iš jų yra, kai juridinis asmuo nepateikia šio kodekso 2.66 straipsnio 4 dalyje nustatytų dokumentų per dvylika mėnesių nuo šiame kodekse ar kituose įstatymuose nustatytų šių dokumentų pateikimo juridinių asmenų registrui terminų pabaigos. Civilinio kodekso 2.66 str. 4 dalyje yra nurodyta, kad juridinių asmenų registrui teikiamas metinių finansinių ataskaitų rinkinys (metinių konsoliduotųjų finansinių ataskaitų rinkinys) ir (arba) metinis pranešimas (konsoliduotasis metinis pranešimas) ar veiklos ataskaita arba metinė ataskaita kiekvienais metais. Šios įstatyminės pareigos neįgyvendinimas sukuria sąlygas atsirasti priverstinio likvidavimo taikymui, o tam įtakos gali turėti vadovo pareigos perduoti įmonės dokumentus ir turtą naujam bendrovės vadovui neįgyvendinimas.

Kalbant apie teisinį reguliavimą, numatantį finansinių dokumentų pateikimą juridinių asmenų registrui, remiamės ne tik Civiliniu kodeksu, tačiau ir specialiaisiais įstatymais. Ši bendrovės vadovo pareiga yra išsamiai reglamentuota, pavyzdžiui, ABĮ 58 straipsnio 3 dalis numato pareigą bendrovės metinių finansinių ataskaitų rinkinį kartu su bendrovės metiniu pranešimu ir auditoriaus išvada (jei auditas privalomas pagal įstatymus ar numatytas įstatuose) per 30 dienų nuo eilinio visuotinio akcininkų susirinkimo pateikti juridinių asmenų registro tvarkytojui. ĮFA 26 straipsnis numato, kad finansinės ataskaitos ir metinis pranešimas kartu su auditoriaus išvada (tais atvejais, kai auditas atliktas) skelbiami viešai Juridinių asmenų registre įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytais atvejais ir tvarka. Asmuo, kuris yra atsakingas už finansinių ataskaitų parengimą ir pateikimą Juridinių asmenų centro tvarkytojui, remiantis to paties įstatymo 28 str. 1 d., yra įmonės vadovas arba valdymo ir priežiūros organų nariai įstatymų nustatyta tvarka pagal vadovui, valdymo ir priežiūros organams įstatymais atitinkamai priskirtą kompetenciją.

Tame pačiame straipsnyje numatyta, jog asmenys, kurie buvo atsakingi įvykdyti, tačiau neįvykdė ar netinkamai įvykdė šią įstatymo numatytą pareigą, privalo visą padarytą žalą atlyginti įmonei ir (arba) kitiems asmenims. Finansinių ataskaitų pateikimas Juridinių asmenų registrui yra svarbus elementas įmonės veikloje, kadangi jame pateikta informacija yra aktuali tiek įmonės vidaus, tiek išorės subjektams, nes tai yra informacijos šaltinis apie įmonės finansinę būklę, ūkines operacijas, turimą turtą, priimtus įsipareigojimus[100]. Šie duomenys yra aktualūs naujam įmonės vadovui, kadangi nuo tam tikrų įmonės rodiklių, pavyzdžiui, finansinės būklės, gali priklausyti jo veikimas (pagal JANĮ 5 str. kreiptis dėl įmonės nemokumo). Metinė finansinė ataskaita registrų centrui yra kaip viena iš esminių priemonių patikrinti, ar įmonė vykdo veiklą, ar ji vis dar moki, o ataskaitos nepateikimas sukuria prielaidų manyti, kad bendrovė gali būti arti nemokumo ribos. Bet kokiu atveju, ankstesniam vadovui neįvykdžius pareigos pateikti metinę finansinę ataskaitą registrų centrui, naujasis bendrovės vadovas susiduria su problemomis ne tik dėl jam tokios pat taikomos pareigos, tačiau ir dėl minėto priverstinio bendrovės likvidavimo grėsmės.

Tais atvejais, kai bendrovė yra moki, tačiau dėl pareigos pateikti metines finansines ataskaitas neįgyvendinimo jai ketinama taikyti likvidavimo procedūrą pagal CK 2.70 straipsnį, yra numatyta įspėjimo bei trūkumų pašalinimo galimybė. T. y. nustačius likvidavimo aplinkybes, juridinių asmenų registro tvarkytojas turi išsiųsti pranešimą apie numatomą inicijuoti juridinio asmens likvidavimą į juridinio asmens buveinę ir juridinių asmenų registre nurodytais valdymo organo narių adresais, taip pat yra numatyta galimybė šį pranešimą paskelbti viešai (LR CK 2.70 str. 2 d.). To paties straipsnio 3 dalis nustato galimybę „pasitaisyti“, t. y. per tris mėnesius nuo pranešimo apie numatomą inicijuoti juridinio asmens likvidavimą išsiuntimo ar viešo paskelbimo dienos pateikti dokumentus, paneigiančius likvidavimo atsiradimo aplinkybes, tačiau tų dokumentų nepateikus juridinis asmuo įgyja juridinio asmens, kuriam inicijuojamas likvidavimas, statusą. Šioje vietoje ir kyla problema, ar tikslinga likviduoti bendrovę, jei senasis valdymo organas neperduoda dokumentų naujajam, šis praranda galimybę pateikti finansinių ataskaitų rinkinį, o per numatytus tris mėnesius dokumentų neatgauna.

Kaip minėta, metinės finansinės ataskaitos pateikimas yra bendrovės finansinės padėties vertinimas, todėl jos nepateikimas sukuria prielaidų likviduoti bendrovę. Pavyzdžiui, Latvijoje taikomas analogiškas reguliavimas ir tais atvejais, kai įmonė nepateikia įmonės registrui įstatymų reikalaujamos informacijos ar dokumentų, ji gali būti likviduojama teismo sprendimu (įmonių registras yra asmuo, galintis pareikšti pretenziją dėl įmonės veiklos nutraukimo), taigi dokumentų

[100] Giedrė Balkytė, Milda Kvekšienė, Lina Striaukaitė, „Labai mažų ir mažų įmonių finansinių ataskaitų atitiktis verslo apskaitos standartų nuostatoms“, *ISSN 2351-6712 (Online) Socialiniai tyrimai / Social Research. 2020, Vol*. 43 (2), 5–14, https://journals.su.lt/socialiniai-tyrimai/article/view/314/219.

nepateikimas taip pat yra pagrindas likviduoti bendrovę dėl norminių reikalavimų nesilaikymo[101]. Remiantis Jungtinės Karalystės bendrovių įstatymu[102], 1000 straipsniu, registro darbuotojas, turintis pagrįstų priežasčių manyti, kad bendrovė nevykdo veiklos, gali pradėti priverstinio likvidavimo procedūrą ir pašalinti bendrovę iš įmonių registro. Iniciatyva imtis įmonės išregistravimo gali pasireikšti tokiais atvejais, analogiškai kaip ir Lietuvoje, jeigu nepateikiama metinė ataskaita, taip pat jei nepateikiamos finansinės sąskaitos[103]. Panaši galimybė yra įtvirtinta ir Vokietijos teisinėje sistemoje. Remiantis Vokietijos ribotos atsakomybės bendrovių įstatymo (vok. *Gesetz betreffend Gesellschaften mit beschränkter Haftung*, toliau – GmbHG)[104] 60 str. 6 dalimi, bendrovė gali būti likviduojama turint registro teismo nutartį, jei yra Įstatymo dėl proceso šeimos bylose ir ypatingąja teisena nagrinėjamose bylose[105] (vok. *Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit* toliau – FamFG) 399 straipsnyje nurodytos aplinkybes, kai bendrovės įstatai yra pateikiami su trūkumais. Vokietijos Akcinių bendrovių įstatyme[106] (vok. *Aktiengesetz,* BGBl, toliau – *AktG)* 262 straipsnyje taip pat nurodytos juridinio asmens likvidavimo aplinkybės, viena iš jų yra analogiška FamFG 399 straipsnyje nurodytoms aplinkybėms. Šis straipsnis numato likvidavimo procedūrą pagal Prekybos kodekso[107] (*Handelsgesetzbuch*, toliau – HGB) 289 straipsnį, kuriame ir yra įtvirtintas valdymo organų pareiga teikti metines finansines ataskaitas, kitu atveju, to neįvykdžius, yra rimtas pagrindas likviduoti bendrovę. Kaip matome, analogiškas teisinis reguliavimas vyrauja ir tam tikrose analizuotuose Europos valstybėse, ir metinės ataskaitos yra kaip parodomoji priemonė, jog įmonė vykdo veiklą.

Lietuvos teismų praktikoje CK 2.70 straipsnio 1 dalies punkto taikymas nėra nusistovėjęs ir dažnas. Dažniau už dokumentų nepateikimą juridinių asmenų registrui taikoma Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso[108] (toliau Administracinių nusižengimų kodeksas, ANK) 223 straipsnio 2 dalies norma, kurioje nustatyta administracinė atsakomybė juridinių asmenų, užsienio juridinių asmenų ar kitų organizacijų filialų vadovams ar kitiems

[101] „How to close limited company in Latvia", 2021 m. vasario 2 d., https://www.njordlaw.com/how-close-limited-company-latvia.
[102] Jungtinės Karalystės Bendrovių įstatymas Nr. 46 (angl. *Companies Act*) (2006).
[103] Companies House „ Life of a company – part 1 annual requirements" (2005), https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/418559/GP2_Life_of_a_Company_Part_1_v4_4-ver0.3.pdf.
[104] „Vokietijos ribotos atsakomybės bendrovių įstatymas,1892 m. balandžio 20 d. (su pakeitimais ir papildymais)", žiūrėta 2021 m. vasario 2 d., https://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/BJNR004770892.html.
[105] Įstatymas dėl proceso šeimos bylose ir ypatingąja teisena nagrinėjamose bylose (vok. *Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit* (FamFG), žiūrėta 2021 m. vasario 2 d., https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/.
[106] 1965 m. rugsėjo 6 d. Akcinių bendrovių įstatymas (vok. *Aktiengesetz*, BGBI), https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/
[107] Prekybos kodeksas (vok. *Handelsgesetzbuch*), žiūrėta 2021 m. vasario 2 d., https://www.gesetze-im-internet.de/hgb/.
[108] Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, TAR, 2015-07-10, Nr. 11216.

įstatymuose arba steigimo dokumentuose nurodytiems asmenims, be kita ko, už juridinio asmens, užsienio juridinio asmens ar kitos organizacijos filialo finansinių ataskaitų (konsoliduotųjų finansinių ataskaitų), metinio pranešimo (konsoliduotojo metinio pranešimo), veiklos ataskaitų, auditoriaus išvados, mokėjimų valdžios institucijoms ataskaitos (konsoliduotosios mokėjimų valdžios institucijoms ataskaitos) nepateikimą Juridinių asmenų registro tvarkytojui laiku teisės aktų nustatytais atvejais ir tvarka. Manytina, kad ši nuostata labiau taikytina esant mokiai bendrovei, ir jos taikymas proporcingas siekiamam tikslui.

Juridinio asmens iniciatyva pradėtas likvidavimas labiau sietinas su įmonėmis, kurios rinkoje dalyvauja kaip šešėliai, tai yra iš tikrųjų veiklos nevykdo, o kartais artėja prie bankroto ribos, todėl būtent dėl šių priežasčių nepateikia privalomų dokumentų. Priverstinį likvidavimą galima būtų vertinti kaip prevencinę priemonę, siekiant užkirsti kelią augti bendrovės įsiskolinimams, jos turto neteisėtam panaudojimui ar kitiems bendrovės bei kreditorių interesams prieštaraujantiems veiksmams. Įmonė, kuri iš tiesų vykdo veiklą, turi galimybę pasinaudoti CK 2.70 straipsnio 2 dalimi, ir gavusi įspėjimą dėl likvidavimo procedūros inicijavimo, gali pašalinti trūkumus ir dokumentus pateikti. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos teisės aktai nenumato galimybės atnaujinti ar atkurti pasibaigusį juridinį asmenį, panaikinti juridinio asmens išregistravimą ar atlikti kokius nors pasibaigusio juridinio asmens duomenų pakeitimus Juridinių asmenų registre[109], todėl apdairus bendrovės vadovas padarys viską, jog jo vadovaujama įmonė neatsidurtų ant priverstinio likvidavimo ribos.

Tačiau kadangi tokia teisinė galimybė dėl priverstinio likvidavimo yra įtvirtinta, svarbu paanalizuoti, kaip naujasis valdymo organas galėtų apsiginti nuo buvusio nesąžiningo vadovo atliktų veiksmų ir išsaugoti įmonę. Visų pirma, naujasis valdymo organas turi imtis visų aktyvių veiksmų, jog dokumentai būtų perduoti ir priimti. Teismai ne kartą yra išsakę savo poziciją dėl naujo vadovo aktyvių veiksmų, pasisakydami, jog byloje turi būti įrodymų, kad paskesni bendrovės vadovai kreipėsi į senąjį vadovą, reikalaudami tinkamai įvykdyti pareigą perduoti bendrovės dokumentus ir turtą, pavyzdžiui, siuntė raginimus, įspėjimus ar kokiu nors kitu aktyviu būdu reiškė iniciatyvą[110]. Jeigu šie veiksmai nepadeda atgauti dokumentų, tai vadovas turėtų kreiptis į teismą dėl įpareigojimo senąjį vadovą perduoti dokumentus ir turtą, darbo autorės nuomone, jeigu po teismų nepavyksta atgauti dokumentų, tai likvidavimas pagal CK 2. 70 str. neturėtų būti taikomas, jeigu naujas vadovas įrodo, kad jis neatgauna dokumentų iš senojo vadovo. Aktyvūs naujojo vadovo veiksmai siekiant surasti / atgauti neperduotus dokumentus, turtą, galėtų būti vertinami kaip pateisinama priemonė dėl finansinių dokumentų nepateikimo juridinių asmenų registrui.

[109] Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. kovo 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-210- 241/2016“.
[110] Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. lapkričio 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-648- 330/2020“.

Susiklosčius situacijai, kai finansinės ataskaitos nepateikiamos Juridinių asmenų registrui dėl kažkurio vadovo dokumentų neperdavimo, esama norma dėl priverstinio likvidavimo turėtų būti taikoma kaip *ultima ratio* priemonė. Jeigu įvertinus visas aplinkybes nustatyta, kad įmonė yra moki, realiai vykdanti veikla, jos likvidavimas prieštarautų viešajam interesui, jos kreditorių bei savininkų interesams. Jeigu kažkuris iš vadovų neperduoda dokumentų, nepateikia metinės finansinės ataskaitos ar netinkamai vykdo kitas pareigas, svarbu nustatyti, kuris iš vadovų neįvykdė pareigų, o tais atvejais, kai nėra aišku, kuris iš valdymo organų neatliko pareigų, turėtų būti taikoma solidarioji atsakomybė, jei vadovai netinkamai tvarkė finansinius bendrovės dokumentus ir šie dokumentai yra prarasti, neteikė Juridinių asmenų registrui kasmetinių finansinės atskaitomybės ataskaitų, tinkamai neperdavė bendrovės dokumentų[111].

Taigi, juridinio asmens registrų centro tvarkytojo iniciatyva pradėtas likvidavimas dėl bendrovės vadovo pareigos pateikti metines finansines ataskaitas neįgyvendinimo turėtų būti taikomas kaip *ultima ratio* priemonė, kai neperduotų dokumentų neįmanoma atkurti, kai jokiomis teisinėmis priemonėmis jų nepavyksta atgauti, kai tampa nebeaišku, kokia įmonės finansinė padėtis ir kokios veiklos vykdymo perspektyvos. Tačiau tais atvejais, kai naujasis valdymo organas imasi visų įmanomų aktyvių veiksmų, jog neperduoti dokumentai būtų rasti / atgauti, tokiu atveju nepateikimas finansinių ataskaitų rinkinio juridinių asmenų registrui būtų pateisinama priemonė, jog naujasis vadovas ėmėsi visų protingų veiksmų, kad įmonė galėtų tęsti veiklą. Tokiu atveju priverstinio likvidavimo taikymas esant mokiai bendrovei, tinkamai vykdančiai savo veiklą, prieštarauja viešajam interesui, jos savininkų, kreditorių interesams, tad nebūtų proporcinga siekiamam tikslui. Civilinės atsakomybės taikymas valdymo organams turėtų būti tinkama priemonė siekiant reikalauti patirtų nuostolių atlyginimo dėl nepateikimo metinės finansinės ataskaitos juridinių asmenų centrui.

3.2. Įrodinėjimo pareigos paskirstymas bylose dėl įpareigojimo perduoti dokumentus / turtą

Įrodinėjimo pareigą reglamentuojančias normas taikome remiantis Civilinio proceso kodekso nuostatomis bei gausia teismų praktika. Kiekvienos teisminės bylos atveju įrodinėjimo pareigos institutas yra pagrindas teisėtam ir pagrįstam sprendimui priimti. Įrodinėjimo pareiga įgyvendinama vadovaujantis rungimosi principu, kurio turinys pagal CPK 12 str. nurodo, kad kiekviena šalis privalo įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu, išskyrus atvejus, kai yra remiamasi aplinkybėmis, kurių nereikia įrodinėti. Teisės doktrinoje ne kartą siūlyta įrodinėjimo pareigos sąvoką keisti į įrodinėjimo naštos sąvoką.

[111] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. e3k-3-304-1075/2018“.

Kaip teigia V. Nekrošius[112], pastarosios sąvokos turinys yra švelnesnis bei atitinka bendrųjų civilinio proceso principų – dispozityvumo, rungimosi ir šalių autonomijos turinį. Tokios pačios nuomonės laikosi ir Ž. Terebeiza[113], teigdamas, jog bylos faktinių aplinkybių įrodinėjimo sričiai nėra būdinga procesinė prievarta, todėl įrodinėjimo našta yra tinkamesnė sąvoka. Teismų praktikoje šios abi sąvokos yra naudojamos kaip tapačią reikšmę turintis institutas, todėl panašu, sąvokos pokytis įrodinėjimo pareigos turiniui reikšmės neturi. Atkreiptinas dėmesys, jog bylose dėl įpareigojimo perduoti dokumentus ir turtą įrodinėjimo naštos paskirstymas yra reikšmingas ne tik siekiant įrodyti vadovo neteisėtus veiksmus (t. y. pareigos perduoti dokumentus naujam vadovui neįgyvendinimo), tačiau tai reikšminga siekiant apsaugoti bendrovės bei trečiųjų asmenų interesus, jei kyla grėsmė turto ir dokumentų paslėpimui, sunaikinimui.

Pagal bendrąją įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisyklę, šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus (CPK 178 str.). Tai reiškia, kad ieškovas, kreipdamasis į teismą bei turėdamas teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi, turi turėti pagrįstų įrodymų, grindžiančių jo reikalavimą. Įrodinėjimo pareigos paskirstymas yra svarbus etapas teisingam bylos išsprendimui bei reikalaujančios šalies reikalavimų patenkinimui, arba atvirkščiai, paneigimui. Bendroji įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisyklė yra logiška, kadangi asmuo, kurio teisės yra pažeistos, turi pateikti tokį pažeidimą patvirtinančius įrodymus, ieškinio reikalavimas negali būti tiesiog deklaratyvus. Kitose valstybėse įrodinėjimo našta taip pat atitenka asmeniui, kuris kreipiasi į teismą siekdamas jo pusei palankaus sprendimo. Pavyzdžiui, Belgijos civilinis kodeksas[114] numato, kad šalis, prašanti įvykdyti prievolę, turi pateikti tos prievolės įrodymą, ir atvirkščiai, šalis, prašanti būti atleista nuo prievolės, turi pateikti įrodymus, paneigiančius jos buvimą. Pagal Lenkijos Civilinio kodekso[115] 6 straipsnį, pareiga įrodyti faktą tenka asmeniui, kuris teigia iš šio fakto kilusias teisines pasekmes.

Įrodinėjimo pareiga bylose dėl įpareigojimo perduoti dokumentus ir turtą naujajam bendrovės vadovui taip pat sprendžiama pagal bendrąją įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisyklę, materialinės teisės normos jokių išimčių tokio pobūdžio bylose nenumato. Bendrovės vadovas, kreipdamasis į teismą dėl įpareigojimo perduoti įmonės turtą ir dokumentus, turi pareigą įrodyti, kad tam tikri dokumentai ar turtas jam nebuvo perduoti. Arba, jeigu yra neperduodama dalis dokumentų ar turto, bei įmonei padaryta žala, ieškovas turi pareigą įrodyti vadovo neteisėtus veiksmus, padarytos žalos faktą bei priežastinį ryšį tarp veiksmų ir žalos, o nustačius, kad vadovas

[112] Vytautas Nekrošius, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimo „Dėl Civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ teorinė ir praktinė analizė, 2006 m., ISSN 1392-1274, TEISĖ , Nr. 3, p.4.
[113] Žilvinas Terebeiza, „Įrodinėjimo našta ar pareiga“ *Vilnius: Socialinių mokslų studijos, ISSN 2029–2236* (2010): 5, https://vb.mruni.eu/object/elaba:1959932/1959932.pdf.
[114] „Burgerlijk Wetboek“, žiūrėta 2021 m. vasario 21 d., https://wetten.overheid.nl/BWBR0002656/2021-01-01.
[115] „Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny“, žiūrėta 2021 m. vasario 21 d., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf.

atliko neteisėtus veiksmus, lėmusius žalos atsiradimą, jo kaltė yra preziumuojama[116]. Tačiau teismų praktika formuoja taisykles, kuriose numatoma, jog vadovas, siekdamas išvengti civilinės atsakomybės bei norėdamas paneigti savo kaltę, turėtų paneigti kaltės buvimo prezumpciją[117]. Todėl ankstesnis įmonės vadovas turi įrodyti, jog dokumentus bei turtą perdavė. Sprendžiant klausimą dėl dokumentų ir turto perdavimo viena iš įrodinėjimo priemonių – priėmimo-perdavimo aktas, kuriame atsispindi visų buvusių vadovų perduoti dokumentai. Be abejo, šis dokumentas turėtų būti vertinamas su kitų įrodymų visuma ir nėra vienintelė tinkama įrodinėjimo priemonė. Tačiau pasirašius priėmimo-perdavimo aktą ir jame nustačius konkrečius dokumentus bei turtą, kurie buvo perduodami kiekvienam vadovui paeiliui, šis dokumentas palengvintų įrodinėjimo naštą tiek įmonei, siekiančiai atgauti neperduotą dokumentų dalį pagal priėmimo-perdavimo aktą, tiek ankstesniam vadovui, siekiančiam paneigti nepagrįstus reikalavimus dėl neperduotų dokumentų. Kadangi dabartinis teisinis reguliavimas nenumato pareigos keičiantis bendrovės vadovams pasirašyti priėmimo-perdavimo aktą, siūlytina Buhalterinės apskaitos įstatyme, reguliuojančiame bendrovės turto ir dokumentų organizavimą ir tvarkymą, įtvirtinti normą, reguliuojančią įmonės dokumentų ir turto perdavimą surašant priėmimo-perdavimo aktą, nurodant, kad bendrovėje keičiantis materialiai atsakingiems asmenims turi būti pasirašomas priėmimo-perdavimo aktas, kuriame turėtų būti senojo ir naujojo vadovo parašai.

Skirtingų kategorijų bylose gali būti taikomos kitokios įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisyklės, pavyzdžiui, Lietuvoje bendrosios įrodinėjimo pareigos taisyklių išimtys yra numatytos darbo, šeimos bylose. Kai kuriose užsienio valstybėse išimtys yra numatytos vertinant vadovo rūpestingumo pareigos pažeidimą, pavyzdžiui, vadovaujantis Vokietijos AktG 93 str. 2 d. nuostata, jeigu kyla ginčas dėl vadovo sąžiningumo bei rūpestingo pareigos pažeidimo, vadovas turi pareigą įrodyti, kad jis šių pareigų nepažeidė. Atkreiptinas dėmesys, jog tais atvejais, kai vadovas turi prievolę užtikrinti tam tikro rezultato pasiekimą (pavyzdžiui, įgyvendinti specialiųjų įstatymų nuostatų reikalavimus), įrodinėjimo našta perkeliama vadovui, kuris turi įrodyti, kad elgėsi atidžiai ir rūpestingai bei rezultato pasiekė[118]. Taigi, įrodinėjimo naštos perkėlimas vadovui yra galimas ir atitinkantis proporcingumo principą. Tokiais atvejais, kai vadovas nepasiekia rezultato, t. y. nevykdo pareigos elgtis rūpestingai ir sąžiningai, pats vadovas turi įrodyti, jog elgėsi pagal įstatymų reikalavimus. Pareiga perduoti bendrovės dokumentus ir turtą gali būti traktuojamas kaip rezultato siekimas, todėl šios pareigos neįvykdžius, įrodinėjimo našta turėtų būti perkelta ankstesniajam, t. y. paskutiniam įmonės vadovui. Remiantis užsienyje taikomu teisiniu

[116] „Lietuvos apeliacinio 2016 m. rugsėjo 28 d. m. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-595-196/2016".
[117] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-335/2009".
[118] Carsten Gerner-Beuerle, Philipp Paech ir Edmund Philipp Schuster, Annexes to „Study on Directors' Duties and Liability" (Londonas, 2013), 100, http://eprints.lse.ac.uk/50438/1/__Libfile_repository_Content_Gerner-Beuerle%2C%20C_Study%20on%20directors%E2%80%99%20duties%20and%20liability%28lsero%29.pdf.

reguliavimu, manytina, jog bylose dėl įpareigojimo perduoti įmonės turtą / dokumentus, įrodinėjimo našta turi būti perkeliama atsakovui (ankstesniajam vadovui), kuris kontroliavo turtą, tačiau nesugebėjo to turto išsaugoti / perduoti, ir kuris turi paneigti šiuos teiginius.

Hipotetiškai galima situacija, kai naujas bendrovės vadovas apie tam tikrų dokumentų buvimą ir jų neperdavimą gali sužinoti tik pradėjęs valdyti bendrovę, pavyzdžiui, jei ankstesnis bendrovės vadovas yra sudaręs paslaugų teikimo sutartį, o naujasis valdymo organas tos sutarties sąlygų nevykdo, kadangi nežino apie jos buvimą, o sužino tik kitai sandorio šaliai pasikreipus dėl sutarties sąlygų nevykdymo. Susidarius tokiai situacijai, kai naujasis valdymo organas pasikreipia į teismą prašydamas perduoti dokumentus, kurių neperdavimo negali pagrįsti, teismas turėtų perkelti įrodinėjimo naštą kitai šaliai. Ž. Terebeiza savo disertacijoje[119] yra pateikęs įstatymo leidėjui siūlymą CPK 178 str. 2 dalyje įtvirtinti nuostatą, nurodančią, jog šalis neturi naštos įrodinėti aplinkybių, kurių įrodinėjimas yra priešingos šalies našta. Šiam doktrinoje pateiktam siūlymui yra pritartina, tokia įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisyklė atitiktų teisingumo ir proporcingumo principus.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog tais atvejais, kai teismui kyla abejonių dėl įrodymų pagrįstumo, jų pakankamumo, yra ne mažiau svarbus teismo vaidmuo, kuris turi teisę paskirstyti įrodinėjimo pareigos naštą. Kiekvienos bylos atveju, *teismas turi vertinti šalių pateiktus įrodymus, remdamasis įrodymų pakankamumo taisykle, o išvada dėl konkrečios faktinės aplinkybės egzistavimo daroma pagal vidinį teismo įsitikinimą, grindžiamą visapusišku ir objektyviu visų reikšmingų bylos aplinkybių išnagrinėjimu. Tai yra laisvo įrodymų vertinimo principas, kuris reiškia, kad galutinai ir privalomai įrodymus įvertina teismas, tačiau atsižvelgdamas į įrodymų leistinumą ir sąsajumą (*CPK 177 straipsnio *4 dalis, 180 straipsnis), kitas įrodinėjimo taisykles (*CPK 182 straipsnis*). Teismas turi įsitikinti, ar tinkamai buvo paskirstytos įrodinėjimo pareigos, ar įrodinėjimo procese taikytinos pagal įstatymus nustatytos prezumpcijos, ar yra prejudicinių faktų*[120]. Teismui neturi kilti didelių abejonių dėl faktų pagrįstumo, tačiau nesant tikram, jog faktas yra įrodytas, teismas turi išimtinę teisę paskirstyti šalių naštą įrodinėti (CPK 225 str. 1 d.).

Vertinant teismo vaidmenį bylose dėl įpareigojimo perduoti dokumentus / turtą, galima paanalizuoti įrodinėjimo pareigos paskirstymą darbo bylose. Atkreiptinas dėmesys į CPK 414 str. 2 d. nuostatą, kuri numato galimybę teismui savo iniciatyva įtraukti dalyvauti byloje antrąjį atsakovą, jeigu nagrinėjant bylą pagal darbuotojo ieškinį nustatyta, kad ieškinys pareikštas ne tam asmeniui, kuris turi pagal ieškinį atsakyti. Toks teisinis reguliavimas būtų galimas ir bylose dėl

[119] Žilvinas Terebeiza, „Įrodinėjimo našta ir jos paskirstymas civiliniame procese“, (daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009), 9, https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1959932/datastreams/MAIN/content.

[120] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3k-3-97-916/2018“.

įpareigojimo perduoti dokumentus ir turtą tais atvejais, kai ieškinys pareikštas paskutiniam bendrovės vadovui, tačiau jų paskutiniam vadovui neperdavęs dar ankstesnis vadovas. Išaiškėjus tokioms aplinkybėms, teismas galėtų įtraukti tinkamą atsakovą. Nepaisant to, kad tokio pobūdžio bylose šalys yra lygiavertės, ir teismo įsitraukimas nėra būtinas siekiant silpnesnės šalies interesų apsaugos, kaip kad darbo bylose, palaikyti, tačiau šioje vietoje ne mažiau svarbu įtraukti į bylą asmenį, kuris neatliko savo pareigos. Atsižvelgiant į teismo teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, CPK 414 str. 1 d. ir CPK 415 str. yra įtvirtinta sąlyga, jog teismas išreikalauja dokumentus tik tuo atveju, kai jų negali pateikti ieškovas. Tokia nuostata taip pat galėtų būti taikoma bylose dėl įpareigojimo perduoti dokumentus ir turtą, jei ieškovas negali įrodyti dokumentų neperdavimo dėl ankstesnio vadovo piktybiškų veiksmų.

Dar vienas probleminis aspektas, kalbant apie įrodinėjimo naštą bylose dėl neperduotų dokumentų ir turto naujajam vadovui, yra susijęs su netinkamu įmonės turto apskaitymu arba neapskaitymu, bei kitų įrodomųjų dokumentų sąsajos. Kaip jau buvo minėta, visas įmonės turtas turi būti apskaitomas bei fiksuojamas buhalterinės apskaitos dokumentuose. Tinkamas apskaitos vedimas parodo realią įmonės turtinę padėtį bei realų turimą turtą. Pagal tinkamai apskaitomą turtą yra aišku, koks konkretus ilgalaikis turtas turėtų būti perduodamas keičiantis bendrovės vadovams. Finansinės atskaitomybės dokumentas gali būti įrodymo priemone, tad ieškovas, kaip naujasis įmonės vadovas, kreipdamasis į teismą dėl neperduoto turto ar dokumentų, gali reikalauti konkretaus balanse apskaityto turto. Pavyzdžiui, vienoje byloje priėmimo-perdavimo aktu buvo užfiksuota, jog bankroto administratorei buvo perduoti buhalterinės apskaitos dokumentai, kurių pagrindu ji, kaip ieškovė, prašė bendrovės vadovo perduoti pagal balansą apskaitytą ilgalaikį turtą. Teismas pasisakė, kad iš tokio perduoto balanso neįmanoma apskaityti, koks turtas bendrovėje buvo apskaitomas ir koks turtas turi būti perduodamas. Šioje byloje pirmosios instancijos teismas paskirstė įrodinėjimo naštą taip, jog įrodinėjimo pareiga buvo perkelta atsakovui, kuris turėjo pareigą paneigti, jog dokumentai nebuvo neperduoti, o to neįrodžius, kaltę teismas pripažino įrodyta. Tačiau apeliacinis teismas pasisakė, kad teismas turi vertinti įrodymų visetą ir tik iš įrodymų visumos daryti išvadas apie tam tikrų įrodinėjimo dalykų konkrečioje byloje esančių faktų buvimą ar nebuvimą, todėl vien buhalterinės apskaitos dokumentų perdavimas negali būti esminis įrodomasis dokumentas[121].

Taigi, įrodinėjimo pareiga bylose dėl įpareigojimo perduoti dokumentus ir turtą yra paskirstyta pagal bendrąją įrodinėjimo taisyklę ir atitenka ieškovui. Ieškovas turi pareigą įrodyti, jog tam tikri įmonės dokumentai ar turtas yra neperduoti. Tokiu atveju, senasis valdymo organas turėtų paneigti kaltės buvimo prezumpciją ir įrodyti, jog dokumentai bei turtas buvo perduoti.

[121] „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 1 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-955-464/2020".

Sekant kai kurių užsienio valstybių teisiniu reguliavimu, manytina, jog įrodinėjimo našta bylose dėl įpareigojimo perduoti įmonės turtą / dokumentus naujajam vadovui išimtiniais atvejais turi būti perkeliama ankstesniajam vadovui, kuris turėjo pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai su įmonės turtu, taip pat turėjo tų daiktų kontrolę, todėl neperdavimas traktuotinas kaip negebėjimas pasirūpinti objekto faktine kontrole bei nevykdymas savo bendrųjų pareigų.

3.3. Laikinųjų apsaugos priemonių taikymo problematika

Laikinųjų apsaugos priemonių institutas yra skirtas užtikrinti sąžiningus proceso dalyvių veiksmus, kol byla bus nagrinėjama iš esmės, bei būsimo teismo sprendimo realų įgyvendinimą. Remiantis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika[122], laikinųjų apsaugos priemonių tikslas yra išsaugoti teisinę ir (ar) faktinę šalių padėtį iki tol, kol ginčas tarp šalių bus išspręstas iš esmės. Kadangi iki galutinio teismo sprendimo gali praeiti nemažai laiko, gali kilti grėsmė to sprendimo vykdymui dėl atsakovo nesąžiningų veiksmų, kuriais siekiama išvengti pagrindinio ieškinio reikalavimo įgyvendinimo. Nors Lietuvos teisinėje sistemoje laikinųjų apsaugos priemonių institutas yra naudojamas jau daugelį metų, tačiau skirtingo pobūdžio bylose jo taikymas dar kelią probleminių klausimų. Pavyzdžiui, bylose dėl vadovo pareigos perduoti dokumentus bei turtą naujajam vadovui laikinųjų apsaugos priemonių institutas nėra priimtinas vien dėl to, jog laikinosios apsaugos priemonės, pavyzdžiui, įpareigojimas atlikti veiksmus, sutampa su pareikšto ieškinio dalyku – įpareigojimu perduoti įmonės turtą ir dokumentus.

Laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos tik tokiu atveju, jeigu atitinka įstatymuose bei teismų praktikoje suformuotas taisykles. Kadangi LAP yra laikino pobūdžio teisių suvaržymai atsakovo atžvilgiu[123], jų taikymas yra griežtai sureguliuotas ir privalo atitikti proporcingumo, ekonomiškumo bei teisingumo principus[124] bei tuo pačiu nepažeisti atsakovo teisių. Pagal CPK 144 straipsnį, laikinųjų apsaugos priemonių taikymas turi atitikti šiuos požymius: jų nesiėmus teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti neįmanomas. Teismų praktikoje išaiškinta, kad laikinųjų apsaugos priemonių poreikį nulemia grėsmė, kad dėl kokių nors atsakovo veiksmų arba neveikimo, taip pat dėl objektyvių aplinkybių galimo teismo sprendimo vykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti neįmanomas[125]. Teismai, aiškindami LAP taikymo galimybes, pažymi, jog *laikinosios apsaugos priemonės yra kompleksas teismo taikomų po vieną ar kelias priemonių dėl atsakovui priklausančio turto (kilnojamojo, nekilnojamojo, lėšų,*

[122] „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1992 m. kovo 26 d. sprendimas byloje C-261/90, *Mario Reichert, HansHeinz Reichert and Ingeborg Kockler v. Dresdner Bank AG*".
[123] „Bendrųjų klausimų dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo apžvalga", 2010 m. gruodžio 15 d, Teismų praktika 34, *supra note.*
[124] Artūras Driukas, Virgilijus Valančius, „Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas" (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006), 505.
[125] „Bendrųjų klausimų dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo apžvalga", *supra note*, 108.

turtinių teisių) nuosavybės teisių apribojimų ir kitų įpareigojimų, draudimų ar veiksmų sustabdymo, kuriais siekiama užtikrinti sprendimo, kuris bus priimtas ateityje, įvykdymą bei kartu išvengti teismo sprendimo įvykdymo pasunkėjimo arba pasidarymo nebeįmanomos[126]. Taigi, kaip matome iš teismų praktikos suformuotų LAP taikymo taisyklių, suvaržymai gali būti taikomi tik turint rimtą pagrindą manyti, jog ateities proceso sprendimo įgyvendinimas gali nukentėti, todėl LAP taikymas yra vertintinas kaip prevencinio pobūdžio priemonė.

Doktrinoje bei teismų praktikoje ieškiniai pagal procesinį tikslą skirstomi į ieškinius dėl pripažinimo, priteisimo ir dėl teisinių santykių modifikavimo[127]. Lietuvos apeliacinis teismas yra išaiškinęs, jog *ieškiniais dėl priteisimo ieškovas siekia, kad atsakovas atliktų tam tikrus turtinio pobūdžio veiksmus (perduotų turtą, sumokėtų skolą ir pan.). Siekiant užtikrinti ieškovui galbūt palankaus teismo sprendimo įvykdymą pagal tokius reikalavimus, gali būti taikomi laikini turtinio pobūdžio suvaržymai atsakovui*[128]. Pagal suformuotą teismų praktiką, bylas dėl įpareigojimo perduoti įmonės turtą ir dokumentus galima priskirti prie priteisimo ieškinių, kadangi turtas yra materialaus pobūdžio dalykas, turintis vertę, todėl įpareigojimas atlikti su juo tam tikrus veiksmus yra traktuojamas kaip turtinio gėrio apsaugos klausimas, kuris leidžia vertinti LAP taikymo galimybę. Kadangi reali grėsmė kyla turtui / dokumentams, kuris yra būtinas būsimam teismo sprendimo įgyvendinimui, siekiant apsaugoti nuo jo praradimo, sunaikinimo, perleidimo tretiesiems asmenims, LAP taikymas išspręstų šias kylančias problemas.

Egzistuoja teismų praktikos suformuotos taisyklės, kurios numato, jog *taikant laikinąsias apsaugos priemones, byla negali būti išnagrinėta iš esmės, nes tokių priemonių tikslas yra ne ginčo išsprendimas, o siekis užkirsti kelią aplinkybėms, kurios vienaip ar kitaip galėtų įtakoti būsimo teismo sprendimo, priimto patenkinus ieškinį, tinkamą įvykdymą, status quo (išlaikyti poziciją, esančią dabar), kuri leistų ieškovui, priėmus jam palankų sprendimą, tikėtis, jog būsimas teismo sprendimas bus realiai įvykdytas*[129]. Būtent ši taisyklė ir lemia tai, jog LAP negali sutapti su pareikšto ieškinio reikalavimu ar užtikrinti proceso dalyvių interesus, kurie numatyti ieškinyje. Tad reali grėsmė yra vertinama tik būsimo teismo sprendimo įvykdymo kontekste, nepereinant prie ieškovo teisėtų interesų kilusiai grėsmei, kuri yra susijusi su ieškinio reikalavimais. Lietuvos apeliacinis teismas yra išsakęs savo poziciją dėl realios grėsmės vertinimo: „galimi (nuspėjami) ieškovės veiklos padariniai nėra LAP taikymo sąlyga, nėra palankaus sprendimo užtikrinimo priemonė", o taip pat konstatavo, jog ieškovė, prašydama įpareigoti perduoti dokumentus, prašo užtikrinti ne būsimą teismo sprendimą, o kitus su teismo sprendimo vykdymu nesusijusius

[126] „Vilniaus apygardos teismo 2010 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-681-611/2010".
[127] „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje e2-1078-943/2020".
[128] „Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-886/2010 ".
[129] „Vilniaus apygardos teismo 2015 m. liepos 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1684-577/2015".

interesus[130]. Todėl kreipiantis į teismą dėl įpareigojimo perduoti dokumentus ar turtą, laikinosios apsaugos priemonės pagal esamą teisinį reguliavimą negali būti taikomos, kadangi grėsmė vertinama ne būsimo proceso įgyvendinimui, o su ieškovui galimomis kilsiančiomis neigiamoms pasekmėmis, jei dokumentai ar turtas nebus perduoti. Manytina, kad tokia suformuota teismų praktika kelia probleminių klausimų bei prieštarauja LAP taikymo siekiamam tikslui.

Lietuvoje suformuota teismų praktika numato išimtį, kai taikomos laikinosios apsaugos priemonės gali sutapti su byloje pareikštais reikalavimais. Tokia galimybė gali būti taikoma pateikus prevencinio pobūdžio ieškinį, kuriuo, remiantis CK 6. 255 str. 1 d., siekiama uždrausti atsakovui atlikti veiksmus, sukeliančius realią žalos padarymo grėsmę. Teismai konstatuoja, kad įvertinus grėsmę dėl būsimo ieškovui palankaus teismo sprendimo neįvykdymo, ieškinio reikalavimas ir prašomos taikyti laikinosios apsaugos priemonės yra analogiško turinio, tačiau neužkirtus kelio atsakovo trukdymams, vėlesnis teismo sprendimo vykdymas labai pasunkėtų[131]. Pavyzdžiui, bylose dėl įpareigojimo perduoti įmonei dokumentus ir turtą, buvęs nesąžiningas vadovas, sužinojęs apie tokio pobūdžio pareikštą ieškinį - reikalaujamą grąžinti turtą, gali jį sunaikinti, paslėpti, ar perduoti tretiesiems asmenims. Vertinant realią grėsmę dokumentams ar turtui, kurie būsimu teismo sprendimu turėtų būti perduoti jų teisėtam savininkui, yra pagrindas taikyti laikinąsias apsaugos priemones, kadangi kyla realus pavojus, atitinkantis teismų praktikos suformuotas taisykles. Atkreiptinas dėmesys, kad teismai tokias LAP taiko tik išimtiniais atvejais, kai negalima kitokiu būdu užtikrinti teismo sprendimo realų įvykdymą[132], todėl taikant laikinųjų apsaugos priemonių institutą sprendžiant bylą dėl įpareigojimo perduoti įmonės turtą ir dokumentus, turėtų būti atsižvelgta į realiai galimas neigiamas pasekmes jų nepritaikius.

Kalbant apie galimybę taikyti LAP bylose dėl įpareigojimo perduoti dokumentus ir turtą, svarbu aptarti konkrečią LAP taikymo priemonę, kuri užtikrintų būsimo teismo sprendimo realų įvykdymą. Darbo autorės manymu, bylose dėl įpareigojimo perduoti įmonės dokumentus ir turtą, efektyviausia būtų taikyti CPK 145 str. 1 d. 12 p., numatantį įpareigojimą atlikti veiksmus, užkertančius kelią žalai atsirasti ar padidėti. Nors paprastai laikinųjų apsaugos priemonių taikymu neturi būti sprendžiami klausimai, į kuriuos turėtų būti atsakyta tik galutiniu teismo sprendimu, tačiau prevencinio ieškinio specifika lemia būtent tai, kad laikinoji apsaugos priemonė ir ieškinio dalykas, o taip pat būsimo teismo sprendimo dalykas gali visiškai ar iš dalies sutapti[133]. Teismai pasisako, jog atsižvelgiant į tai, kad byloje yra pareikštas prevencinis ieškinys, ieškinio dalyko ir pritaikytų laikinųjų apsaugos priemonių sutaptis yra galima, nėra pagrindo spręsti, jog pritaikytos

[130] **„**Vilniaus apygardos teismo 2018 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2S- 2293-430/2018**”.**
[131] **„**Vilniaus apygardos teismo 2010 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1627-467/2010**”.**
[132] **„**Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. liepos 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-781/2009; 2018 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1700-464/2018**”.**
[133] Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. liepos 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-781/2009; 2011 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1443/2011.

laikinosios apsaugos priemonės yra perteklinės, neproporcingos siekiamiems tikslams ir pažeidžiančios asmens, kuriam taikomos laikinosios apsaugos priemonės, teisėtų interesų pusiausvyrą[134]. Kita LAP numatyta CPK 145 str. 1 d. 6 p., kuri yra galima sprendžiant dokumentų ir turto grąžinimo įmonei klausimą - draudimas atsakovui dalyvauti tam tikruose sandoriuose arba imtis tam tikrų veiksmų. Šios priemonės taikymas gali būti efektyvus tuo atžvilgiu, jei atsakovui bus uždrausta disponuoti turtu, kuris būsimu teismo sprendimu turės būti perduotas jo teisėtam savininkui. Tam tikri veiksmai gali būti įvairaus pobūdžio, pavyzdžiui, draudimas parduoti, įkeisti, perduoti neteisėtiems savininkams, ar naudotis.

Atkreiptinas dėmesys, jog teikiant prevencinį ieškinį, viena iš būtinųjų sąlygų yra ta, jog ieškovas turi įrodyti realų pavojų, kad bus atliekami teisę pažeidžiantys veiksmai, o jiems pagrįsti ieškovas turi įrodyti realios žalos tikimybę – tokie veiksmai turi egzistuoti realybėje, o ne ieškovo vaizduotėje[135]. Vertėtų panagrinėti hipotetinę situaciją, pavyzdžiui, jei senasis valdymo organas neperduoda naujajam vadovui įmonei priklausančios įrangos, su kuria ji teikia paslaugas tretiesiems asmenims, akivaizdu, jog dėl paslaugų nevykdymo gali augti įsiskolinimai bei atsiranda realus pavojus žalos kilimo klausimui tiek įmonei, tiek tretiesiems asmenims. Žala teisės moksle vertinama kaip teisės saugomų asmeninių ir turtinių vertybių sunaikinimas ar pakenkimas neteisėtais veiksmais, turėjęs neigiamų pasekmių, kurias pagal įstatymus galima įvertinti turtine išraiška[136]. Todėl manytina, jog įrodžius realią kilsiančią žalą, laikinųjų apsaugos priemonių institutas turėtų būti galimas, jei ieškinys dėl įpareigojimo perduoti dokumentus ir turtą atitiktų prevencinio ieškinio specifinius požymius.

Taigi, iš dalies nesutiktina su teismų formuojama praktika atsisakant taikyti laikinąsias apsaugos priemones bylose dėl įpareigojimo perduoti įmonės dokumentus ir turtą, kadangi toks atsisakymas prieštarauja LAP tikslams ir neįvertinama, jog senasis vadovas, neperduodantis įmonės turto ir dokumentų, iki būsimo teismo sprendimo įgyvendinimo – turto bei dokumentų perdavimo, gali juos sunaikinti, paslėpti ar perleisti tretiesiems asmenims, dėl ko būsimas teismo sprendimas taps neįmanomas. Ieškinys dėl įpareigojimo atlikti veiksmus – perduoti įmonės turtą ir dokumentus atitinka prevencinio ieškinio požymius, todėl šalis, prašanti taikyti laikinąsias apsaugos priemones, turi įrodyti, jog būsimo teismo sprendimo įvykdymui yra reali grėsmė, jei nebus taikomos LAP. Siekiant išvengti dokumentų bei turto sunaikinimo / paslėpimo, bei atsižvelgiant į laikinųjų apsaugos priemonių taikymo tikslą – turėtų būti galima uždrausti atsakovui disponuoti ir atlikti tam tikrus veiksmus su įmonės turtu ir dokumentais. Darbo autorės nuomone,

[134] „Vilniaus apygardos teismo 2019 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2S- 208-569/2018".
[135] Virginijus Papirtis, Inga Karulaitytė–Kvainauskienė, „Kai kurie civilinių teisių gynimo ypatumai taikant prevencinį ieškinį", Jurisprudencija, 2005, t. 69(61); 99–106 , https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3053.
[136] *Ibid.*

kadangi LAP yra laikino pobūdžio suvaržymai, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad LAP sutapimas su ieškinio reikalavimu bylose dėl įpareigojimo perduoti įmonės turtą ir dokumentus, toks ieškinys atitinka prevencinio ieškinio požymius ir sutapimas yra galimas.

3.4. Pareiga perduoti įmonės turtą ir dokumentus nemokumo atveju

Priešingai, nei mokios įmonės atveju, bendrovei iškėlus bankroto bylą, dokumentų ir turto perdavimas bankroto administratoriui yra aiškiai sureguliuotas, o gausi teismų praktika nekelia klausimų dėl šios pareigos įgyvendinimo. JANĮ 57 straipsnis numato aiškią pareigą juridinio asmens valdymo organui, netekus įgaliojimų, per teismo nustatytą terminą perduoti paskirtam nemokumo administratoriui juridinio asmens valdomą ir naudojamą turtą pagal nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos duomenis, bei visus juridinio asmens dokumentus, buhalterinės apskaitos registrus ir kitą juridinio asmens informaciją, susijusią su jo veikla. Dokumentų bei turto neperdavimas bankroto administratoriui apsunkina bankroto procesą, sukelia keblumų renkant įrodymus dėl įmonėje atliktų sandorių, vadovų veikimo / neveikimo. Procesas pasunkėja, kadangi nėra pakankamai informacijos apie įmonę. Bankroto procesą reguliuojančios teisės normos yra aiškiai apibrėžtos ir sureguliuotos, kadangi pagrindinis šio proceso tikslas – užtikrinti viešąjį interesą bei kreditorių apsaugą. Būtent dėl minėtų priežasčių dokumentų ir turto neperdavimas užtraukia vadovui nemažai teisinių pasekmių, pradedant nuo baudos skyrimo, baigiant tyčinio bankroto taikymo rizika, o pastaruoju atveju asmeninės vadovo atsakomybės kėlimo klausimu. Aiškus teisinis reguliavimas padeda valdymo organams suprasti jų pareigas bei atsakomybes už pareigų nevykdymą. Svarstytina, kad įtvirtinus panašias nuostatas mokios įmonės atveju, pareiga perduoti dokumentus ir turtą taptų aiškesnė ir padėtų įmonei apsaugoti teisinius interesus susidūrus su nesąžiningu vadovu.

Visų pirma, Lietuvos teisinis reglamentavimas už dokumentų ir turto neperdavimą bankroto iškėlimo metu yra numatęs baudos paskyrimo galimybę. JANĮ 57 str. 3 d. numato teismo galimybę skirti baudą iki vienos MMA už kiekvienos pareigos nevykdymo dieną, jeigu įpareigoti asmenys per teismo nustatytą terminą neperduoda nemokumo administratoriui nurodyto turto ir (ar) informacijos. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad paskyrus baudą, vadovas nuo minėtos pareigos nėra atleidžiamas[137]. Teismų praktikoje pažymima, jog *minėtos normos pagrindinis tikslas yra drausminti nesąžiningus, neveiklius bankrutuojančios įmonės vadovus, ignoruojančius teismo sprendimų privalomumą, priversti juos kuo greičiau pateikti bankroto procedūras vykdančiam bankroto administratoriui įmonės finansinius bei kitus svarbiausius su įmonės veikla susijusius dokumentus, kad būtų galima vykdyti bankroto procedūras; jeigu įmonės valdymo*

[137] „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-377-440/2020".

organai nepateikė teismo reikalaujamų dokumentų ar įmonės turto dėl objektyvių priežasčių, teismas turėtų panaikinti jiems paskirtą baudą[138]. Tai yra švelniausia įstatyme numatyta sankcija, kuri vertinama kaip drausminio pobūdžio priemonė, atsirandanti už aiškios pareigos neįgyvendinimą: dokumentų bei turto neperdavimą bankroto administratoriui. Mokios įmonės atveju nėra nustatytas baudos skyrimas už dokumentų ir turto neperdavimą naujajam vadovui. Tačiau galime įžvelgti sąsajų su CPK 273 str. 3 dalies nuostata, kurioje nurodyta, jog atsakovui nevykdant nurodytų veiksmų, teismas sprendime nustato terminą, per kurį sprendimas turi būti įvykdytas, ir nurodo, kokio dydžio bauda atsakovui yra skiriama, jeigu jis per nustatytą terminą neįvykdys sprendimo ar nenutrauks nurodytų veiksmų, viena iš sąlygų yra ta, kad nurodytus veiksmus gali atlikti tik atsakovas. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog ši nuostata gali būti taikoma turint antstolio privalomąjį nurodymą. Tiek JANĮ, tiek CPK įtvirtintos nuostatos dėl baudos skyrimo siekia to paties tikslo – drausminti bei skatinti įpareigojimų nevykdantį asmenį. Kadangi nėra atskiro teisinio reguliavimo, teismų praktikoje bylose dėl įpareigojimo atlikti veiksmus, o kai juos atlikti gali tik atsakovas, taikoma CPK 273 str. 3 d. Tačiau paanalizavus šių normų skirtumus, atkreiptinas dėmesys, jog JANĮ numato apibrėžtą baudos dydį – iki vienos MMA, kurią teismas gali paskirti, jei per nustatytą terminą dokumentai ir turtas neperduodami nemokumo administratoriui, tuo tarpu CPK 273 straipsnis nenumato baudos dydžio, o norint skirti baudą, vadovaujamasi CPK 771 str. 6 d., kurioje nurodyta, kad jeigu per teismo nustatytą terminą neįvykdytas sprendimas, įpareigojęs skolininką atlikti arba nutraukti tam tikrus veiksmus, kuriuos gali atlikti arba nutraukti tiktai pats skolininkas, teismas gali jam skirti iki 300 eurų baudą už kiekvieną uždelstą įvykdyti sprendimą dieną. Sprendimo ar privalomojo antstolio nurodymo klausimas sprendžiamas antstolio kontoros buveinės vietos apylinkės teisme. Taigi, JANĮ įtvirtintos baudos taikymas yra paprastesnė procedūra, kurią teismas taiko tiesiogiai už pareigos neįvykdymą, todėl manytina, kad šios nuostatos taikymas yra lengvesnė procedūra, siekiant paskatinti įvykdyti sprendimą per kuo trumpiausią laiką.

Dar viena sankcija, numatyta už pareigos perduoti įmonės turtą ir dokumentus nemokumo administratoriui neįvykdymą, yra reglamentuota JANĮ 13 str., kuris nustato teismo teisę apriboti juridinio asmens vadovo teisę nuo 1 iki 5 metų eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu, jeigu jis per nustatytą laikotarpį neperdavė dokumentų ir turto bankroto administratoriui. Teismai laikosi pozicijos, *jog ši įstatymo numatyta sankcija tiesiogiai siejama su įmonės valdymo organų pareiga laikytis sąžiningos verslo praktikos, taip pat su siekiu užtikrinti operatyvų ir ekonomišką bankroto procesą, užtikrinti kreditorių interesus. Pavyzdžiui, greitas turto perdavimas bankrutuojančios įmonės*

[138] „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1884-330/2018".

administratoriaus žinion gali užtikrinti efektyvią kreditorių interesų apsaugą[139]. Teismų suformuotoje praktikoje ši sankcija labiau nukreipta ne tik į pasekmes, kylančias vadovui dėl neperduotų dokumentų bankroto administratoriui, tačiau ir pasekmes dėl jo netinkamai valdomų dokumentų organizavimo. Teismas šią įstatymo nuostatą gali taikyti *ex officio*, jeigu yra duomenų, leidžiančių pagrįstai manyti, jog vadovas, būdamas atsakingas už bendrovės apskaitos organizavimą, apskaitos dokumentų ir apskaitos registrų išsaugojimą, šių įstatyme numatytų pareigų nevykdė, todėl įmonei iškėlus bankroto bylą, vadovas neperduoda finansinių dokumentų, kadangi jų neturi[140]. Ši JANĮ numatyta sankcija yra pakankamai griežto pobūdžio, būtent nemokumo procese jos taikymas yra nukreiptas į viešojo intereso bei kreditorių interesų apsaugą, taip pat į nemokumo proceso vykdymo palengvinimą. Pavyzdžiui, dokumentų ir turto neperdavimas nemokumo administratoriui gali lemti kreditorinių reikalavimų nepatenkinimą, todėl nesąžiningam vadovui, kuris neįgyvendina imperatyviai numatytos pareigos, draudimas eiti viešojo ar privataus juridinio asmens vadovo pareigas yra proporcinga sankcija atsižvelgiant į nemokumo proceso paskirtį. Kasacinis teismas, pasisakydamas dėl šios normos taikymo, yra nurodęs, jog šios normos paskirtis visų pirma yra *įspėti įmonės vadovą, kad jis tinkamai vykdytų ĮBĮ jam nustatytas pareigas dėl bankroto bylos iškėlimo laiku ir bankroto proceso metu; antra, pašalinti iš verslo rinkos asmenis, kurie, vadovaudami verslo subjektams, nevykdo įstatymo nustatytų pareigų, nesilaiko sąžiningo verslo ir dėl to viešieji, privatūs juridiniai ir fiziniai asmenys patiria normalios verslo rizikos neatitinkančių turtinių praradimų, t. y. šia norma siekiama apsaugoti viešuosius ir privačius asmenis nuo nesąžiningų vadovų, nevykdančių imperatyviųjų įstatymo reikalavimų*[141]. Taigi, šios normos taikymo tikslas yra eliminuoti iš rinkos nesąžiningus vadovus, kurie būdami juridinio asmens vadovais kelią grėsmę tiek pačiam juridiniam asmeniui, tiek kreditoriams.

Nepaisant įmonės finansinės padėties, įmonės vadovas turi įstatyminę pareigą perduoti dokumentus ir turtą naujajam vadovui. Šios pareigos neįgyvendinimas, nepriklausomai nuo neperdavimo priežasčių, yra įstatymui prieštaraujantis veikimas, kuris kelia klausimą, ar asmuo, nevykdantis savo pareigų, atitinka vadovui keliamus aukštesnio elgesio standartus, ar jis nėra asmuo, savo nesąžiningais veiksmais keliantis grėsmę juridiniams asmenims. Kaip jau buvo minėta, naujasis įmonės vadovas turi imtis visų įmanomų bei protingų veiksmų, siekiant atgauti visą įmonės turtą ir dokumentus, pavyzdžiui, raginimais reikalauti grąžinti įmonei priklausantį turtą ir dokumentus, kreiptis į teismą dėl įpareigojimo perduoti turtą ir dokumentus, jei teismo sprendimas neįvykdomas, reikalauti taikyti baudą už sprendimo neįvykdymą. Tačiau jei

[139] „Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1741/2013".
[140] „Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-583/2014".
[141] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3k-3-152-219/2016".

dokumentai ir turtas net po visų naujo vadovo aktyvių veiksmų nėra perduodami, dėl ko gali atsirasti grėsmė įmonės veiklos nutraukimui, vertėtų apsvarstyti apie panašų reguliavimą, kuris taikomas nemokumo procese – draudimą eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas. Jeigu susiduriama su nesąžiningu vadovu, kuris tyčia neperduoda dokumentų ir turto, toks jo veikimas prieštarauja juridinio asmens interesams, dėl ko ateityje gali kilti grėsmė viešajam interesui, kreditorinių reikalavimų atsiradimui. Pavyzdžiui, jei neperdavus dokumentų ir turto įmonė negali toliau tęsti savo veiklos, jos likvidavimas dalyvių sprendimu iš dalies turi įtakos viešajam interesui, kadangi iš rinkos dingsta ekonomikos subjektas, mokesčių mokėtojas. Susidūrus su nesąžiningu vadovu ir tais atvejais, kai yra rimtas pagrindas manyti, kad toks asmuo nesilaiko tinkamo valdymo elgesio standartų bei gali taip elgtis ir kitoje įmonėje, tokio asmens atžvilgiu gali kilti abejonių dėl jo tinkamumo eiti vadovo pareigas. Todėl darbo autorės nuomone, juridinio asmens motyvuotas prašymas dėl draudimo nesąžiningam vadovui eiti juridinio asmens vadovo pareigas iki vienerių metų turėtų būti vertinama kaip tinkama sankcija siekiant kovoti su nesąžiningais vadovais. Teismai, taikydami apribojimą eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu apribojimą, privalo *kiekvienu atveju neformaliai, nuosekliai nustatyti ir įvertinti visas faktines aplinkybes, susijusias su įmonės vadovo neveikimu ir tokio elgesio priežastimis. Kadangi nurodytos nuobaudos taikymas įmonės vadovui gali daryti įtaką jo tiek profesiniam, tiek ir asmeniniam gyvenimui, būtina užtikrinti šio asmens teisę į teisingą teismą (pvz., teisę būti išklausytam), taip pat tai, kad jis nebūtų ilgą laiką netikrumo, neaiškumo būsenos*[142]. Kadangi toks ribojimas gali pažeisti asmens teises, tai toks įstatymo numatytas ribojimas galėtų būti taikomas tik tokiais atvejais, kai šios priemonės taikymas būtų proporcingas vadovo neteisėtiems veiksmams.

Už dokumentų ir turto neperdavimą bankroto administratoriui Lietuvos teisinėje sistemoje numatyta galimybė taikyti tyčinio bankroto institutą. Teismai, pasisakydami apie dėl vienos tyčinio bankroto sąlygos, nurodo, kad *pagal šią įstatymo nuostatą, netinkamu buhalterinės apskaitos tvarkymu laikomos situacijos, kai apskaitos, dokumentai yra paslepiami, sunaikinami, sugadinami arba apskaita tvarkoma aplaidžiai arba neišsaugomi apskaitos dokumentai. Netinkamo buhalterinės apskaitos tvarkymo faktui konstatuoti pakanka nustatyti, kad teismo paskirtam bankroto administratoriui valdymo organai be svarbių priežasčių neperdavė apskaitos dokumentų*[143], o tai Lietuvos teismų praktikoje tai yra ganėtinai dažnas tyčinio bankroto pripažinimo faktas. Tačiau, kaip matome iš teismų suformuoto išaiškinimo, tyčinio bankroto požymis yra ne tiek dokumentų neperdavimas bankroto administratoriui, tačiau aplinkybės, dėl kurių vadovas šios pareigos neįgyvendino. Pagal JANĮ 70 straipsnio 2 dalies 4 punktą, bankrotas

[142] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 16 d. nutartis, *supra note,141.*
[143] „Vilniaus apygardos teismo 2020 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eb2-3693-619/2020".

pripažįstamas tyčiniu, kai juridinio asmens buhalterinė apskaita buvo tvarkoma apgaulingai ar aplaidžiai, Juridinių asmenų registro tvarkytojui nepateikti ar pateikti neteisingi finansinių ataskaitų rinkiniai ir (arba) mokesčių administratoriaus patikrinimo akte nustatytas mokesčių mokėjimo vengimas. Tad tyčinis bankrotas kildinamas iš vadovo pareigų tinkamai tvarkyti buhalterinės apskaitos dokumentus bei įgyvendinti visus su tais dokumentais susijusius reikalavimus. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog tyčiniam bankrotui pripažinti didesnę reikšmę turi būtent buhalterinės apskaitos dokumentai. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog tyčinį bankrotą kvalifikuojantis kriterijus yra sąmoningas įmonės dokumentų neperdavimas (slėpimas, praradimas)[144]. Šis institutas yra nukreiptas į nesąžiningų vadovų veiksmus, kurie paslepia / sunaikina dokumentus, siekdami nuslėpti sandorius, prieštaraujančius bendrųjų bei specialiųjų įstatymų reikalavimams.

Pagal anksčiau galiojusį teisinį reguliavimą, Įmonių bankroto įstatyme buvo įtvirtinta nuostata, kuria remiantis, kreditoriai galėjo kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo į asmenį, dėl kurio veikimo ar neveikimo kilo tyčinis bankrotas. Tai buvo pagrindas nustatinėti civilinės atsakomybės taikymo sąlygas bei vertinti žalos atlyginimą ne tik iš įmonės turto, tačiau ir iš bendrovės vadovų. Teismai pažymi, kad vadovas atsako ne dėl bet kokių jam priskirtų pareigų pažeidimo, tačiau tik dėl jo didelės kaltės, t. y. tyčios siekiant pažeisti kreditorių interesus ar didelio neatsargumo pasireiškiančio aiškiu ir nepateisinamu aplaidumu vykdant savo pareigas, todėl paprastas atsakovo neatsargumas, susijęs su įmonės ūkinės-komercinės veiklos rizika, neturėtų būti pagrindu atsirasti įmonės vadovo civilinei atsakomybei CK 6.263 straipsnio pagrindu[145]. Pagal naująjį JANĮ 13 straipsnį, 1 dalį, juridinio asmens vadovas privalo atlyginti žalą, kuri atsirado dėl šiame įstatyme nustatytų pareigų nevykdymo ar netinkamo vykdymo, tai iš esmės vadovas ir naujuoju teisiniu reguliavimu nėra atleidžiamas nuo atsakomybės, kylančios dėl netinkamo savo veikimo ar neveikimo. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog pagal JANĮ 70 str. 3 d. teismas, pripažinęs bankrotą tyčiniu, ta pačia nutartimi nustato asmenį (asmenis), kurio (kurių) veikimas ar neveikimas sukėlė tyčinį bankrotą, akivaizdu, jog išlieka svarba nustatyti asmenis, veikusius prieštaraujant įstatymams, o dėl tokio pobūdžio veiksmų sukėlus žalą įmonei ar tretiesiems asmenims, išieškojimas turi būti nukreiptas į konkrečius nustatytus asmenis. Vadovas atsako už padarytą žalą bendrovei ir mokios įmonės atveju, jeigu dokumentų ar turto neperdavimas sukelia konkrečios žalos įmonei, tad didelio skirtumo dėl žalos atlyginimo mokumo ir nemokumo atveju nėra.

[144] „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-217-381/2015".
[145] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-680/2004".

Taigi, kaip matome, nemokumo proceso metu pareiga perduoti įmonės turtą ir dokumentus nemokumo administratoriui yra aiškiai sureguliuota, kaip ir taikomos sankcijos už šios pareigos neįgyvendinimą. Aiškų teisinį reguliavimą lemia tai, jog bankroto procesas yra susijęs su viešojo intereso, taip pat kreditorių interesų apsauga. Pažymėtina, jog siekiant operatyvumo ir efektyvumo ne tik bankroto proceso metu perduodant įmonės dokumentus ir turtą, o ir mokios įmonės atveju, manytina, kad galima būtų remtis nemokumo procesą reguliuojančių normų pavyzdžiu bei įvesti panašų reguliavimą. Įvertinus bankroto procesu metu taikomą sankciją – draudimą eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas, manytina, jog ir mokios įmonės atveju, susidūrus su nesąžiningais vadovais, kurie neperduoda dokumentų ir turto naujam vadovui išnaudojus visas protingas galimybes siekiant juos atgauti, taip pat tais atvejais, kai yra rimtas pagrindas manyti, jog toks asmuo nesilaiko tinkamo valdymo elgesio standartų bei tokiais veiksmais kelią grėsmę juridinių asmenų veiklai, įvertinus visas faktines aplinkybes, turėtų būti taikomas draudimas eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas vienerius metus. Taip pat svarstytina dėl baudos skyrimo reguliavimo įtvirtinimo dėl neperduotų dokumentų ir / ar turto, remiantis JANĮ įtvirtinta baudos paskyrimo galimybe.

IŠVADOS

1. Juridinio asmens vadovas yra pagrindinis juridinio asmens organizacinės struktūros dalyvis, pasižymintis ypatingu teisiniu statusu, kadangi įgyvendina juridinio asmens civilines teises ir pareigas, valdo įmonę – kontroliuoja, organizuoja, planuoja juridinio asmens veiklą, atstovauja santykiuose su trečiaisiais asmenimis, disponuoja juridinio asmens turtu ir dokumentais. Vadovas, vykdydamas savo pareigas, privalo vadovautis ne tik bendraisiais teisės principais, tačiau išskirtinai tik juridinio asmens organams taikomomis pareigomis – lojalumo bei rūpestingumo. Šių pareigų institutas suponuoja vadovo pareigą veikti išimtinai tik juridinio asmens interesais, veikti apdairiai, protingai, sąžiningai, o būtent iš šių pareigų instituto kyla pareiga perduoti įmonės dokumentus ir turtą. Lietuvos įstatymų leidėjas atskirai šios pareigos teisės aktuose nenumato. Viso įmonės turto ir dokumentų perdavimas yra kiekvienam vadovui paeiliui kylanti pareiga, kurią bendrovės vadovas privalo įgyvendinti tinkamai. Turto ir dokumentų neperdavimo atveju - naujasis vadovas privalo imtis visų įmanomų aktyvių veiksmų, siekiant atgauti ir / ar surasti įmonės turtą ir dokumentus. Taigi, tiek naujas, tiek ankstesnis bendrovės vadovas privalo būti aktyvūs perduodant – priimant bendrovės dokumentus ir turtą. Tais atvejais, kai naujasis vadovas nėra paskirtas, pagal teismų suformuotą praktiką dokumentai ir turtas turi būti perduodami juridinio asmens dalyviams.
2. Pareiga saugoti bei tinkamai valdyti įmonės dokumentus ir turtą, nepažeidžiant nei bendrovės, nei trečiųjų asmenų interesų, turi aiškų teisinį reglamentavimą Lietuvos teisinėje sistemoje. Šių pareigų neįgyvendinimas arba netinkamas įgyvendinimas gali lemti bendrovės dokumentų ir turto neperdavimą naujajam vadovui. Pirmasis neperdavimo atvejis – kai bendrovės vadovas jų neišsaugo / praranda, antrasis – kai dėl apgaulingai vedamos apskaitos tyčia siekia nuslėpti tam tikrus neteisėtus veiksmus. Netinkamas bendrovės dokumentų valdymas, saugojimas gali užtraukti vadovui tiek civilinės, tiek baudžiamosios atsakomybės klausimą. Tačiau lygiai taip pat ir neperdavimas dėl pastarųjų priežasčių suponuoja poreikį ginti pažeistas teises, todėl visų pirma turėtų būti išnaudota galimybė įpareigoti vadovą įvykdyti prievolę natūra (perduoti įmonės turtą ir dokumentus), tačiau dokumentų bei turto neatgavus, galima pasinaudoti civilinės atsakomybės taikymo institutu, įrodinėjant patirtą žalą. Žalos dydžio nustatymas dėl neperduotų dokumentų bei turto yra problemiškas, kadangi sunku nustatyti, koks turtas įmonėje buvo bei koks nebuvo perduotas, taip pat problemiška nustatyti, kaip jis buvo panaudotas.
3. Išanalizavus kitas teisines problemas, vyraujančias Lietuvos teisinėje sistemoje bei teismų praktikoje, nustatyta:

3.1 Lietuvoje, kaip ir tam tikrose užsienio valstybėse (Latvijoje, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje) numatyta galimybė likviduoti juridinį asmenį Juridinių asmenų registro centro tvarkytojo iniciatyva, jei juridinis asmuo nepateikia per privalomą laikotarpį finansinės atskaitomybės dokumentų. Priverstinio likvidavimo taikymo institutas galėtų būti taikomas tik kaip *ultima ratio* priemonė, kai dėl neperduotų bendrovės dokumentų nebeįmanoma atkurti įmonės veiklos, kai tampa nebeaišku, kokia įmonės finansinė padėtis bei kokios veiklos vykdymo perspektyvos. Darbo autorės nuomone, tais atvejais, kai naujasis vadovas įrodo, kad ėmėsi visų protingų veiksmų siekiant atgauti neperduodamus dokumentus bei turtą, o finansinės ataskaitos nebuvo pateiktos dėl ankstesniojo vadovo nesąžiningų veiksmų, priverstinis likvidavimas neturėtų būti taikomas.

3.2 Bylose dėl įpareigojimo perduoti bendrovės dokumentus ir turtą taikoma bendroji įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklė ir ji atitenka ieškovui. Darbo autorės nuomone, tai atvejais, kai yra pareikštas ieškinys dėl įpareigojimo perduoti įmonės turtą ir dokumentas, t. y. dėl vadovo sąžiningumo ir rūpestingumo pareigos pažeidimo, o ieškovui sunku įrodyti neperdavimo faktą, įrodinėjimo pareiga turėtų būti perkeliama vadovui ir jis turėtų įrodyti, jog šių pareigų nepažeidė ir dokumentus bei turtą perdavė.

3.3 Iš dalies nesutiktina su teismų formuojama praktika atsisakant taikyti laikinąsias apsaugos priemones bylose dėl įpareigojimo perduoti bendrovės dokumentus ir turtą, motyvuojant tuo, jog ieškinio reikalavimas (įpareigojimas perduoti dokumentus bei turtą) sutampa su LAP (įpareigojimas atlikti veiksmus – perduoti dokumentus ir turtą). Kai yra įrodoma, kad gali kilti realus pavojus būsimo teismo sprendimo įgyvendinimui, ieškovo šalies prašymu, LAP taikymas yra būtinas, todėl siūlytina taikyti laikinąją apsaugos priemonę - draudimą dalyvauti tam tikruose sandoriuose ar imtis tam tikrų veiksmų, tai reiškia uždrausti vadovui dalyvauti sandoriuose, parduoti, nuomoti, ar kitaip perleisti įmonės turtą ir dokumentus tretiesiems asmenims. Taikant šią LAP, būtų išvengta LAP sutapimo su ieškinio reikalavimu. Tačiau tais atvejais, kai yra realus pavojus turto / ar dokumentų sunaikinimui, dėl ko būsimas teismo sprendimas taps neįmanomas, toks ieškinys atitinka prevencinio ieškinio požymius, todėl iš esmės LAP sutapimas su ieškinio reikalavimu yra galimas.

3.4 Nemokios įmonės atveju analogiška pareiga, kylanti paskutiniam įmonės vadovui, netekus įgaliojimų, perduoti dokumentus ir turtą nemokumo administratoriui, yra aiškiai sureguliuota su aiškiomis teisinėmis pasekmėmis. Atsižvelgiant į sankcijas,

taikomas dėl dokumentų ir turto neperdavimo nemokumo administratoriui, manytina, kad juridinių asmenų nemokumo įstatyme įtvirtintas baudos taikymas už dokumentų ir turto neperdavimą yra paprastesnė baudos skyrimo procedūra, skatinanti vadovą perduoti dokumentus ir turtą, nei šiuo metu taikoma Civilinio proceso kodekso nuostata dėl teismo sprendimo, kuriuo atsakovas įpareigojamas atlikti tam tikrus veiksmus bei numato baudos taikymo galimybę. Taip pat įvertinus nemokumo proceso metu taikomą sankciją – draudimą eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas nuo 1 iki 5 metų, darbo autorės nuomone, tokia sankcija galėtų būti taikoma ir tais atvejais, kai įmonė yra moki, tačiau išnaudojus visas civilinių teisių gynimo priemones nepavyksta dokumentų bei turto atgauti, todėl tokie vadovo veiksmai kelia abejonių dėl tinkamo valdymo elgesio standartų atitikimo.

PASIŪLYMAI

Atsižvelgiant į teisines problemas, vyraujančias kylant pareigai perduoti dokumentus ir turtą naujajam vadovui, pateikiami galimi sprendimų būdai:

1. Buhalterinės apskaitos įstatyme įtvirtinti normą, reguliuojančią įmonės dokumentų ir turto perdavimą surašant priėmimo-perdavimo aktą, nurodant, kad įmonėje keičiantis materialiai atsakingiems asmenims turi būti pasirašomas priėmimo-perdavimo aktas, kuriame turėtų būti senojo ir naujojo vadovo parašai.
2. Civiliniame kodekse, juridinio asmens organų veiklą reglamentuojančiose normose įtvirtinti normą dėl apribojimo juridinio asmens vadovui vieneriems metams eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu, jeigu jis neperduoda dokumentų ir turto naujajam įmonės vadovu bei neatitinka tinkamo valdymo elgesio standartų.
3. Bylose dėl įpareigojimo perduoti įmonės turtą ir dokumentus, siūlytina teismui įrodinėjimo naštą perkelti ankstesniajam vadovui, kuris turėjo pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai, kai ieškovas negali pateikti įrodymų, pagrindžiančių, jog turtas ir dokumentai neperduoti.
4. Bylose dėl įpareigojimo perduoti įmonės turtą ir dokumentus, teismų praktikoje siūlytina leisti taikyti laikinąsias apsaugos priemones – draudimą atsakovui dalyvauti tam tikruose sandoriuose ar imtis tam tikrų veiksmu, pavyzdžiui, parduoti, nuomoti, ar kitaip perleisti įmonės turtą ir dokumentus tretiesiems asmenims, arba įpareigojimą atlikti tam tikrus veiksmus , pavyzdžiui perduoti įmonės turtą ir dokumentus saugoti atsižvelgiant į tai, jog tam tikrais atvejais, jų nepritaikius, įmonės turtas ir dokumentai gali būti sunaikinami,
5. Sprendžiant klausimą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, reikėtų atsižvelgti į tai, ar nepritaikius jų nekils grėsmė būsimam teismo sprendimo įvykdymui – dokumentų ir turto perdavimui, kai kyla realus pavojus dokumentų ar turto paslėpimui / sunaikinimui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. birželio 3 d. nutarimo Nr. 719 „Dėl inventorizacijos taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“, TAR, žiūrėta 2020 m. gruodžio 1 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8e8de9515f1f11e896f6c1bcca8cd3a8.
2. „Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas“, Valstybės žinios, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 8 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E22116F1B0E0/asr.
3. „Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. birželio 4 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.43178AA9832E/asr.
4. „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. birželio 4 d.
5. „Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas“, Valstybės žinios, žiūrėta 2020 m. gruodžio 25 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.132D0D75309C/asr
6. „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2020 m. birželio 4 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/56df69a293fa11e9aab6d8dd69c6da66.
7. „Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. kovo 9 d. įsakymas Nr. V-100 „Dėl bendrųjų dokumentų saugojimo terminų rodyklės patvirtinimo““, Valstybės žinios, žiūrėta 2020 m. gruodžio 25., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.11379DB2A362/asr.
8. „Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. V-118 „Dėl dokumentų tvarkymo ir apskaitos taisyklių patvirtinimo““, Valstybės žinios, Žiūrėta 2020 m. gruodžio 25 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C21AD42B2592/asr.
9. „Vokietijos ribotos atsakomybės bendrovių įstatymas,1892 m. balandžio 20 d. (su pakeitimais ir papildymais)”, žiūrėta 2021 m. vasario 2 d., https://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/BJNR004770892.html.
10. Įstatymas dėl proceso šeimos bylose ir ypatingąja teisena nagrinėjamose bylose (vok. *Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit* (FamFG), žiūrėta 2021 m. vasario 2 d., https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/. 1965 m. rugsėjo 6 d.
11. Jungtinės Karalystės Bendrovių įstatymas Nr. 46 (angl. *Companies Act*) (2006).
12. Lietuvos Respublikos vyriausiojo archyvaro 2011 m. gruodžio 20 d. įsakymas nr. V-152 „Dėl nevalstybinių organizacijų ir privačių juridinių asmenų dokumentų rengimo, tvarkymo ir apskaitos taisyklių patvirtinimo““, Valstybės žinios, žiūrėta 2020 m. vasario 7 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.416430.

13. Akcinių bendrovių įstatymas (vok. *Aktiengesetz*, BGBI), žiūrėta 2021 m. vasario 2 d. https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/.
14. Prekybos kodeksas (vok. *Handelsgesetzbuch*), žiūrėta 2021 m. vasario 2 d., https://www.gesetze-im-internet.de/hgb/.
15. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, TAR, 2015-07-10, Nr. 11216.
16. „Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny“, žiūrėta 2021 m. vasario 21 d., https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf.

Specialioji literatūra:

1. „Duties & Responsibilities of Directors“, C'M'S LAW tax. 2012. https://cms.law/en/media/local/cms-dsb/files/publications/guides/duties_and_responsibilities_of_directors_2015_v-4.
2. „How to close limited company in Latvia", 2020 m. liepos 7 d., https://www.njordlaw.com/how-close-limited-company-latvia.
3. Adomavičiūtė, Dina. „Uždarosios akcinės bendrovės vienasmenio valdymo organo teisinės padėties Lietuvoje ir Vokietijoje analizė“. Magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas, 2009. https://vb.mruni.eu/object/elaba:1786178/1786178.pdf.
4. Bagdanavičiūtė, Greta. „Bendrovių valdymo teisinis reguliavimas“. Magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2016. https://epublications.vu.lt/object/elaba:35837851/35837851.pdf.
5. Balkytė, Giedrė, Milda Kvekšienė, ir Lina Striaukaitė. „Labai mažų ir mažų įmonių finansinių ataskaitų atitiktis verslo apskaitos standartų nuostatoms", *ISSN 2351-6712 (Online) Socialiniai tyrimai / Social Research. 2020, Vol.* 43 (2), 5–14, https://journals.su.lt/socialiniai-tyrimai/article/view/314/219.
6. Baranauskas Egidijus, Karulaitytė-Kvainauskienė Inga, Kiršienė Julija, Pakalniškis Vytautas, Papirtis Leonas Virginijus, Petrauskaitė Daina, Ruškytė Ramutė ir Vitkevičius, Pranciškus. *Civilinė teisė. Bendroji dalis.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
7. Bartkus, Gintautas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Mizaras ir Šarūnas Keserauskas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys.* Vilnius: Justitia, 2002.
8. Čerka, Paulius. „Ar vakarų valstybių teisėje valdymo organams nustatyti rūpestingumo pareigos (duty of care) principai ir standartai taikytini Lietuvos bendrovių teisei?“ .*International Journal of Baltic Law* . (2002), 57-75.

9. Companies House „Life of a company – part 1 annual requirements", (2005), 1-56, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/418559/GP2_Life_of_a_Company_Part_1_v4_4-ver0.3.pdf.
10. Didžiulis, Laurynas.„Fiduciarinių pareigų instituto kilmė, esmė ir recepcija", *ISSN 1392-1274. TEISĖ* 91 (2014): 91-99. http://www.zurnalai.vu.lt/index.php/teise/article/view/3371.
11. Driukas, Artūras, Virgilijus Valančius. „Civilinis procesas: teorija ir praktika. II tomas", Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
12. Flannigan, Robert. „Fiduciary duties of shareholders and directors". *Journal of Business Law*. (2004), 277-302. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1086745.
13. Gerner-Beuerle, Carsten, Philipp Paech ir Edmund Philipp Schuster, Annexes to „Study on Directors' Duties and Liability". (Londonas, 2013), 100, http://eprints.lse.ac.uk/50438/1/__Libfile_repository_Content_Gerner-Beuerle%2C%20C_Study%20on%20directors%E2%80%99%20duties%20and%20liability%28lsero%29.pdf.
14. Greičius, Rimgaudas *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
15. Hatzimihail, Nikitas, Antria Pantelidou. „Evidence in Civila Law – Cyprus", *Institute for Local Self-Government and Public Procurement Maribor, (2015):* 1-56, https://library.oapen.org/bitstream/id/50015976-215b-4ebd-a0ba-d99506e77573/620450.pdf.
16. I.l.Burova, M.V. Rudov, „Процессуальные особенности рассмотрения дел об истребовании документов у исполнительного органа юридического лица". *Проблемы экономики и юридической практики.* (2017):167-171. https://cyberleninka.ru/article/n/protsessualnye-osobennosti-rassmotreniya-del-ob-istrebovanii-dokumentov-u-ispolnitelnogo-organa-yuridicheskogo-litsa/viewer.
17. Jakuntavičiūtė, Gintarė. „Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė". Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012, https://vb.mruni.eu/object/elaba:1873577/1873577.pdf.
18. Kiršienė, Julija, Agnė Tikniūtė. „Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija". *Jurisprudencija*, t. 55 (47) (2004). https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3233/3031.
19. M. Forrester, Chrisopher, Celeste S/ Ferber, „Fiduciary duties and other responsibilities of corporate directors and officers", RR Donnelley Global Capital Markets, 2012. http://www.mainstreetforumnc.org/wp-content/uploads/2012/07/Fiduciary_Duties_and_Other_Responsibilities_of_Corporate_Directors_and_Offiers.pdf.

20. Maciūtė, Ingrida. „Juridinio asmens vadovo civilinė atsakomybė: verslo sprendimo priėmimo taisyklės taikymo sąlygos ir praktika“. Magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas, 2017 https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:25271036/datastreams/MAIN/content.
21. Nekrošius, Vytautas. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimo „Dėl Civilinio proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje“ teorinė ir praktinė analizė, *ISSN 1392-1274, TEISĖ , Nr. 3*, (2006).
22. Papirtis, Virginijus, Inga Karulaitytė–Kvainauskienė. „Kai kurie civilinių teisių gynimo ypatumai taikant prevencinį ieškinį”. Jurisprudencija, 2005, t. 69(61); 99–106 , https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3053.
23. Ribstein, Larry Edwart. „Are parents agents?“ Illinois Law and Economics Research Papers Series Researc, Paper No LE08-004. (2008), 1-17, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1086745.
24. S. Gold, Andrew. „Purposive Loyalty“. *74 Wash.&Lee L. Rev.881* (2017), 881-907. https://scholarlycommons.law.wlu.edu/wlulr/vol74/iss2/12/.
25. Terebeiza, Žilvinas. „Įrodinėjimo našta ar pareiga“. *Vilnius: Socialinių mokslų studijos, ISSN*, (2010): 2029-2236, https://vb.mruni.eu/object/elaba:1959932/1959932.pdf.
26. Terebeiza, Žilvinas. „Įrodinėjimo našta ir jos paskirstymas civiliniame procese“. Daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2009. https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1959932/datastreams/MAIN/content.
27. Tikniūtė, Agnė, Jūratė Usonienė. „Vienasmenio valdymo organo statusas: ar įmanomas vienareikšmiškumas?“, *Mykolo Romerio universitetas, ISSN 2029–2058* (2013): 1 – 17. https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1507.
28. Velasco, Julian. „*A Defense of the Corporate Law Duty of Care“*, 40 J. Corp. L. 647 (2015), 648-703, https://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/1124.
29. Žutautaitė, Ernesta, „Bendrovės apskaitos dokumentai. Už ką atsako bendrovės vadovas“, Vadovo pasaulis (2005): 75-78, https://foresta.lt/wp-content/uploads/article-vadovo-pasaulis.pdf.
30. Дмитриев Олег Владимирович, „Органы управления в системе органов юридических лиц“, *Вестник Омского университета. Серия «Право». № 3 (24). С.* (2010): 96, žiūrėta rugsėjo 10 d. https://cyberleninka.ru/article/n/organy-upravleniya-v-sistema-organov-yuridicheskih-lits/viewer.

Teismų praktika:

1. „Bendrųjų klausimų dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo apžvalga", 2010 m. gruodžio 15 d, Teismų praktika 34.
2. „Lietuvos apeliacinio 2016 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-595-196/2016".
3. „Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. liepos 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-781/2009; 2018 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1700-464/2018**".**
4. „Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-886/2010 **".**
5. „Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1741/2013".
6. „Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-583/2014".
7. „Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1105/2014".
8. „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-217-381/2015".
9. „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gegužės 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-262- 196/2016".
10. „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-789-798/2016".
11. „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1888-370/2016".
12. „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. balandžio 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-621- 180/2017".
13. „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. spalio 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1619-157/2017".
14. „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1884-330/2018".
15. „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 1 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-955-464/2020".
16. **„**Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje e2-1078-943/2020**".**
17. „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-1438-553/2020".
18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-680/2004".
19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-335/2009".

20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-39/2012“.
21. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-427/2013“.
22. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3k-3-152-219/2016“.
23. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29- 942/2016“.
24. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 23 d. „Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga““, Teismų praktika, 45.
25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3k-3-97-916/2018“.
26. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. e3k-3-304-1075/2018“.
27. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-356-689/2018“.
28. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-16/2005“.
29. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-252/2012“.
30. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-493/2012“.
31. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 1 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012“.
32. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64/2013“.
33. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-610/2013“.
34. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014“.
35. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3- 453/2014“.
36. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-220-916/2015“.

37. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429-313/2015“.
38. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-429-313/2015“.
39. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429-313/2015“.
40. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3- 298-701/2016“.
41. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-64- 248/2016“.
42. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3- 297-378/2017“.
43. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-297-378/2017“.
44. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-177- 701/2017“.
45. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-510-915/2018“.
46. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-4-3-313/2018“.
47. „Šiaulių apygardos teismo 2020 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-377-440/2020”.
48. **„**Vilniaus apygardos teismo 2010 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-681-611/2010**”.**
49. **„**Vilniaus apygardos teismo 2010 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1627-467/2010**”.**
50. **„**Vilniaus apygardos teismo 2015 m. liepos 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1684-577/2015**”.**
51. **„**Vilniaus apygardos teismo 2018 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2S- 2293-430/2018**”.**
52. „Vilniaus apygardos teismo 2019 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E2S- 208-569/2018”.
53. „Vilniaus apygardos teismo 2020 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eb2-3693-619/2020”.

54. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. liepos 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-781/2009; 2011 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1443/2011.
55. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. kovo 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-210-241/2016“.
56. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. lapkričio 19 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2A-648- 330/2020“.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe siekiama identifikuoti ir atskleisti esmines teisines problemas, susijusias su bendrovės vadovo pareiga perduoti bendrovės turtą ir dokumentus naujajam bendrovės vadovui, bei pateikti tokios bendrovės vadovo pareigos sampratą.

Darbo rengimo metu buvo atliekama teisės aktų, teisės doktrinos bei teismų praktikos analizę, kuri leido apibrėžti bendrovės vadovo pareigos perduoti bendrovės turtą ir dokumentus naujajam bendrovės vadovui sampratą ir kartu išanalizuoti esmines teisinės problemos, susijusias ne tik su bendrovei padarytos žalos nustatymu, bet taip pat su priverstinio bendrovės likvidavimo taikymo grėsme, bendrovės vadovų įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisyklėmis, laikinųjų apsaugos priemonių taikymo institutu bei teisinio reguliavimo stoka, priešingai, nei nemokios bendrovės atveju, kai yra aiškus teisinis reguliavimas.

Reikšmingi žodžiai: pareiga perduoti dokumentus ir turtą naujam vadovui, žalos nustatymas, įrodinėjimo pareiga, laikinosios apsaugos priemonės, priverstinis likvidavimas.

ANNOTATION

The aim of the master 's thesis is to identify and reveal the essential legal problems related to the obligation of the company manager to transfer the company' s assets and documents to the new company manager, and to present the concept of such company manager's obligation.

During the preparation of the master's thesis, the relevant legal acts, legal doctrine and case law were analyzed, which allowed defining the concept of the company's manager's obligation to transfer assets and documents to the company manager and at the same time analyze the main legal problems which are related not only to determining the damage caused to the company but also to the threat of forced liquidation, rules on the allocation of the burden of proof between company’s manager’s and to the lack of legal regulation, in contrast to insolvent companies where are clear legal regulation.

Key words: obligation to transfer documents and assets to the new manager, determination of damage, burden of proof, interim measures, compulsory liquidation.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Pareiga perduoti bendrovės turtą ir dokumentus naujai išrinktam bendrovės vadovui: teisinės problemos

Magistro baigiamajame darbe siekiama identifikuoti ir atskleisti teisines problemas, kylančias iš pareigos perduoti įmonės turtą ir dokumentus naujajam bendrovės vadovui. Siekiant šio tikslo, pirmoje darbo dalyje analizuojamas bendrovės vadovo teisinis statusas, jam taikoma rūpestingumo bei lojalumo pareiga ir aptariama besikeičiančių vadovų pareiga perduoti bendrovės dokumentus ir turtą. Antroje darbo dalyje analizuojami bendrovės dokumentų bei turto neperdavimo vadovui atvejai, kai jie yra neperduodami dėl to, jog yra neišsaugomi / prarandami, arba neperduodami dėl to, jog siekiama tyčia juos paslėpti / sunaikinti. Taip pat pateikiama bendrovei padarytos žalos nustatymo problematika, kuomet siekiama pritaikyti bendrovės vadovui civilinę atsakomybę dėl neperduotų bendrovės dokumentų ir turto, nors šiuo atveju nėra galimybės tiksliai nustatyti, kokia reali žala yra padaryta bendrovei. Trečioje darbo dalyje analizuojama priverstinė bendrovės likvidavimo taikymo grėsmė, kuri galima kaip *ultima ratio* priemonė, kai jokiomis civilinių teisių gynimo priemonėmis nepavyksta turto atgauti bei nebėra bendrovės veiklos vykdymo perspektyvų. Priverstinis bendrovės likvidavimas neturėtų būti pritaikytas kai yra nustatomi naujo vadovo aktyvūs veiksmai, siekiant atgauti dokumentus ir turtą. Toliau šioje darbo dalyje pateikiama bendrovės vadovų įrodinėjimo pareigos paskirstymo problematika, o atlikus analizę nustatyta, jog įrodinėjimo našta turėtų būti perkeliama ankstesniajam bendrovės vadovui, kuris turėtų įrodyti, jog veikė vadovaudamasis rūpestingumo, sąžiningumo bei lojalumo pareigomis ir tinkamai perdavė bendrovės dokumentus. Taip pat šioje darbo dalyje analizuojama laikinųjų apsaugos priemonių taikymo instituto problematika, kuri pasireiškia tuo, kad teismai nėra linkę taikyti laikinųjų apsaugos priemonių tais atvejais, kai jos sutampa su pareikšto ieškinio reikalavimu. Šiuo atveju nustatyta, jog siekiant išvengti laikinųjų apsaugos priemonių sutapimo su pareikštu ieškiniu, teismai turėtų leisti taikyti laikinąsias apsaugos priemones – draudimą sudaryti sandorius ar imtis tam tikrų veiksmų, siekiant apriboti ankstesniojo bendrovės vadovo disponavimą bendrovės turtu ir dokumentais. Papildomai analizuojamos nemokumo proceso normos dėl pareigos perduoti įmonės turtą ir dokumentus nemokumo administratoriui. Šios analizės metu nustatyta, jog ir mokios bendrovės atveju būtų pagrįsta ir proporcinga taikyti draudimą eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas vienerius metus, jeigu yra išnaudoti visi civilinių teisių gynimo būdai.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

A Duty to Transfer Company's Assets and Documents to a Newly Elected Director of a Company: Legal Problems

The master's thesis aims to identify and reveal the legal problems arising from the obligation to transfer the company's assets and documents to the new director of the company. To achieve this goal, the first part of the work analyzes the legal status of the company's director, the duty of care and loyalty applied to the director and discusses the duty of changed directors to transfer the company's documents and assets. The second part of the work analyzes the cases of non-transfer of company documents and assets to the director when they are not transferred due to non-preservation / loss or are not transferred due to the intention to hide/destroy them. The problem of determining the damage caused to the company is also presented, when the aim is to apply civil liability to the head of the company for non-transferred company documents and assets, although in this case, it is not possible to determine exactly what real damage has been done to the company. The third part of the work analyzes the threat of forced application of the company's liquidation, which is possible as an ultima ratio measure when no civil remedies can recover the assets and there are no prospects for the company's activities. The company's forced liquidation should not be applied when the active actions of a new director to recover documents and assets are identified. Later in this part of the work, the issue of the distribution of the burden of proof for the company's directors is presented. The analysis showed that the burden of proof should be shifted to the previous director of the company, who should prove that he managed the company with due diligence, honesty and loyalty and properly transferred the company's documents. This part of the work also analyzes the problems of the institute of interim measures, which manifests itself in the fact that courts are not inclined to apply interim measures in cases where they coincide with the claim of the filed claim. In this case, it was found that to avoid overlapping interim measures with the action brought, the courts should allow interim measures, such as a ban on transactions or certain actions to limit the disposition of the company's assets documents by the former director. In addition, the norms of insolvency proceedings regarding the obligation to transfer the company's assets and documents to the insolvency administrator are analyzed. This analysis has shown that even in the case of a solvent company, it would be reasonable and proportionate to impose a ban on holding the position of head of public and/or private legal entity for one year, provided that all civil remedies have been exhausted.